

บทที่ 4

ชุมชนวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา

- การนำเสนอข้อมูลชุมชนวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นกรณีศึกษา   เสนอเป็นหัวข้อดังนี้
- ตอนที่ 1 กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแก้ว
- ตอนที่ 2 กรณีศึกษา ชุมชนทุ่งไผ่

ทั้งสองคอนำเสนอภายใต้กรอบดังนี้

ส่วนที่ 1 : สภาพพื้นฐานชุมชนและประชากร

1. พื้นที่และอาณาเขต
2. ประชากรและการดำเนินชีวิต
3. การปกครอง
4. อาชีพและเศรษฐกิจ
5. ชุมชนวัฒนธรรม

ส่วนที่ 2 : กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา
2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา
3. พฤติกรรมการทางศิลปกรรม
4. พฤติกรรมทางสังคม
  - 4.1 กลุ่มสังคมภายนอก
  - 4.2 กลุ่มสังคมภายในทั่วไป
  - 4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา
  - 4.4 เครือข่ายทางสังคม
5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
  - 5.1 การสร้างงาน
  - 5.2 การมีรายได้
  - 5.3 ความมั่นคงในอาชีพ

ตอนที่ 1 กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแก้ว

ส่วนที่ 1 : สภาพพื้นฐานชุมชนและประชากร

1. พื้นที่และอาณาเขต

ชุมชนบ้านแก้ว ตั้งอยู่ในจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านเครื่องปั้นดินเผาและเตาเผากระจายอยู่ทั่วชุมชน สันนิษฐานว่ามีประมาณ 100 เตา อายุมากกว่า 700 ปี ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีจำนวนเตาเผามากที่สุดในประเทศไทย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ชุมชนมีภูเขาสลับซับซ้อนโอบล้อมโดยรอบ มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นเขาหินผุ ที่เนื้อหินไม่แกร่งนัก ประกอบด้วยแร่ธาตุและสารประกอบโลหะที่สำคัญต่อการทำเครื่องปั้นดินเผา และน้ำยาเคลือบเป็นอย่างดี

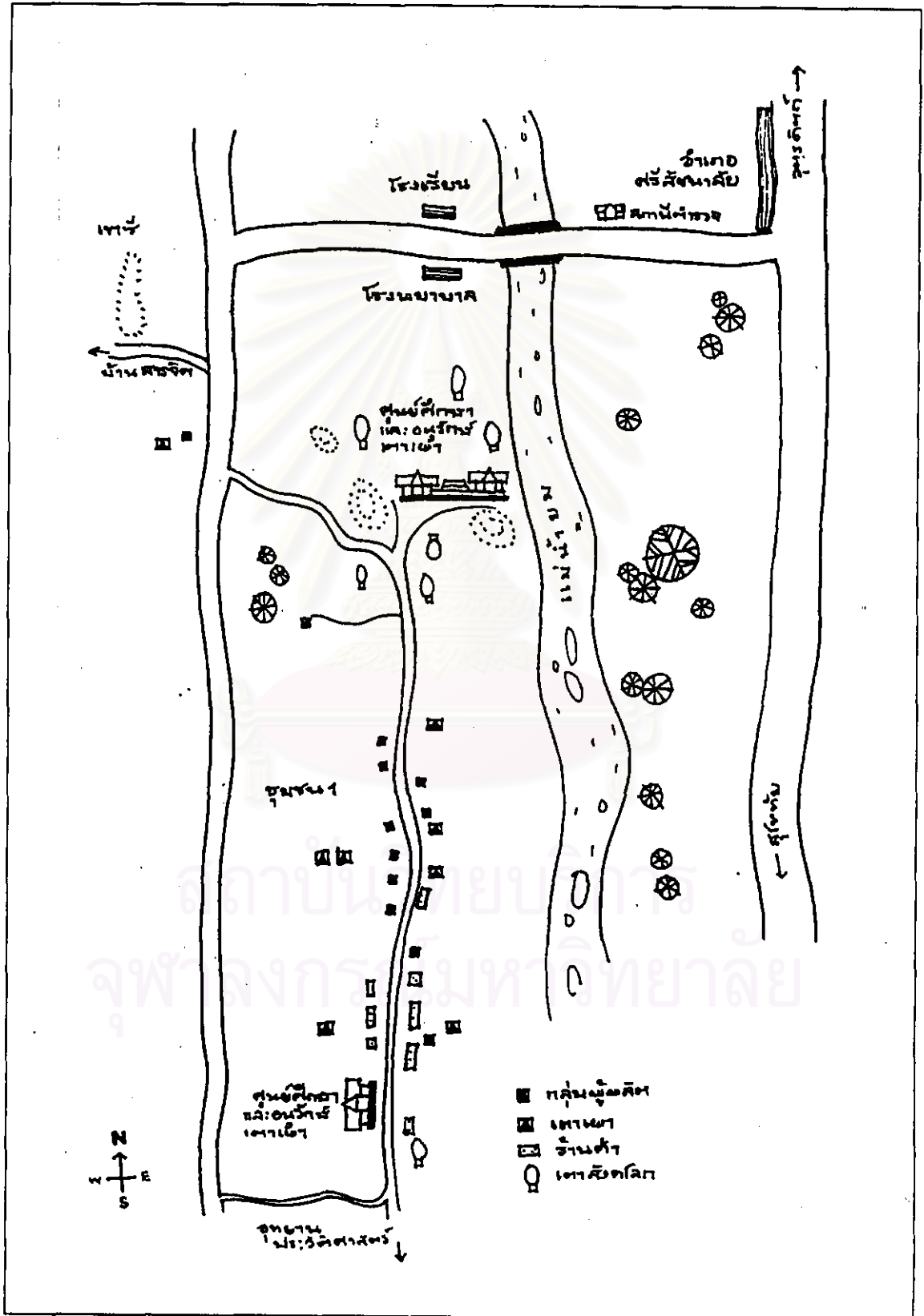
ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตอำเภอห่างออกไป 7 กิโลเมตร ชาวบ้านเดินทางด้วยรถรับจ้างสามล้อแดงหรือรถจักรยานยนต์ส่วนตัว เพื่อติดต่อหน่วยงานราชการ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีอนามัย ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีตำรวจ โรงเรียน และซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคในตลาดทิศใต้เชื่อมต่อกับอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ยังมีเตาเผาอยู่บ้าง อุทยานประวัติศาสตร์ฯ ซึ่งห่างออกไปเพียง 5 กิโลเมตร และภูเขาที่เป็นแหล่งดินปั้น ห่างออกไปประมาณ 10 กิโลเมตร ทิศตะวันออกเป็นแม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งดินปั้น และในอดีตเชื่อว่าเป็นเส้นทางลำเลียงเครื่องปั้นดินเผาออกไปจำหน่าย ปัจจุบันยังมีเครื่องปั้นดินเผาฝังตัวอยู่ ในบางครั้งที่ชาวบ้านว่างงานจึงลงไปแม่น้ำเพื่อหางของ โดยการนำหลักแทงในดินเพื่อหาเครื่องปั้นดินเผา ทิศตะวันตก ติดต่อกับอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม มีพื้นที่ปลูกป่าไผ่ที่นำมาเป็นเชื้อเพลิงในการเผาเครื่องปั้นดินเผา จึงเกิดเป็นอาชีพขายกอไผ่ระหว่างชุมชนขึ้น

2. ประชากรและการดำเนินชีวิต

จากเอกสารของนายอำเภอ พ.ศ. 2539 ปรากฏว่าชุมชนมีประชากรจำนวน 604 คน หรือ 147 ครัวเรือน (ข้อมูลที่ว่าอำเภอ 10 ตุลาคม 2539) แต่ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านทำการสำรวจใหม่ กล่าวว่า "...เมื่อปีที่แล้วสำรวจได้ประมาณ 180 กว่าแล้ว ตอนนี้อย่างน้อยประมาณ 186-187 ครัวเรือน แบ่งออกเป็น 8 คุ้ม ..."

(8 มกราคม 2542)

ภาพที่ 1 แผนที่ชุมชนบ้านแก้ว

การศึกษาของชาวบ้านรุ่นเก่าส่วนมากจะจบชั้นประถมศึกษา รุ่นลูกหลานจบระดับมัธยมศึกษา ปวช. และ ปวศ. มีส่วนน้อยที่เรียนในระดับอุดมศึกษา ชุมชนมีฐานะความเป็นอยู่ปานกลาง เรียบง่าย บางครอบครัวมีฐานะร่ำรวยอันเนื่องมาจากการค้าของโบราณและมีมรดกจากบรรพบุรุษ

ประชาชนมีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้าง โดยมีบางกลุ่มที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริม ในขณะที่บางครอบครัวทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักแต่ทำการเกษตรเป็นอาชีพรอง เนื่องจากไม่มีพื้นที่นามากนัก จึงทำนาเพื่อการบริโภคเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ประกอบอาชีพหลากหลายในขณะเดียวกัน เช่น เป็นลูกจ้างในกรมศิลปากรพร้อมกับทำนาไร่ รับจ้าง และทำเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากไม่สามารถยึดอาชีพใดเป็นอาชีพหลักได้แน่นอน

ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มหัตถกรรม และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา โดยมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อให้กู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เพื่อการพัฒนาอาชีพ

เนื่องจากชุมชนมีประวัติศาสตร์ด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย กลุ่มอาชีพที่มีลักษณะเด่น จึงเป็นกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งมีการติดต่อกับสังคมภายนอก เช่น นักวิชาการ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานของรัฐในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นวิทยากร การค้าขายเครื่องปั้นดินเผา การได้รับงบประมาณสนับสนุน ในขณะที่ชุมชนเองยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาอยู่เสมอ เช่น การตั้งกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาประจำหมู่บ้าน การมีศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาตั้งถาวร เป็นต้น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นกลุ่มอาชีพที่สำคัญในทัศนะของชุมชนและการรับรู้ของสังคมภายนอก

3. การปกครอง

ชุมชนบ้านแก้วเป็นหมู่บ้านขนาดปานกลางที่มีระบบการปกครองแบบองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แบ่งสมาชิกในชุมชนเป็นคุ้มบ้าน จำนวน 8 คุ้ม แต่ละคุ้มมีหัวหน้าเป็นตัวแทนประสานงาน และมีกลุ่มชมรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือในด้านอาชีพ การสาธารณสุข และการเงิน มีระบบน้ำประปา ไฟฟ้า ชุมชนนับถือศาสนาพุทธ อาชญากรรมและอบายมุขไม่รุนแรง

4. อาชีพและเศรษฐกิจ

อาชีพในชุมชนประกอบด้วยอาชีพต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ภาคเกษตรกรรม เป็นอาชีพดั้งเดิมและอาชีพหลักของชุมชน มีการทำนาปี และการทำไร่ เช่น ถั่วแขก ถั่วประดก พุทรา ถั่วฝักยาว เป็นต้น ผู้ที่มีที่ดินเพื่อการเกษตรจำนวนมากจะเป็นผู้สร้างงานในชุมชน ด้วยการจ้างชาวบ้านทำนาและให้เช่าที่นา ปัจจุบันชุมชนประสบปัญหาการผลิตไม่ได้ผลดีเพราะสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย และประสบปัญหาการขาดทุนเนื่องมาจากราคาสินค้าเกษตรตกต่ำในขณะที่การลงทุนสูง อีกทั้งสินค้าเกษตรไม่สามารถกำหนดราคาได้แน่นอน ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพอื่นเสริม เช่น การรับจ้าง การผลิตเครื่องปั้นดินเผา กำชาย เป็นต้น

4.2 อาชีพพานิชยกรรมและค้าขาย ชุมชนประกอบอาชีพค้าขายด้วยการเปิดร้านขายของชำ อาหาร เครื่องดื่ม ซ่อมรถจักรยาน จักรยานยนต์ และค้าขาย ร้านค้าส่วนใหญ่ได้ดัดแปลงบริเวณหน้าบ้านของคนเป็นร้านค้าเล็ก ๆ ทำให้เป็นศูนย์รวมของชุมชนไปด้วยในตัว มีบางกลุ่มค้าขายผลไม้ด้วยการจับรถกระบะออกตระเวนขายในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งมีรถตระเวนขายของชำในชุมชนตลอดเวลา และที่มีบทบาทมากคือนักท่องเที่ยวคือร้านค้าเครื่องปั้นดินเผา

4.3 อาชีพรับจ้าง คนในชุมชนจำนวนหนึ่งมีอาชีพรับจ้างทั้งในภาคการเกษตร เช่น รับจ้างหว่านข้าว เกี่ยวข้าว เกี่ยวถั่ว และรับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา เช่น การตัดไม้ไผ่ การขุดดิน การช่วยเผา การเตรียมน้ำเคลือบ เป็นต้น อัตราค่าจ้างคิดเป็นวัน วันละ 120-140 บาท การจ้างจะเรียกว่าเอาแรง ผู้ที่มาช่วยเอาแรงจะได้รับการเลี้ยงอาหารตลอดเวลาที่ทำงานและสังสรรค์ในคอนเย็น

4.4 ผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ต่อเนื่องตลอดปี เนื่องจากเป็นชุมชนในแหล่งวัฒนธรรมจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ และยังเป็นแหล่งศึกษาสำหรับนักศึกษาสาขาโบราณคดีและสาขาเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาชนิดถือแบบดั้งเดิมสมัยสุโขทัย ผู้ที่ทำอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักสามารถสร้างตัวและครอบครัวได้เป็นอย่างดี มีความมั่นใจในรายได้ เนื่องจากสามารถกำหนดราคาสินค้าได้ ราคาเครื่องปั้นดินเผาประเภท คลับ หรือกระปุก ราคาใบละ 70-100 บาท ตุ๊กตาดินเผารูปคน 70-150 บาท ตุ๊กตารูปนก ไก่ ตัวเล็ก ราคา 10-30 บาท เป็นต้น นอกจากนี้อาชีพนี้ยังก่อให้เกิดการจ้างงานที่เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาอีกด้วย เช่น การรับจ้างปั้นแจกันด้วยแป้นหมุน ราคาใบละ 7-10 บาท การจ้างมักตั้งคร่าวละ 30 - 100 ใบ ตามจำนวนที่มีใบตั้งจากพ่อค้า และจำนวนชิ้นงานต่อการเผา 1 ครั้ง ประมาณ 150-250 ชิ้น ช่วงเวลาในการเผาแต่ละครั้ง ประมาณ 1-2 เดือน ต่อครั้ง ชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผามักเป็นที่สนใจของสังคมภายนอก เนื่องจากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน หน่วยงานของรัฐมักมีโครงการพัฒนาอาชีพ เช่น โครงการจัดสร้างเตาเผาแก๊ส การเชิญชาวบ้านเป็นวิทยากรสาธิต

การทำเป็นหมูนในงานประจำปีของจังหวัด รวมทั้งเป็นวิทยากรในโรงเรียนอีกด้วย คนในชุมชน ประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาทั้งที่เป็นอาชีพหลัก และอาชีพเสริมหลังจากทำนาทำไร่

5. ชุมชนวัฒนธรรม

สภาพชุมชนเดิมเป็นป่าไผ่ ประชาชนรุ่นบุกเบิกเข้ามาในชุมชนไม่มากนัก ต่อมาชุมชนในเขตใกล้เคียงประสบปัญหาที่ดินทำการเกษตร จึงเริ่มเข้ามาจับจองในหมู่บ้าน ชาวบ้านคนหนึ่งที่อยู่ห่างเข้ามาในชุมชนตั้งแต่เด็กเล่าว่า

“...รุ่นพ่อแม่ย้ายมาจากแพร่ ครบนี้เป็นป่าไผ่ วัดก็มีแล้ว ตอนนั้นมี 30 กว่าหลังคาเรือน นานเข้าออกถูกกลาน หรือไปชวนพี่น้องมาอยู่ด้วย ก็มากขึ้น ชื่อที่ถูก สมมุติชายที่อื่น 1 ไร่ มาซื้อตรงนี้ได้ 10 ไร่ ...”

(บุญก้อง เขียวชาวยุ - นามสมมุติ, 8 มกราคม 2542)

ชุมชนเป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่ามีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เครื่องปั้นดินเผามากมาย ชาวบ้านจึงไม่สนใจเครื่องปั้นดินเผา ไม่คิดจะนำกลับมาไว้ที่บ้าน หรือปั้นและชุบขาย เนื่องจากมีมากมายจนเห็นเป็นของธรรมดาและเชื่อว่าไม่ควรนำของเก่าเข้าบ้านเพราะจะทำให้คนในบ้านป่วย ชาวบ้านเล่าว่า

“...รุ่นปู่ ผ่นตกน้ำชาจะเป็นร่อง เก็บเลขไม่ต้องชุบ อยู่ดี ๆ ไม่สนใจ แต่ก่อนไม่ได้ทำ ของเก่าเยอะ เดินเตะเอาได้ รุ่นผมทำเหล็กแหลมโยนขึ้นไป ทอดคองโหนดตรงไหนจุดตรงนั้น เองจริง ๆ... ของพวกนี้จะไม่มีความหมาย รุ่นปู่ย่าบอกว่าพระเป็นของเก่า เอาไว้บ้านเด็กจะไม่สบาย ต้องเอาไปไว้ที่เก่า...”

(กล้า พูลจรัส - นามสมมุติ, 11 พฤศจิกายน 2541)

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2497 มีพ่อค้ามาหาซื้อเครื่องปั้นดินเผา ชาวบ้านจึงเริ่มชุบเครื่องปั้นดินเผาขาย เช่น ไห แจกัน เครื่องประดับอาคาร ชาวบ้านเล่าว่าทำไปเพื่อยังชีพ “...ชุดของชาย ชื่อข้าวกิน รุ่นก่อนยากจน ผ่าห่มยังไม่มีเลข...รุ่นผมเป็นเด็ก ยังยากจนอยู่ เงินหนึ่งสตึงจะไปโรงเรียน น้ำตาต้องออกก่อน พ่อแม่ถึงจะให้ รุ่นนั้นไม่เจริญเท่านี้ ...” (กล้า พูลจรัส, น้อย พูลจรัส - นามสมมุติ, 11 พฤศจิกายน 2541)

การขายเครื่องปั้นดินเผามีพ่อค้าต่างถิ่นมาซื้อในหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเป็นนายหน้ารับซื้อขายจากกลุ่มที่ชุบ แล้วจึงขายให้พ่อค้าอีกต่อหนึ่ง พ่อค้าจะเกรงใจและให้เกียรติชาวบ้านไม่กล้าซื้อที่ปากหลุมโดยตรง ราคาซื้อขายขณะนั้นนับว่าราคาดี เช่น รูปปั้นยักษ์ ราคาซื้อที่แหล่งชุบประมาณ 1,000 บาท แต่จะนำมาขายต่อให้พ่อค้าต่างถิ่นในราคา 10,000 บาท การซื้อขายจะ

รวดเร็วและกระจายไปทั่ว ของที่ซื้อมาได้จะเก็บไว้ที่บ้านนายหน้าเพียง 1-2 วัน พอดีจะมาซื้อไป ถ้าพอดำในพื้นที่ใกล้เคียงดูราคาไม่ได้ จะติดต่อพอดำในจังหวัดให้รับซื้อต่อไป การซื้อมาจะกระทำตลอดฤดูฝน เนื่องจากดินอ่อน เมื่อหมดฤดูฝน ดินแข็งขึ้น ชาวบ้านจะหยุดซื้อมาจนดินอ่อนอีกครั้งจึงเริ่มซื้อมาใหม่ เครื่องปั้นดินเผาที่นิยมซื้อมาขายคือ แจกกัน ไห โอ่ง คนโท ตุ๊กตารูปคนสัตว์ เริงเทือน เครื่องประดับอาคาร เป็นต้น

การศึกษาโบราณวัตถุอย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นโดยกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2503 และในปี พ.ศ. 2507 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขุดแต่งเพื่อศึกษาความเป็นมาและรูปแบบเตา พ.ศ. 2514 -2515 หน่วยศิลปากรที่ 3 สุโขทัย ดำเนินการอนุรักษ์ซ่อมแซมเตาอีกครั้งหนึ่งจำนวน 5 เตา (ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาสังคโลก : 13 พฤศจิกายน 2542ก)

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 เกิดโครงการโบราณคดีเครื่องถ้วยไทย โดยคณะวิจัยไทย-ออสเตรเลีย เริ่มศึกษาแหล่งเตาเผาอย่างจริงจัง โดยทำการขุดค้นและสำรวจเตาเผาเครื่องสังคโลกมากกว่า 150 เตา และประกาศเขตพื้นที่ในชุมชนและบริเวณโดยรอบเป็นเขตอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ชาวบ้านจึงเริ่มหยุดเครื่องปั้นดินเผาน้อยลง แต่ก็ยังมีการถักถอบขุดอยู่บ้างเพราะชาวบ้านมีฐานะยากจน แม้จะถูกเจ้าหน้าที่จับไปปรับก็ตาม

คณะสำรวจชาวต่างประเทศประกอบด้วยนักวิจัยด้านโบราณคดี คือ จอห์น ไรท์ (นามสมมุติ) และคณะผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องปั้นดินเผาและนักสำรวจขุดเจาะ เข้ามาสำรวจชุมชนโดยใช้วิชาการทางโบราณคดีในการอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผา ประกอบกับการจ้างชาวบ้านในพื้นที่เป็นแรงงานในการขุดสำรวจ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ทำให้ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผา นอกเหนือจากมูลค่าที่ได้จากการซื้อขาย

การสำรวจเครื่องปั้นดินเผา มิใช่เพียงสำรวจเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุเท่านั้น แต่พัฒนาสู่ความเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม ด้วยการชักชวนชาวบ้านให้หยุดขุดเครื่องปั้นดินเผาโบราณ แล้วมาปั้นเทียนแบบเพื่อนำออกจำหน่ายแทน จอห์น ไรท์ ใช้วิธีการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้าน โดยเขียนบทความการค้นพบแหล่งเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผาโบราณเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ศึกษาดิน การปั้น การทำน้ำเคลือบ ร่วมกับชาวบ้าน ทำให้เกิดคณะนักท้องถิ่นเข้ามาเยี่ยมชมหมู่บ้าน และซื้อตุ๊กตาดินเผาเทียนแบบของเก่าไปเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเริ่มเห็นดินในชุมชน และมีมือของตนเองว่ามีคุณค่าเกินกว่าที่คนประมาณไว้

พ.ศ. 2526 คณะสำรวจพบเตาโบราณ หมายเลข 61 หลังจากนั้นจึงหยุดการสำรวจ เนื่องจากหมดสัญญา พ.ศ. 2528 กรมศิลปากรร่วมกับบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด ดำเนินการขุดสำรวจต่อ

ค้นพบเตาเผาโบราณเพิ่มอีก 3 เตา พร้อมทั้งกำหนดอายุเตาเผา ด้วยวิธีคาร์บอน 14 ที่สำนักงาน
ปรมาณูเพื่อสันติ และส่งเศษภาชนะไปวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมี ที่กรมวิทยาศาสตร์บริการ และ
บางส่วนยังส่งไปวิเคราะห์ที่ประเทศออสเตรเลีย

พ.ศ. 2530 บริษัทเครื่องซีเมนต์ไทย จำกัด ร่วมกับกรมศิลปากร สร้างศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์
เตาสังคโลกขึ้นในชุมชน จำนวน 2 แห่ง และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเปิดเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2530 ทั้งนี้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมบริจาคที่ดิน
ส่วนหนึ่งให้แก่ทางราชการ ก่อสร้างอาคารคิงกล้าวงนกลายเป็นศูนย์ศึกษาในชุมชน และเป็นสถานที่
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เมื่อมีนักท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น ชาวบ้านจึงทำเครื่องปั้นดินเผามากขึ้น ก่อตั้งกลุ่มเครื่องปั้น
ดินเผาประจำหมู่บ้าน เมื่อคณะสำรวจเสร็จสิ้นโครงการแล้ว ชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้และพัฒนางาน
เครื่องปั้นดินเผาด้วยตนเองในเวลาต่อมา จนเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชุมชนหน่วยงานรัฐเริ่มส่งเสริม
การทำเครื่องปั้นดินเผาให้พัฒนายิ่งขึ้น ด้วยการให้เป็นหมุนและสอนวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วย
เป็นหมุน ทำให้การผลิตรวดเร็วยิ่งขึ้น

สภาพแวดล้อมชุมชนโดยรอบ นอกจากจะประกอบด้วยธรรมชาติ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร และ
โบราณวัตถุเครื่องปั้นดินเผาและเตาเผาแล้ว ยังประกอบด้วยโบราณสถานมากมาย อาทิ วัดชมชื่น วัด
พระศรีรัตนมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์ ปรากฏ์ สถูป เจดีย์ ที่มีอายุเก่าแก่ราวพุทธศตวรรษที่ 19
ทำให้ชุมชนเป็นดินแดนที่สงบ ไม่มีการก่อสร้างที่เกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ มีเพียงนักท่องเที่ยว
ชาวไทย และชาวต่างประเทศที่ผ่านไปมาอยู่เสมอ

สรุป

สภาพพื้นฐานชุมชนและประชากร ชุมชนบ้านแก้วเป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
ที่เหมาะสมแก่การเกษตร แต่ประสบปัญหาบ้างในพื้นที่ห่างไกลแหล่งน้ำ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพ
ทางการเกษตร พานิชยกรรม รับจ้าง เจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากร นอกจากนี้ยังมีแหล่งวัตถุศิลปะ
ในการทำเครื่องปั้นดินเผา มีสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม โบราณวัตถุ ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตา
สังคโลก ซึ่งเป็นที่น่าสนใจแก่นักวิชาการ นักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในชุมชนอยู่เสมอจนเกิดเป็นการ
เรียนรู้ร่วมกันในชุมชน จนสังคมให้การยกย่องและยอมรับ

ส่วนที่ 2 : กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านแก้วส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ชาวบ้านจะใช้รถเกวียนไปขุดจากภูเขา ท้องนา หรือแม่น้ำ นำมาเก็บสะสมในถุงปุ๋ยคราวละมาประมาณ 10 - 20 ถุง บางครั้งจะจ้างผู้อื่นให้ไปขุดกับคนด้วย ในอัตราค่าจ้างวันละ 120 บาท ชาวบ้านบางคนจะขุดบ่อเลี้ยงปลาที่จะบอขายหน้าดินในราคาคันละ 350 - 500 บาท ซึ่งสามารถนำมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้ตลอดทั้งปี

เมื่อขุดดินได้แล้วชาวบ้านจะนำดินมาหมักในตุ่มนานประมาณ 24 ชั่วโมง เพื่อให้ดินมีความเหนียว ในยุคดั้งเดิมการหมักดินจะใช้เวลานานหลายวันเพื่อให้ดินมีความเหนียวดี แต่ปัจจุบันชาวบ้านใช้เวลาไม่นาน จึงซื้อผงดินดำจากจังหวัดเชียงใหม่ในราคา 280 บาท ต่อ 50 กิโลกรัม แล้วนำมาผสมเนื้อดินปั้นให้มีความเหนียวขึ้นเหมาะสำหรับการปั้นภาชนะขนาดใหญ่และการปั้นแบบเป็นหมุน

หลังจากหมักดินแล้วชาวบ้านจะนำดินไปคั้นโดยขูดดินด้วยมือในอ่างเพื่อแยกเศษหินและสิ่งปนเปื้อนออกจากเนื้อดิน แล้วจึงกรองน้ำดินด้วยผ้าเก็บในตุ่มที่สอง รอนดินนอนกันแล้วคั้นน้ำที่ผิวหน้าออก ชาวบ้านจะเก็บดินเลนไว้ในตุ่มจนกว่าจะต้องการใช้ดินจึงนำดินเลนไปตากบนผ้าที่ปูบนพื้นดินหรือพื้นปูนเพื่อให้น้ำซึมลงด้านล่างจนดินเลนกลายเป็นเนื้อดินที่สามารถนำไปปั้นได้ การตากดินจะใช้เวลาประมาณ 1-3 วัน จึงนำดินมาวนคให้ดินมีความเหนียว และไล่ฟองอากาศออกก่อนเก็บไว้ในถุงพลาสติกเพื่อใช้ปั้นต่อไป

เมื่อต้องการจะปั้นช่างปั้นจะนำดินออกมาปั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามรูปแบบของงาน เช่น การปั้นด้วยมือ เป็นหมุน และใช้แม่พิมพ์ เป็นต้น ชาวบ้านจะปั้นด้วยมือในกรณีที่ต้องการปั้นตุ๊กตาและเครื่องประดับอาคารต่าง ๆ เช่น ตุ๊กตารูปไก่ ช้าง นก คน ยักษ์ สิงห์ มังกร พญานาค เป็นต้น ส่วนการปั้นด้วยเป็นหมุนมักใช้ปั้นภาชนะรูปทรงต่าง ๆ เช่น แจก้น กระปุก กลับ ไห คนโท คนที เป็นต้น และใช้แม่พิมพ์ปูนพลาสเตอร์ในกรณีที่มีการตั้งจำนวนมาก เช่น โคมไฟประดับอาคาร หรือตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น เต่า คางคก เป็นต้น แม่พิมพ์นี้ยังใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับผู้เริ่มต้นได้ทดลองปั้นให้เกิดความชำนาญอีกด้วย แต่เมื่อหัดเป็นแล้วจะไม่ใช้แม่พิมพ์ เนื่องจากให้ผลงานที่เหมือนกันมากเกินไป ไม่เป็นที่นิยมของท้องตลาด

เมื่อขึ้นรูปทรงได้ตามต้องการแล้วจะปล่อยให้ดินหมาดเล็กน้อย ก่อนนำมาตกแต่งผิวด้วยวิธีการเขียนลายสีดำแล้วเคลือบทับด้วยน้ำเคลือบใส สีดำที่ใช้ในระยะแรกทำจากดินอุกกรังผสมขี้เถ้า

และน้ำ ปัจจุบันชาวบ้านใช้สีเขียวได้เกือบสำเร็จรูปที่ซื้อมาจากจังหวัดเชียงใหม่ ราคาประมาณ 250 - 350 บาท อีกวิธีหนึ่งคือการเคลือบน้ำเคลือบที่ทำจากดินสีต่าง ๆ เช่น สีฟ้า สีเขียว สีน้ำตาลแดง นำมาผสมกับขี้เถ้าไม้ก้อหรือไม้ก่อง ปูนขาว และผงแร่ค่า สีที่นิยมเคลือบคือ สีเขียวไข่กา สีน้ำตาล สีน้ำผึ้ง สีฟ้า การเคลือบใช้วิธีจุ่มเครื่องปั้นดินเผาลงในถังน้ำเคลือบ นอกจากนี้ยังตกแต่งด้วยการขีด ขีด แกะลายลงไปบนเนื้อดิน เพื่อให้เกิดภาพร่องลึก แล้วชุบเคลือบด้วยน้ำยาเคลือบสีอีกครั้งหนึ่ง และวิธีสุดท้ายใช้การปั้นแปะ โด่เป็นรูปสัตว์หรือลวดลายติดบนภาชนะ ลวดลายจะมีความเด่นชัด เช่น แจกันลายอุ ไหช้าง โอ่งมังกร เป็นต้น

การปั้นและตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าว ชาวบ้านจะใช้อุปกรณ์และเครื่องมืออย่างง่ายที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง เช่น ถาดขูดดิน - ตัดดิน พู่กันและเหล็กแหลมใช้เขียนลวดลาย ปลอกปากกาเพื่อทำวงกลม กาวซีเมนต์ใช้ซ่อมแซมเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น นับว่าเป็นการผลิตแบบหัตถกรรมอย่างแท้จริง โดยไม่มีการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ในการผลิตแต่อย่างใด

เมื่อตกแต่งลวดลายเสร็จแล้ว หากเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดไม่เคลือบ ชาวบ้านจะทิ้งไว้ให้แห้งสนิทแล้วนำไปเผาโดยไม่ต้องชุบน้ำเคลือบ ส่วนอีกชนิดหนึ่งชาวบ้านจะชุบน้ำเคลือบก่อนเผา การทำน้ำเคลือบชาวบ้านจะนำดินสีเขียว สีฟ้า และสีน้ำตาลแดง มาบดให้ละเอียดโดยใช้ครกหินตำให้เป็นผงแล้วกรองด้วยผ้า ผสมกับส่วนผสมหลักคือ ปูนขาว ขี้เถ้าไม้ก่องหรือไม้ก้อ ผสมในอัตราส่วนที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดสีและความมันวาว นอกจากนี้ยังมีส่วนผสมของแร่อื่น ๆ เล็กน้อย เช่น แร่ค่า หินควอทซ์ เป็นต้น

จากบันทึกสนามพบตัวอย่างส่วนผสมของสีน้ำเคลือบ ดังนี้

<u>สีน้ำตาล</u>	<u>อัตราส่วน (ร้อยละ)</u>	<u>สีเขียว</u>	<u>อัตราส่วน (ร้อยละ)</u>
ดินเหนียวอุกรัง	60	ดินเหนียวภูเขา	30
ปูนขาว	20	ขี้เถ้าไม้ก่อง	20
ขี้เถ้าไม้ก่อง	20	ปูนขาว	10
		หินแก้ว	10
		ดินแดง	10
		แร่ค่า	10
		หินผาขาว	10

เมื่อชุบน้ำเคลือบแล้ว ชาวบ้านจะเผาด้วยเตาที่เหล็กมที่เป็นเตาแบบใหม่ โดยเรียงเครื่องปั้นดินเผาในเตาเผาที่ระดับ การเรียงจะใช้ขี้เถ้าเกลบเป็นฉนวนกั้นระหว่างเครื่องปั้นดินเผากับแผ่นรอง เพื่อไม่ให้น้ำเคลือบติดกับแผ่นรองขณะเผา การเผาใช้เวลานานประมาณ 12 - 14 ชั่วโมง นอกจากนี้

ชุมชนยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีเตาอีกลักษณะคือ เตาคะกรับ เป็นเตาดั้งเดิมที่ใช้เผาภาชนะ ไม่เคลือบ ความร้อนขณะเผาวิ่งในแนวตั้ง ปัจจุบันไม่ได้ใช้เตานี้แล้ว

ในการเผาช่วงแรกชาวบ้านจะใช้ไม้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงเพื่ออุ่นเตาให้ความร้อนค่อย ๆ สูงขึ้น หากความร้อนสูงขึ้นเร็วเกินไปจะทำให้เครื่องปั้นดินเผาแตกเสียหายได้ หลังจากอุ่นเตาได้ประมาณ 3-5 ชั่วโมง จึงใช้ไม้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง เนื่องจากเป็นไม้ดีไฟเร็วให้จี๊ดเล็กน้อย ไม้ขวางทางเดินอากาศ ขณะเผา จึงทำให้ควบคุมอุณหภูมิได้ดี ชาวบ้านจะซื้อไม้ฟืนจากชุมชนใกล้เคียง ในราคากอละ 200-300 บาท การเผาตามแบบอย่างดั้งเดิมดังกล่าวทำให้เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมีเอกลักษณ์ตามแบบอย่างเครื่องตั้งคโลก กล่าวคือ เครื่องปั้นจะมีหมอกควันผสมอยู่ในน้ำเคลือบเกิดเป็นสีเขียว สีฟ้า อีกทั้งเกิดลักษณะราน (crack) ที่ผิวเคลือบซึ่งเป็นที่นิยมของสังคม

2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาในชุมชนแบ่งตามวิธีการผลิตได้ 4 ลักษณะคือ ชนิดไม่เคลือบน้ำเคลือบ ชนิดเคลือบน้ำเคลือบ ชนิดเขียนลายได้น้ำเคลือบ และชนิดแกะลาย เครื่องปั้นดินเผาที่ไม่เคลือบน้ำเคลือบจะมีสีแดง เนื้อดินจะมีความพรุนตัวสูง ใช้อุณหภูมิในการเผาประมาณ 800 - 900 องศาเซลเซียส ใช้เวลาเผาประมาณ 9 - 10 ชั่วโมง ชาวบ้านเรียกว่าของแดง เช่น แจกัน ไห โคมไฟ ตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนชนิดเคลือบน้ำเคลือบจะเผาด้วยอุณหภูมิสูงประมาณ 1,280 องศาเซลเซียส ใช้เวลาในการเผาประมาณ 12-14 ชั่วโมง ชาวบ้านเรียกว่าของเคลือบ ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ได้แก่ ตุ๊กตาไก่ เต่า แจกัน คนโท คนช้ำ ไห โอ่ง เครื่องประดับอาคาร อีกชนิดหนึ่งคือเครื่องปั้นดินเผาเขียนลายได้น้ำเคลือบหรือที่เรียกว่าลายไทย ชาวบ้านจะเขียนลวดลายด้วยสีดำและเคลือบทับด้วยน้ำเคลือบใส ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ได้แก่ ดถับ งานลายปลา แจกัน เป็นต้น และเครื่องปั้นดินเผาชนิดแกะลายด้วยการขูดขีดแล้วระบายด้วยน้ำเคลือบสีเหลืองทอง ส่วนพื้นจะระบายสีขาว ชาวบ้านเรียกว่าลายทอง ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ได้แก่ แจกัน ดถับ เครื่องประดับอาคาร เป็นต้น

นอกจากนี้หากแบ่งเครื่องปั้นดินเผาตามรูปแบบผลิตภัณฑ์ สามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ ประเภทตุ๊กตา ประเภทภาชนะ และประเภทเครื่องประดับอาคาร เครื่องปั้นดินเผาตุ๊กต้ามักเป็นรูปคน ยักษ์ สัตว์ต่าง ๆ เช่น นก กบ คางคก ไก่ ช้าง มังกร พญานาค เป็นต้น ส่วนประเภทภาชนะ ได้แก่ ดถับ แจกัน คนโท คนช้ำ น้ำเต้า ไห โอ่ง ข้องเปิด กระปุก กาน้ำ งานชาม พาน โถ เป็นต้น และประเภทเครื่องประดับอาคาร ได้แก่ บราลี ปั้นลม โคมไฟ เป็นต้น

3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม

ชุมชนมีพฤติกรรมทางศิลปกรรมคือการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ต่อเนื่องตลอดเวลา และทำงานด้วยตนเองตลอดกระบวนการผลิตจนสำเร็จสู่ตัว การทำงานต่อเนื่องมาจากเงื่อนไขด้านคุณสมบัติของดินที่แห้งไว ช่างปั้นจะต้องรีบเร่งทำงาน เช่น การต่อส่วนประกอบต่าง ๆ ต้องต่อในขณะที่ดินมีความชื้นพอดีไม่แข็งตัวเกินไป จากการสังเกตพบว่าชาวบ้านที่มีภารกิจอื่นทำควบคู่กับการทำเครื่องปั้นดินเผาจะมีความกระวนกระวายใจ รีบกลับมาทำงานคือโดยให้เหตุผลว่าเดี๋ยวดินจะแห้ง ประกอบกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผามีขั้นตอนการผลิตหลายขั้นตอน เมื่อเสร็จขั้นตอนที่ 1 จำเป็นต้องทำขั้นตอนที่ 2 - 3 จนกว่าจะแล้วเสร็จ ชาวบ้านจึงทำงานโดยมีแผนการทำงานล่วงหน้าในแต่ละวัน ไม่สามารถทอดทิ้งงานได้ ซึ่งหากทิ้งงานไปจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งหมด อีกทั้งการเผาแต่ละครั้ง จะต้องมีการเผาเครื่องปั้นดินเผาที่มีปริมาณมากพอสำหรับการเผา 1 ครั้ง ประมาณ 100 - 180 ชิ้น ทำให้ช่างปั้นมักจะพูดทักทายกันเสมอว่าวันนี้ปั้นพอเผาหรือยัง

นอกจากนี้การที่ชาวบ้านแบ่งงานกันทำในครอบครัว โดยฝ่ายชายเป็นผู้ปั้นภาชนะที่บ้าน ฝ่ายหญิงเป็นผู้ปั้นส่วนประกอบที่ร้านจำหน่าย และจะนำมาต่อรวมกันในตอนเย็น ก่อให้เกิดการแข่งขันกันทำงานไปในตัว เพราะแต่ละฝ่ายจะเผื่อระวังปริมาณของตนให้มีความเท่าเทียมกัน จึงเกิดการทำงานต่อเนื่องตลอดเวลา อีกทั้งชุมชนยังมีการจัดเตรียมวัสดุดิบและอุปกรณ์ ไว้เป็นจำนวนมากเพื่อให้เพียงพอต่อการทำเครื่องปั้นดินเผาได้ตลอดทั้งปี ก่อให้เกิดความพร้อมในการผลิต ซึ่งกลายเป็นสิ่งกระตุ้นการทำงานได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านคนหนึ่งให้เหตุผลในการสร้างเตาเผาของตนว่าจะได้เป็นการบังคับตัวเองให้ทำงาน ลงทุนไปแล้วก็ต้องทำงาน ไม่ทิ้งไปไหน "...สร้างเตามาก็กันตัวเองจะไปกรุงเทพ ให้บังคับเราทำงาน เมาของอยู่บ้าน จะได้ไม่ต้องไปไหน..." (บุญขจร เขียวชาญ- นามสมมุติ, 26 พฤศจิกายน 2541)

ในบางครั้งชุมชนรับงานจากผู้ค้าเครื่องปั้นให้ผลิตจำนวนมากในเวลาจำกัด ช่างปั้นไม่สามารถทำงานได้ทันเวลา จะมีการแบ่งงานให้ผู้อื่นทำ บางคนไม่ถนัดการขึ้นรูปทรงด้วยแป้นหมุน หรือประสบปัญหาการทำงานก็จะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดกลุ่มสังคมนักปั้นขึ้น ดังที่ชาวบ้านเล่าว่า "...เราสู้ เขาสู้ แล้วยังมาแบ่งความรู้กันบ้าง รู้คนเดียวไม่ได้ ถ้าทำงานคนเดียว สัมรวมหมู่ดีกว่า อยู่คนเดียวเราตาย..." (กล้า พุดจรัส 18 พฤศจิกายน 2541) การรวมกลุ่มนี้เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในการดำรงอยู่ของตนและชุมชน

การเกิดกลุ่มทางสังคมนี้ออกคล้องกับนักวิชาการว่าชุมชนที่มีวัฒนธรรมศิลปกรรม จะเกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรม (ไพฑูรย์ สันตารัตน์ 8

กรกฎาคม 2541) เกิดองค์การเรียนรู้ เป็นปัญญาของชุมชน (intellectual community) พัฒนาเป็นศูนย์พัฒนาอาชีพ พึ่งพิงกันชุมชน การเชื่อมโยงบุคคลมี สังคมเป็นปึกแผ่น เกิดสำนึกความเป็นไทย เห็นคุณค่าการอยู่ร่วมกัน ไม่ต่างคนต่างอยู่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 7 กรกฎาคม 2541)

การทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังมีการทำน้ำเคลือบที่เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ชาวบ้านต้องการสูตรน้ำเคลือบตามแบบโบราณที่ยังไม่มีการค้นพบ และต้องการสูตรน้ำเคลือบสีใหม่ จึงมักแสวงหาแหล่งดินคามาที่ต่าง ๆ เพื่อนำกลับมาทำน้ำเคลือบ ประกอบกับชุมชนเกิดพฤติกรรมเก็บสูตรน้ำเคลือบที่คนค้นพบได้เป็นความลับในกลุ่มเครือญาติ จึงเป็นการเร่งให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาสูตรด้วยตนเอง และถือว่าการค้นคว้าหาสูตรน้ำเคลือบเป็นสิ่งท้าทายความสามารถ เป็นความสนุก เป็นประเด็นในการสนทนาของชุมชนว่าใครพบเห็นดินอะไร ที่ไหน ทดลองแล้วเป็นอย่างไร คังข้อ มูลการสนทนากลุ่มว่า

“...เขาไม่บอกความจริงหรอก...เขาดามเรา ยังไม่บอกเลย... เลยทำ ด้วยตัวเอง...”
 “...ก็ตัวใครตัวมัน หาว่าเห็นแก่ตัวก็ได้ มองว่าให้ทุกคนมีความพยายามก็ได้ ถ้าเราจะเอาของเขาทั้งหมด ก็จะทำให้ขี้เกียจ เราก็สังเกตเอา ดูเนื้อดินว่ามี แร่อะไร...”

(สนทนากลุ่ม, 20 มิถุนายน 2542)

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า คนรักงานเครื่องปั้นดินเผาเพราะเป็นงานวิจัยที่ไม่มีที่สิ้นสุด และสนุกกับการได้ค้นพบสิ่งแปลกใหม่

“...เรียนรู้ด้วยตัวเอง เหมือนการทำวิจัย เราจะทำให้เหมือนเขา เราก็สังเกตเอาเขาทำ ทำแล้วทำอีก จนกว่าจะพอใจ...”
 “...บ้านอื่นเขาไม่สังเกตดิน เขาหาว่าเราเป็นผีบ้า เราไปบ้านอื่นจะจับดินมาดูแล้วว่าจะเอาไปทำน้ำยาสีนั้นสินี... เจอดินก็ดูว่าปั้นของได้มั๊ย ทำน้ำยาได้มั๊ย ไปไหนก็ต้องดู ...”

(สนทนากลุ่ม, 20 มิถุนายน 2542)

นอกจากการคิดค้นเรื่องสูตรน้ำเคลือบแล้ว ชุมชนยังมีวิถีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับความงามทางศิลปะซึ่งชุมชนจะเลียนแบบของเก่าเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตนเอง และประยุกต์แบบใหม่เพื่อให้เป็นตัวเลือกในการจำหน่ายมากขึ้น ชาวบ้านจะมีความสนุกต่อการตกแต่งส่วนประกอบ และการแสวงหาวัตถุดิบเพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการวาด คังที่ชาวบ้านเล่าว่า

“...ดูของเก่า เจอเศษนิคหน่อกก็ดู นึกไม่ออกก็เข้าสู่ศูนย์ฯ ไปที่อื่นก็ดูของใหม่ จำไม่ได้ก็เอาหนังสือปากกาไป...”

"...ลายไม้ ลายโต๊ะ ลายตู้ เจอะอะไรก็สังเกตเอามา..."

"...นกกบินมาก็คิดแปลงเป็นนกกบิน ไก่บนอนตากปีกก็อยู่ก็ขึ้น
คอกไม้นี้เราก็เอาไปทำได้ ไม่เอาของเก่าทั้งคุ่น ต้องประยุกต์..."

(สนทนากลุ่ม 20 มิถุนายน 2542)

นอกจากนี้ด้านแนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนมีแนวคิดต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ว่า ต้องการให้มีผู้ผลิตเพิ่มมากขึ้น "...อยากให้มีคนทำมากขึ้น มีทุกบ้านให้ใหญ่โตไปเลย ถ้ามีมือเขาไม่ยอมมา...ออกจากรุ่นไปเชื่อมเตาใหม่ ไม่แะตอนไปก็แะคอนกลับ (บุญทอง เชื้อชาญ 8 มกราคม 2542) และผลิตตามแบบอย่างดั้งเดิม ให้มีความสวยงามโบราณเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ชุมชน

อีกทั้งกลุ่มตั้งคมภายนอกยังมีแนวคิดด้านการพัฒนาการผลิตว่า ควรมีการผลิตเป็น 2 แนวทางควบคู่กันคือ การเลียนแบบของเก่า เป็นการสืบสานภูมิปัญญาชุมชน แต่จะจำกัดความคิดสร้างสรรค์ของช่างปั้น และการปั้นยุคปัจจุบันควรให้ช่างปั้นสร้างสรรค์งานอย่างเสรี เป็นตัวแทนความคิดในยุคนั้นของคน ดังนี้

"...คนสมัยก่อนทำให้เหมือนช่างในธรรมชาติ มีความละเอียดอ่อน มีความรู้เรื่องดินปั้นอยู่แล้ว คนสมัยนี้เรียนปั้นดินให้เหมือนช่างในเตา แรงบรรดาลใจต่างกัน จุดที่จะไปให้ถึงต่างกัน แต่ก็ยังดีที่มีคนทำ..." (ประติมา ศรีไพร -นามสมมุติ, 19 มิถุนายน 2542)

"...อยากให้เขาอนุรักษ์ด้วย สร้างสรรค์ด้วย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาด้วย..."

(ชอชราช ภูหิระ -นามสมมุติ, 23 มิถุนายน 2542)

4. พฤติกรรมทางสังคม

พฤติกรรมทางสังคมของชุมชนบ้านแก้วประกอบด้วยกลุ่มตั้งคมภายนอก กลุ่มตั้งคมภายในทั่วไป และกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ดังนี้

4.1 กลุ่มตั้งคมภายนอก

ชุมชนบ้านแก้วเป็นชุมชนวัฒนธรรมที่มีศูนย์ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาตั้งคโลก มีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานประวัติศาสตร์ที่ได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก จากคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) องค์การยูเนสโก (UNESCO) ดังนั้นวิถีชีวิตภายในชุมชนนอกจากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ยังมีอาชีพเสริมด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตั้งคโลก ทำให้ตั้งคมภายนอกเข้ามาในชุมชนมากมาย กลุ่มที่มีบทบาทโดยตรงในฐานะหน่วยงานของรัฐ

ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน มุ่งพัฒนาชุมชนด้านงานอาชีพทั่วไป ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บังคับบัญชา เช่น พัฒนาการเกษตร จัดสรรงบประมาณอาชีพเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 20,000 บาทต่อปี พัฒนากลุ่มแม่บ้าน และพัฒนาสาธารณสุข เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพาณิชย์จังหวัด ที่มุ่งส่งเสริมการตลาดให้แก่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การจัดแสดงสินค้าพื้นเมืองโดยการนำผลิตภัณฑ์เครื่องสังคโลกออกแสดงให้แก่ผู้ส่งออกเพื่อเป็นแนวทางในการทำการค้าต่อไป อีกทั้งกรมศิลปากรที่มุ่งอนุรักษ์และให้การศึกษาและข้อมูลด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิถีชีวิตชุมชน และหน่วยงานด้านการปกครอง อาทิ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด มักเกี่ยวข้องกับชุมชนในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่เอกลักษณ์ของชุมชนด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยการจัดแสดงนิทรรศการ การสาธิตการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงหน่วยงานด้านการศึกษา เช่น โรงเรียนทั้งในและนอกเขตชุมชนให้ความสนใจต่อเครื่องปั้นดินเผาในระดับที่แตกต่างกัน บางโรงเรียนจัดเป็นศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน บางโรงเรียนเปิดสอนและผลิตปั้นเครื่องปั้นดินเผาครบวงจรในระดับมัธยมศึกษา โดยเชิญชาวบ้านในชุมชนเป็นวิทยากรพิเศษ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการศึกษาให้ความสนใจโดยการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน อาทิ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาตินำเยาวชนนานาชาติเข้าร่วมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพร้อมกับชาวบ้าน บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด นำพนักงานมาศึกษาการปั้นแบบแป้นหมุน เป็นต้น ตลอดจนหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวที่เปิดศูนย์บริการด้านการท่องเที่ยวประจำจังหวัด ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลศูนย์ศึกษาและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มสังคมภายนอกที่ไม่ได้สังกัดรัฐแต่มีส่วนเข้ามาทำศนศึกษาในชุมชนเสมอคือ นักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา โดยเข้าเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาสังคโลก และบางครั้งอยู่ร่วมกับช่างปั้นในชุมชนเพื่อศึกษากระบวนการผลิตด้วยกลุ่มที่เข้ามาในชุมชนเป็นประจำทุกวันคือนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย มักซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็นของที่ระลึก และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่มีวัฒนธรรมด้านเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก จึงสนใจความรู้เครื่องปั้นดินเผาเป็นพิเศษ และประเทศออสเตรเลียที่เชื่อว่ามีวัฒนธรรมทางการค้าเครื่องปั้นดินเผากับไทยในอดีต นอกจากนี้กลุ่มสื่อมวลชน ซึ่งประกอบด้วยสถานีโทรทัศน์ที่มีรายการด้านวัฒนธรรมไทยเข้ามาถ่ายทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เช่น รายการรอยไทย อยู่อย่างไทย ทุ่งแสงตะวัน และนักเขียนสารคดี ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ต่างเข้ามาในชุมชนเพื่อบันทึกความรู้และนำไปถ่ายทอดต่อแก่มวลชน การเข้ามาของสื่อมวลชนก่อให้เกิดความตื่นตัวในชุมชนอย่างยิ่ง

กลุ่มตั้งแคมป์นอกที่มีบทบาทต่อวิถีการผลิตอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งประกอบด้วยผู้ค้าภายในประเทศที่มาจากนอกชุมชน เช่น จังหวัดสุโขทัย เชียงใหม่ พิษณุโลก กรุงเทพมหานคร มักจะมาตั้งทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปส่งต่อแก่ร้านค้าปลีกในสถานที่ท่องเที่ยวเขตภาคเหนือ และตลาดสวนจตุจักร กรุงเทพมหานคร การตั้งมักจะทำกับชาวบ้านที่ตนพอใจฝีมือเพียงคนเดียว จำนวน 200 - 500 ชิ้น หลังจากนั้นชาวบ้านจะแบ่งงานให้สมาชิกในกลุ่มทำ โดยควบคุมคุณภาพให้มีความใกล้เคียงกัน รูปแบบสินค้าที่นิยมสั่งได้แก่ แจกันมังกร แจกันเชิงเทียน แจกันลายดู โคมไฟ ด้บบ ติงห์ ตุ๊กตา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ก่อสร้างอาคารนิคมตั้งทำโคมไฟ และเครื่องประดับอาคาร ชาวบ้านเรียกการจ้างนี้ว่าออร์เดอร์ ซึ่งสร้างรายได้สูงแต่การทำงานออร์เดอร์ชาวบ้านไม่ค่อยประณีตนัก เนื่องจากต้องแข่งกับเวลา จึงไม่ค่อยมีความสุขในการทำเหมือนการทำตามปกติซึ่งจะประณีตและมีความสุขในการทำมากกว่า และบางครั้งเร่งผลิตจนเผาแตกเป็นจำนวนมาก ต้องเสียเวลาในการซ่อมแซม จนเกิดความเครียดในการทำงาน ในส่วนของผู้ค้าต่างประเทศ จะติดต่อการค้าผ่านผู้ค้าคนกลางภายในประเทศ ยังไม่มีการทำการค้าโดยตรงกับชุมชน

4.2 กลุ่มตั้งแคมป์ในทั่วไป

พฤติกรรมของกลุ่มตั้งแคมป์ในชุมชนบ้านแก้ว พิจารณาจากกลุ่มที่ไม่ได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยตรง แต่มีส่วนร่วมในการผลิตในรูปแบบต่างๆ คือ กลุ่มรับจ้างผลิต เช่น รับจ้างตัดพื้น เติรมดินปั้น เติรมน้ำเคลือบ และช่วยเผา เป็นต้น กลุ่มนี้เป็นผู้ใหญ่ที่รับจ้างทั่วไปส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นวัยรุ่นที่ยังไม่มีงานทำแน่นอน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มนักค้าของเก่าที่รับซื้อเครื่องปั้นดินเผาเก่าชำรุดมาตกแต่งให้สมบูรณ์ โดยการจ้างชาวบ้านปั้นส่วนที่ชำรุดแล้วนำไปทำสี บางครั้งจะทำเองทั้งหมด แล้วนำไปจำหน่ายในราคาสูง อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มไม่มีส่วนร่วมในการผลิต ได้แก่กลุ่มเกษตรกร ค้าขาย รับจ้างทั่วไป ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลย เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในชุมชน มีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปในชนบท และอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ ชาวบ้านกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำด้านตะวันออก และอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านเครื่องปั้นดินเผาปรากฏอยู่บ้าง แต่ไม่มีการทำเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากระยะทางที่ห่างไกลจากจุดท่องเที่ยว การขาดผู้นำเริ่มต้น การมีทัศนคติที่ยังนิยมความงามเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นของแท้ เป็นต้น กลุ่มนี้บางคนมีความประสงค์ที่จะทำเครื่องปั้นดินเผา แต่ขาดความรู้และผู้ที่จะมาเริ่มก่อตั้ง

4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้ว ไม่ได้เกิดขึ้นต่อเนื่องจากอดีต จากประวัติศาสตร์ไทยกล่าวว่า "ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.2127) เจ้าเมืองศรีสัชนาลัย แข็งเมือง

พระนเรศวรมหาราชทรงยกทัพหักเอาเมืองได้ แล้วอพยพผู้คนไปเมืองพิษณุโลก ปล่อยให้เมืองนี้ร้าง...” (ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาเผาตั้งศตวรรษที่ 29 มิถุนายน 2542) ตีพิมพ์มาชุมชนได้รับการบูรณะเป็นระยะ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงเริ่มอพยพเข้ามาในท้องถิ่นเพื่อจับจองที่ดินทำกิน จนกระทั่ง พ.ศ. 2523 เกิดโครงการโบราณคดีเครื่องถ้วยไทย ทำการขุดค้นเครื่องปั้นดินเผาพร้อมกับชาวต่างประเทศ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขุดเครื่องปั้นดินเผาเพื่อจำหน่าย เป็นการผลิตเพื่อเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผา โดยความร่วมมือของนักสำรวจชาวต่างประเทศร่วมมือกับกรมศิลปากรถ่ายทอดความรู้ และกรมการพัฒนาชุมชนจัดวิทยากรมาเสริมความรู้ ชุมชนจึงรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่ พ.ศ. 2527 ผลิตเพื่อการเลียนแบบเครื่องถ้วยตั้งศตวรรษที่ 29 และจำหน่ายตั้งแต่นั้นมา

การก่อตั้งกลุ่มครั้งแรกมีเพียงกลุ่มเดียว คือกลุ่มผู้สนใจซึ่งมีสมาชิกเริ่มต้นเพียง 3 คน หลังจากนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ในกลุ่มเครือญาติและถ่ายทอดความรู้สู่ครอบครัวอื่นจนมีสมาชิกมากขึ้น สามารถตั้งร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนได้สำเร็จ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในครั้งนั้นผลิตเป็นอาชีพรอง ชาวบ้านยังคงทำการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากมีที่ดินเป็นของตนเองจำนวนมาก

การดำเนินการในรูปแบบดังกล่าวตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2530 ความขัดแย้งเริ่มก่อตัวขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าที่นำมาขายร่วมกันแล้วเกิดการตัดราคากันขึ้นเพื่อให้สินค้าของตนขายได้ สมาชิกส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมในภายหลังจึงไม่พอใจแยกตัวออกมาตั้งกลุ่มใหม่

สมาชิกกลุ่มที่สองนี้เป็นกลุ่มที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลัก ทำนาทำไร่เพียงเล็กน้อยเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้นเนื่องจากมีที่ดินน้อย เป็นกลุ่มที่ถือว่าเป็นคนรุ่นหนุ่มสาว และวัยแรงงานในชุมชน ที่สร้างครอบครัวจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนตั้งแต่เกิดหรือเป็นเครือญาติกันเช่นเดียวกับกลุ่มแรก มีสมาชิกที่อพยพมาจากถิ่นอื่นบ้างเพียงเล็กน้อย สมาชิกกลุ่มที่สองศึกษาเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากการสังเกตและร่วมงานกับกลุ่มแรกในภายหลัง เนื่องจากในช่วงแรกมิได้ร่วมเรียนรู้กับคณะสำรวจ เพราะบางคนไปทำงานต่างประเทศหรือทำอาชีพอื่น เมื่อแยกกลุ่มแล้วจึงเลือกหัวหน้ากลุ่มใหม่เป็นคนที่มีความรู้ในชุมชน สร้างร้านจำหน่ายใหม่ของกลุ่มคน วางระเบียบกฎเกณฑ์ในการจำหน่ายเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอย แต่บางคนแยกไปเปิดร้านอิสระของตนไม่สังกัดกลุ่มใด สมาชิกกลุ่มเริ่มต้นจึงเหลือเพียงเครือญาติแท้จริงที่รวมตัวกันตั้งร้านค้าแห่งใหม่เช่นกันใกล้ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาตั้งศตวรรษที่ 29 ส่วนร้านค้าเดิมหลังแรกถูกรื้อถอนออกไป เนื่องจากห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวและมีสภาพทรุดโทรมแล้ว

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนจึงประกอบด้วยสองกลุ่มใหญ่ และกลุ่มอิสระที่ทำงานส่วนตัว ทุกกลุ่มดำเนินการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปในแนวทางเดียวกัน มีกฎระเบียบภายในกลุ่มตนที่มีลักษณะคล้ายกัน สมาชิกในกลุ่มบางคนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เช่น การแบ่งงาน การจ้างงาน

การปรึกษาพูดคุยเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา การร่วมกิจกรรมชุมชน และการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันร่วมกัน บางคนสมรสข้ามกลุ่ม ทั้งสองกลุ่มจึงยังคงมีการประสานงานและช่วยเหลือข้ามกลุ่มกันเป็นอย่างดี ยกเว้นเรื่องการค้าขายเท่านั้น แต่บางคนไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ทั้งในเรื่องเครื่องปั้นดินเผา กิจกรรมชุมชน และชีวิตประจำวัน เพราะปัญหาส่วนตัวแต่ไม่ได้ขัดแย้งกันอย่างเด่นชัด สมาชิกทั้งสามกลุ่มจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียวโดยมีประธานที่เป็นสมาชิกในกลุ่มแรก เพื่อติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เช่น การประชุมการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา สมาชิกของกลุ่มที่สองกล่าวว่า "...ตั้งกลุ่มเพื่อให้หลวงเขารู้ว่าเรามีกลุ่มจริง จะของบประมาณได้ แล้วรอนำมาจัดการกันเอง..." (กล้า พูลจรต 3 ธันวาคม 2541)

ต่อมาราว พ.ศ. 2542 เกิดความขัดแย้งระยะที่สอง สมาชิกกลุ่มที่สองเริ่มไม่พอใจกับการบริหารงานของประธานกลุ่มในเรื่องความไม่ชัดเจนในการบริหารงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ กล่าวคือ งบประมาณดังกล่าวเป็นงบพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาในรูปของเงินกองทุนให้สมาชิกกลุ่มไปทำเครื่องปั้นดินเผา แต่ผู้รับผิดชอบไม่ค่อยมีการชี้แจงรายละเอียดให้สมาชิกได้ทราบถึงรายรับและรายจ่าย ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มเกิดความสงสัย ชาวบ้านกล่าวว่า "...เงินอยู่กับเขา บัญชีอยู่กับเรา ใครรู้เท่าไร อยากให้มาชี้แจงประชุมกัน..." (กล้า พูลจรต 3 ธันวาคม 2541) ความไม่เข้าใจสะสมจนเกิดแนวคิดในการแยกกลุ่มใหม่โดยรวบรวมผู้ที่สนใจร่วมกับกลุ่มแม่บ้านที่ประสงค์จะทำเครื่องปั้นดินเผาดังเป็นกลุ่มใหม่ขึ้น และฝึกหัดทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยการแบ่งงานให้ทำ โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องร่วมเป็นสมาชิกและปฏิบัติตามระเบียบกลุ่ม เมื่อจัดตั้งกลุ่มได้แล้วจึงจะเสนอรายชื่อก่อนพัฒนากรเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนต่อไป

การเกิดกลุ่มสังคมผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้ว สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2541) ที่กล่าวว่า การรวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ผลิต จะก่อประโยชน์ต่อชุมชนมาก เป็นการสร้างเสถียรภาพควบคู่กับระบบทุน แต่การรวมตัวกันของชุมชนก่อประโยชน์และความขัดแย้งในขณะเดียวกัน ในด้านบวกการรวมตัวกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีผลดีในการทำงาน ในด้านลบจะเกิดการระแวงกันในเรื่องผลประโยชน์ จนเกิดการแยกกลุ่มใหม่ขึ้น เพื่อแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าว

4.4 เครื่องช่วยทางสังคม

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้วมี 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่ผลิตเป็นอาชีพรองได้แก่กลุ่มย่อยที่ 1 ซึ่งเป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่ก่อตั้งกลุ่มครั้งแรก ทำเครื่องปั้นดินเผาในเวทากว้างจากการทำเกษตรกรรมหรืองานประจำของคน และทำด้วยตนเองบางส่วนและจ้างผลิตในบางส่วน การผลิตจะทำทีละน้อยแล้วรวบรวมให้ได้มากพอเดาจึงจะเผาครั้งหนึ่ง กลุ่มนี้ไม่ค่อยรับจ้างปั้นเนื่องจากไม่มีเวลา

ทำได้ตามกำหนด ส่วนกลุ่มย่อยที่ 2 เป็นชาวบ้านที่มีที่นาจำนวนน้อย จึงยึดการทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นอาชีพหลัก รูปแบบการทำงานจะทำด้วยตนเองตลอดขั้นตอนการผลิตและยังรับจ้างผลิตด้วย และกลุ่มอิสระ ได้แก่ กลุ่มที่ยึดเป็นอาชีพหลัก แต่ไม่มีเครือข่ายการทำงานภายในกลุ่มเหมือนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2

ในระดับครอบครัวแต่ละกลุ่มมีการทำงานแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ ช่างปั้นในกลุ่มย่อยที่ 1 ไม่มีความถนัดด้านการทำเป็นหมุน แต่ถนัดในการปั้นตุ๊กตาต่าง ๆ สมาชิกในครอบครัวจึงช่วยกันปั้นตามรูปแบบที่ตนถนัด ไม่มีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน เมื่อต้องการงานประเภทที่ต้องใช้ เป็นหมุนจะจ้างช่างปั้นอิสระหรือช่างปั้นที่เป็นสมาชิกกลุ่มสองให้ช่วยปั้นในราคาประมาณลูกละ 5-10 บาท แล้วนำมาติดส่วนประกอบ ขุนน้ำยาเคลือบและเผาเอง เวลาไปขายของหน้าร้านจะผลัดเปลี่ยนกันไปขายตามเวลาว่างของแต่ละคน ในขณะที่กลุ่มย่อยที่ 2 มีการแบ่งงานกันทำในครอบครัวอย่างชัดเจน ฝ่ายชายจะเป็นผู้ปั้นแฉกกันด้วยเป็นหมุนอยู่ที่บ้าน ในขณะที่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ปั้นส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น ตุ๊กตา ข้าง กรวยเชิงเทียน อยู่ที่ร้านในตอนกลางวัน แล้วนำมาประกอบรวมกันในตอนเย็น ซึ่งฝ่ายชายจะเป็นผู้สอนให้ฝ่ายหญิงปั้นและติดอุปกรณ์ประดับแฉกกัน ส่วนฝ่ายหญิงที่ทำหน้าที่ขายของอยู่ที่ร้านจะฟังคำวิจารณ์จากลูกค้าและนักท่องเที่ยวมาบอกแก่ฝ่ายชายให้ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบ ลวดลาย ให้เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น น้อย พุทธรัต (26 พฤศจิกายน 2541) เล่าว่า "...บางทีแฟนทำ เราก็ดิเขา เพราะเราอยู่ร้าน อันไหนขายดี อันไหนขายไม่ดี เราดู ต้องบอกเขา..."

นอกจากนี้ครอบครัวใดที่มีบุตรหลาน ก็จะแบ่งงานให้ทำตามความสามารถ เช่น การเตรียมดิน การปั้นตุ๊กตา การเขียนลาย เป็นต้น บางครอบครัวให้ลูกหลานมีส่วนช่วยทางอ้อม คือ ช่วยล้างจาน เก็บกวาดเศษดิน ชาวบ้านหลายคนให้ความเห็นพ้องกันว่า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นงานหนัก สมาชิกในครอบครัวต้องร่วมมือกันทำงานจึงจะทำได้ต่อเนื่อง บางคนให้เหตุผลของการไม่ทำเครื่องปั้นดินเผาว่า ฝ่ายชายไม่ถนัดงานเครื่องปั้นดินเผาตนจึงยังทำไม่ได้ เพราะต้องอาศัย แรงงานชายในการทำงานหนัก เช่น การขุดดิน การตัดฟืน การเผา เป็นต้น

"...ครอบครัวมีพ่อแม่ลูก พ่อไม่รัก แม่รักจะทำไม่ได้ ต้องช่วยกัน...ถ้าพ่อทำเป็นหมุน แม่ต้องประกอบให้ ช่วยเก็บให้ บางทีคิดถึงดินให้ลูกทำ ถ้าไม่ช่วยทำจะปวดหัวเลย..."

"...ถ้าพ่ออยู่ที่ แม่อยู่ที่ ลูกอยู่ที่ ไม่สมบูรณ์เลย...ถ้ามีครอบครัวช่วยจะรุ่ง..."

(ประชุมกลุ่ม 20 มิถุนายน 2542)

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้วมักเป็นการผลิตในครัวเรือน ไม่มีใครทำงานในโรงงานที่ผลิตเชิงอุตสาหกรรม อีกทั้งโรงงานยังตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนมากและมีจำนวนน้อย นอกจากนี้ช่างปั้นในชุมชนไม่นิยมเข้าทำงานในโรงงานเพราะมีวิธีการผลิตต่างกัน กล่าวคือ โรงงาน

ผลิตเลียนแบบของเก่าโดยใช้สารเคมีในการกักผิวเคลือบให้ดูคล้ายของเก่า ในขณะที่ชุมชนผลิตแบบธรรมชาติตามวิถีดั้งเดิมไม่ใช้สารเคมี อีกทั้งชุมชนเชื่อมั่นในวิถีการผลิตของตน ประกอบกับสามารถผลิตและจำหน่ายได้เองจึงไม่ต้องพึ่งการทำงานในโรงงาน โทน เชี่ยวชาญ (นามสมมุติ) มักจะประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวเสมอว่า "...ของที่นี่ทำแบบไม่ใช้สารเคมี ทำแบบดั้งเดิมธรรมชาติ ขายแบบของเลียนแบบราคาถูก ไม่เหมือนในโรงงาน เป็นพิษอันตรายทำไปใส่อาหารไม่ได้..." (30 ธันวาคม 2541) ส่วนช่างโรงงานเป็นช่างนอกชุมชนที่ผลิตลอกเลียนแบบของเก่าและจำหน่ายในราคาสูง

นอกจากการทำงานในครอบครัวแล้ว ชุมชนยังมีการทำงานในกลุ่มที่แตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือในกลุ่มย่อยที่ 1 สมาชิกกลุ่มเป็นเครือญาติกัน บางคนมีที่อยู่ติดศูนย์อนุรักษ์เตาเผา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงให้ญาติของตนเช่าที่ทำเป็นร้านจำหน่ายโดยชำระค่าเช่าที่ 1,200 บาท ต่อปี โดยไม่หักจากยอดขาย บางคนชำระด้วยการหักยอดขาย ร้อยละ 9 และไม่มีเงินกองทุนประจำกลุ่ม มีสมาชิกจำนวน 10 คน มีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานทุกคน หัวหน้ากลุ่มไม่ได้มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของกลุ่ม เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มในการประสานงานกับภาครัฐ และดูแลกิจกรรมทั่วไป สมาชิกกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในขณะที่กลุ่มย่อยที่ 2 เป็นกลุ่มที่แยกออกมาตั้งเป็นกลุ่มใหม่ มีสมาชิกจำนวน 15 คน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีหัวหน้ากลุ่มที่มีบทบาทในการจัดตั้งและดำเนินงานกิจกรรมภายในกลุ่ม อีกทั้งยังมีบทบาทในการช่วยเหลือสมาชิกอย่างชัดเจน กล่าวคือ เป็นผู้ลงทุนสร้างร้านจำหน่ายของกลุ่มบนที่ดินของตนเองซึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว สร้างเตาเผาและกำหนดกฎระเบียบร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่ม ดังนี้

- สมาชิกในกลุ่มจะต้องหักยอดขายเครื่องปั้นดินเผา ไม่ว่าจะขาย ณ ที่ใด
- สมาชิกกลุ่มจะถูกหักรายได้จากยอดขายในแต่ละวัน ร้อยละ 10
- ยอดรายได้ที่หักจากการขายของแต่ละคน จะสะสมเป็นกองทุนกลาง ร้อยละ 1
- สมาชิกมีสิทธิกู้จากกองทุนกลางเพื่อทำกิจกรรมเครื่องปั้นดินเผา ในอัตรา ร้อยละ 2 และไม่คิดดอกเบี้ย หากกู้เพื่อการรักษาพยาบาล
- สมาชิกที่ไม่มีเตาเผาเป็นของตนเอง จะให้สิทธิในการใช้เตาเผาของกลุ่มโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าเตา จำนวน 2 ครั้ง หลังจากนั้นจะเสียค่าเช่าเตาเผาในการเผาแต่ละครั้ง 200 บาท

กลุ่มอิสระ เป็นกลุ่มที่ไม่สังกัดกลุ่มใด ทำงานด้วยตนเองตลอดขั้นตอนการผลิต มีจำนวน 3 คน คนหนึ่งรับจ้างปั้นเพียงอย่างเดียว ไม่มีร้านค้าจำหน่าย แต่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนด้านเครื่องมือ อีกสองคนมีอุปกรณ์ - เครื่องมือ ในการทำงานและร้านค้าจำหน่ายของตนเอง กลุ่มอิสระมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานกับกลุ่มย่อยทั้งสองกลุ่ม

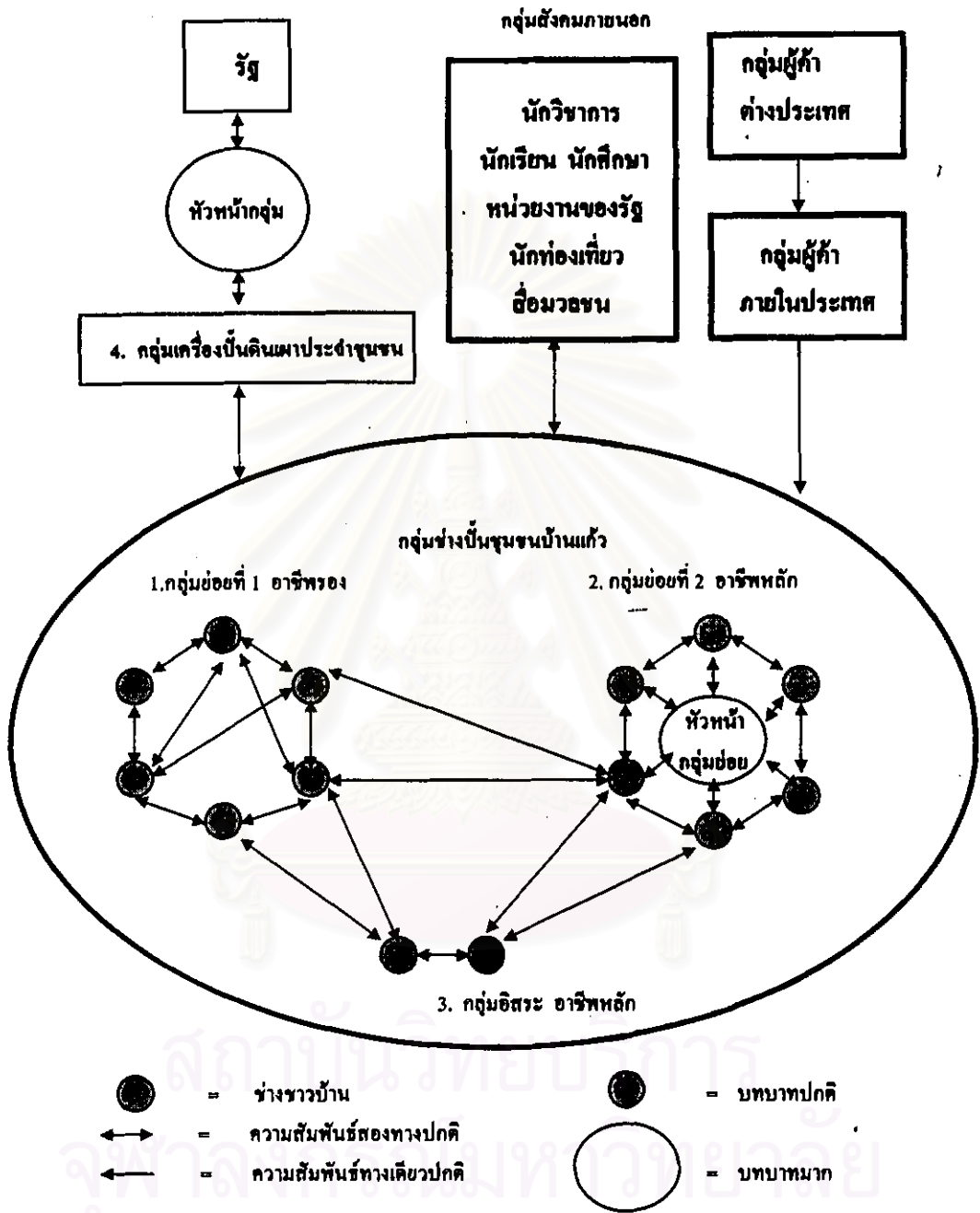
นอกจากนี้ทุกกลุ่มจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน ดำเนินงาน โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ คือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เกรียงกัญญา ประชาสัมพันธ์ และฝ่ายส่งเสริมอาชีพ กลุ่มนี้จะเป็นตัวแทนชุมชนในการติดต่อกับองค์กรของรัฐ คือพัฒนากรอำเภอในการพัฒนาอาชีพและการจัดสรรงบประมาณอุดหนุน ปีละ 20,000 บาท นำมาจัดตั้งเป็นกองทุนกู้ยืมในกิจกรรมเครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันประธานกลุ่มเป็นสมาชิกจากกลุ่มย่อยที่ 1

ชาวบ้านมีรูปแบบการทำงานโดยการทำงาน การแบ่งงาน การช่วยเหลือ ในกลุ่มกันเองและระหว่างกลุ่ม โดยแบ่งงานและจ้างงานตามความสามารถของแต่ละคน สมาชิกกลุ่มย่อย 1 จะมีความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ไม่มีการประสานงานผ่านหัวหน้ากลุ่ม และมีบางคนติดต่อจ้างงานกับสมาชิกกลุ่มย่อย 2 และกลุ่มอิสระ ในขณะที่กลุ่มย่อย 2 มีการประสานงานอย่างชัดเจนกับหัวหน้ากลุ่ม และกับสมาชิกด้วยกัน และเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องประสานงานกับรัฐ จะดำเนินการผ่านหัวหน้ากลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน

ด้านกลุ่มสังคมภายนอกที่ส่งผลกับการทำงานของชุมชนคือ กลุ่มนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานของรัฐ นักท่องเที่ยว และสื่อมวลชน ที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์สองทางในระดับปกติกับชุมชน กล่าวคือ เข้ามามีส่วนแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ช่วยเหลือ ให้การยกย่องและประชาสัมพันธ์ชุมชน เป็นต้น ในขณะที่ผู้ค้าขายในประเทศเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ทางเดียวอย่างมากในการตั้งสินค้าจากชุมชนเพื่อนำไปจำหน่าย ไม่ปรากฏว่ามีผู้ค้าต่างประเทศเข้ามาติดต่อซื้อขายโดยตรงกับชุมชน มีเพียงติดต่อในระดับปกติผ่านผู้ค้าในประเทศเท่านั้น เครือข่ายการทำงานเสนอเป็นแผนภูมิ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 7 เครือข่ายการทำงานระหว่างกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านแก้ว

อธิบายภาพ

ความสัมพันธ์สองทางปกติ หมายถึง การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานและการถ่ายทอดความรู้ ส่วนความสัมพันธ์ทางเดียวปกติ หมายถึง การสั่งงานจากกลุ่มผู้ค้าต่อชุมชนฝ่ายเดียว หรือการขอความช่วยเหลือจากรัฐเพียงฝ่ายเดียว

บทบาทปกติ หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ในระดับเสมอภาคกัน ส่วนบทบาทมาก หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์แบบไม่เสมอภาคกัน ฝ่ายหนึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านแก้วทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ชาวบ้านบางคนทำงานหลายด้าน เช่น ทำการเกษตรกรรม เป็นลูกจ้างกรมศิลปากร แล้วทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมด้วยการรับจ้างผลิตบ้างทำเองบ้าง บางคนทำเป็นอาชีพหลักโดยยืนยันในการทำงานของตนว่า “...ผมไม่เลิกอาชีพนี้ ถ้าเลิกเหมือนกับตัดนิ้วมือเลยแหละ จะไม่ยอมทิ้ง ใครจะชวนไปเหนือไปได้ตั้งกิจการใหญ่โต ไม่หรอก ค่อย ๆ ขยับไปเรื่อย ๆ เราไม่ทอดทิ้งต่อหน้าที่...” (ขุน นาคบุญ-นามสมมุติ, 1 มกราคม 2542) บางคนมุ่งมันทำงานจนสามารถได้ถอนหนี้สินได้ เช่น อมร สมบัติพุทธ (นามสมมุติ) เล่าว่า “หลุดหนี้สินเพราะของปั้น ต้องอาศัยขยันด้วย ถ้าขี้เกียจก็ไม่ทันแล้ว...” (11 ธันวาคม 2541)

ในขณะที่เดียวกันมีบางกลุ่มละทิ้งการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไป ด้วยสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่น การย้ายถิ่นฐาน การต้องการมีรายได้สูงอย่างรวดเร็วแต่ไม่สามารถทำได้ โดยเปลี่ยนอาชีพเป็นผู้ขายส่งยา ขายผลไม้ เป็นต้น กลุ่มนี้จะมีจำนวนน้อย อีกทั้งยังมีกลุ่มชาวบ้านรอบนอกที่ยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้แต่มีความประสงค์เข้าร่วมผลิต เนื่องจากเมื่อเสร็จงานหลักด้านเกษตรกรรมแล้วมีเวลารว่างมาก ต้องการที่จะทำงานเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเยาวชนมีความต้องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเพื่อจะได้ไม่ต้องไปตระเวนหางานต่างถิ่น ดังเช่น นก สมบัติพุทธ (นามสมมุติ) มีแผนในการผลิตว่า “...คุยกับแม่ว่าที่ตรงนี้อาจได้ อยากทำบ้านทำร้านดี ๆ ให้นักท่องเที่ยว...อยากมาอยู่บ้านแล้วทำเครื่องปั้น...” (6 มกราคม 2542)

จากการสร้างงานดังกล่าวก่อให้เกิดรายได้ที่สามารถเลี้ยงชีพ เกื้อหนุนครอบครัว ชื้อเครื่องอำนวยความสะดวกได้ ดังที่ กล้า พูลจรัส (11 พฤศจิกายน 2541) เล่าว่า “ทำเครื่องปั้นดินเผานี้แหละซื้อรถได้ ทำไม่กี่เดือน รุ่นนั้นขายดี เหมามาเลย บางช่วงได้หมื่นกว่า บางช่วงได้ 7-8 พัน...” การผลิตจะมากขึ้นในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวและช่วงฤดูแต่งงานประมาณเดือนละ 1-2 ครั้ง ช่วงฤดูฝนจะทำงานได้น้อยลงประมาณ 3 เดือนจึงจะเผา 1 ครั้งก็มี ข่างปั้นส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 7,000 - 15,000 บาท ส่วนกลุ่มที่ทำเป็นอาชีพเสริมไม่ได้เผาบ่อยนักประมาณ 2-3 เดือนต่อครั้ง ขายได้ประมาณ 6-7,000 บาทต่อเตา ในขณะที่บางคน ทำเป็นอาชีพเสริมแต่มีผลงานมาก รายได้จึงสูงตามไปด้วยประมาณ 12,000 - 15,000 บาทต่อเตา

นอกจากนี้ยังพบว่า การซื้อขายเครื่องปั้นดินเผา ชาวบ้านจะเป็นผู้กำหนดราคา ซึ่งต่างจากการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรที่กำหนดราคาเองไม่ได้ “...เครื่องปั้นดินเผาเรากำหนด

ราคาได้ คนกลางไม่ต้องเลย แต่ข้าวกำหนดราคาไม่ได้ เราภูมิใจตัวเราเองมากกว่า ในร้านตามราคา
ตั้ง ราคาขายตามแต่ผู้ซื้อ ฝรั่งเศส 100 คนไทยก็ 50-60..." (แอ็ค ก้องเดช 26 ธันวาคม 2542)

จากกรณีตัวอย่างข้างป็นรายหนึ่งจะพบรายจ่ายและรายได้จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่อ
1 ครั้ง จะมีผลกำไรประมาณ 3 เท่าของต้นทุนการผลิต ใช้เวลาในการจำหน่ายได้หมดภายใน 1-2
เดือน หากเป็นช่วงเทศกาลท่องเที่ยวจะจำหน่ายได้หมดภายใน 1 เดือน และความถี่การเผาในช่วง
เทศกาลท่องเที่ยว ประมาณเดือนละ 2-3 ครั้ง ช่วงนอกเทศกาลท่องเที่ยว ประมาณ 1-2 เดือน ต่อ
ครั้ง ดังนี้

ตารางที่ 6 กรณีตัวอย่างต้นทุนการผลิตและการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านแก้ว

วัสดุ	ระยะเวลาใช้งาน	ผลผลิต	ราคาขาย
1. ดินปั้น 1 ถุง	1 ครั้ง	1.พาน 2 พาน	100
1. ดินผสม 1 ถุง	6 เดือน	2.ตุ๊กตาคอมเล็ก 50 ตัว	25
2. แร่คำ 1 กระป๋อง	1 ปี	3.ตุ๊กตาคอมใหญ่ 4 ตัว	250
3. ฟิน 1 กอใหญ่	เผา 2 ครั้ง	4.กระปุกปากเล็ก 34 กระปุก	30
4. ค่าจ้างจี้เตาไม้ก่อ 1 ถุง	1 ครั้ง	5. กบใหญ่ 2 ตัว	60
5. ค่าจ้างปั้นแจกันนม	1 ครั้ง	6.กาหงส์เล็ก 1 ใบ	80
6. ค่าจ้างปั้นแจกันกลาง	1 ครั้ง	7.กาหงส์ใหญ่ 2 ใบ	200
7. ค่าจ้างปั้นกาหงส์	1 ครั้ง	8.ตุ๊กตาช้าง 12 ตัว	30
8. ค่าจ้างปั้นพาน	1 ครั้ง	9.แจกันนมเล็ก 120 ใบ	50
9. ค่าจ้างปั้นกระปุก	1 ครั้ง	10.แจกันกลาง 24 ใบ	150
10. ค่าจ้างทำน้ำเคลือบ	1 ครั้ง	11. กระปุกชา 11 ใบ	80
		รวม	13,910

ตารางที่ 7 ความดีในการเผาเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านแก้ว

ชื่อ-สกุล	สถานะการทำงาน	พฤศจิกายน	ธันวาคม	มกราคม	รวม/ครั้ง
1. แอ็ค ก้องเดช	อาชีพหลัก	1. เผาเคลือบ	1. เผาเคลือบ	-	3
2. กล้า พูลงรัต	อาชีพหลัก	1. เผาเคลือบ 2. เผาแดง	1. เผาแดง	1. เผาเคลือบ	3
3. บุญขจร เชื้อวชาญ	อาชีพหลัก - รับมาจำหน่าย	-	1. เผาเคลือบ	-	1
4. ทอง สุกดวงศ์	อาชีพเสริม	1. เผาเคลือบ	-	1. เผาเคลือบ	2
5. อมร สมบัติพุทธ	อาชีพเสริม - ช่างผลิต ในบางส่วน	1. เผาเคลือบ	1. เผาเคลือบ	1. เผาเคลือบ 2. เผาเคลือบ	4
6. บุญเอื้อ เชื้อวชาญ	อาชีพเสริม	-	1. เผาแดง	-	2
7. สดางค์ เชื้อวชาญ	อาชีพเสริม	-	1. เผาแดง	1. เผาเคลือบ	2
				รวมกับ สดางค์	
				รวมกับอมร	

ชุมชนมีความรู้สึกต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผาว่ายังเป็นที่ต้องการของสังคม เนื่องจากเห็นความสำคัญของชุมชนที่เป็นแหล่งวัฒนธรรม มีประชาชนเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนอยู่เสมอ และรู้สึกว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาเกิดผลดีทางจิตใจ ชีวิตมีอิสระ มีรายได้เป็นของตนเอง และได้อยู่ร่วมกับครอบครัว โดยเปรียบเทียบว่าดีกว่าการทำเกษตรกรรมหรือการไปรับจ้างก่อสร้างเพราะไม่ต้องเสี่ยงอันตราย ไม่อยู่ได้บังคับของผู้อื่น รายได้สูงแต่ลงทุนน้อย ไม่ต้องเดินทางทำให้มีเวลาดูแลลูกได้เต็มที่ ดังที่ชุมชนแสดงทัศนะว่า

“...ชาวไร่ชาวนาไม่รวย ผ่าชีวิตไว้กับฟ้าฝน อาชีพเครื่องปั้น
ดินเผามั่นคงกว่า ถ่วงไม่สนแล้ว ไม่คุ้มค่ากัน ของปั้นไม่เสีย ...”

(แอ็ค ก้องเดช-นามสมมุติ, 1 ธันวาคม 2541)

“...เครื่องปั้นดินเผายังมีโอกาส ทออยู่ได้ คิดว่าไปรับจ้างก่อสร้าง
ไม่ต้องอยู่ในข้อบังคับใคร ทำเท่าไรก็ได้เป็นของเราหมด ไม่ต้องลงทุนมาก
ไม่ต้องเดินทาง มีผลคอนมิลูก เรามานะทำเพื่อลูก...”

(กล้า พูลงรัต 4 มกราคม 2542)

“...ตราบโคคนยังมาที่ขวอยู่ ก็มีของป็น เขาชอบฝีมือชาวบ้าน
วันข้างหน้าก็ยังมีคนทำ คนหนุ่มไปทำงานของเขา พอหมดงาน จะกลับมาทำเอง
งานมีรอเขาอยู่...งานป็นไม่มีคกรุ่น. รดยังมีคกรุ่น...

(ริม สฤตวงศ์ -นามสมมุติ, 28 ธันวาคม 2541)

สรุป

1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านแก้วใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก มีส่วนน้อยที่ซื้อจากต่าง
ถิ่น การใช้เครื่องมือในการผลิตจะประดิษฐ์ขึ้นเองจากวัสดุราคาถูก ด้านขั้นตอนการผลิตไม่ใช่เครื่อง
กลหนักในการผลิต แต่ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบงานหัตถกรรมดั้งเดิมตั้งแต่ขุดคุ้ยขี้ตัญ ประกอบด้วย
ขั้นตอน 4 ขั้น คือ การเตรียมดิน การเตรียมน้ำเคลือบ การป็น และการเผา

2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

ปัจจุบันผลิตเครื่องปั้นดินเผามีหลากหลายชนิดแบ่งได้ตามขั้นตอนการผลิต ได้แก่ ชนิดไม่
เคลือบน้ำเคลือบ ชนิดเคลือบน้ำยาเคลือบ ชนิดเขียนลายได้น้ำเคลือบ และชนิดแกะลาย อีกทั้งยัง
มีการแบ่งตามรูปแบบการผลิต ได้แก่ พวกตุ๊กตา ภาชนะ และเครื่องประดับอาคาร

3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม

ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่อเนื่องตลอดเวลา และทำงานด้วยตนเองตลอดกระบวนการผลิต
จนสำเร็จออกมา การทำงานต่อเนื่องมาจากเงื่อนไขด้านคุณสมบัติของดิน การแบ่งงานกันทำในครอบครัว
การจัดเตรียมวัตถุดิบและอุปกรณ์ไว้เป็นจำนวนมาก ทำให้สามารถทำงานได้ต่อเนื่องตลอดเวลา
ชุมชนยังมีการแบ่งงานหรือจ้างงานตามคำสั่งผลิต จนเกิดเป็นการรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน
ด้านแนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนต้องการให้มีผู้ผลิตเพิ่มมากขึ้น และผลิตตามแบบอย่าง
ดั้งเดิม เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ชุมชน ในขณะที่กลุ่มสังคมภายนอกมีแนวคิดที่ว่าควรผลิต 2 แนวทาง
ควบคู่กันคือ การเลียนแบบของเก่าเพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาชุมชน และผลิตโดยให้ช่างป็นสร้าง
สรรค์อย่างเสรีเพื่อเป็นตัวแทนความคิดในยุคสมัยของคน

4. พฤติกรรมทางสังคม

ชุมชนบ้านแก้วเป็นชุมชนวัฒนธรรมที่มีศูนย์ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาตั้งคโลก จึงเป็นที่ดึงดูดให้ตั้งคณาภายนอกเข้ามาในชุมชนอยู่เสมอ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน พาณิชย์จังหวัด สถาบันการศึกษา นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ที่เข้ามาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ ตั้งคณาภายนอกส่วนใหญ่ให้การยกย่องช่วงปั้นด้วยการเชิญเป็นวิทยากรในโอกาสต่าง ๆ และชื่นชมชุมชนว่าเป็นชุมชนวัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้อุดม ในด้านสังคมทั่วไปภายในชุมชนมีการจ้างงานอย่างกว้างขวาง ส่วนผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิตจะทำการเกษตรกรรม โดยมีบางกลุ่มเมื่อว่างงานแล้วมีความประสงค์จะเข้าร่วมผลิตด้วย แต่ยังคงขาดความรู้และผู้นำที่จะเข้ามาก่อตั้งกลุ่ม ด้านพฤติกรรมของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นภายหลังจากเกิดโครงการ โบราณคดีเครื่องถ้วยไทย ชุมชนจึงเลิกชุดเครื่องปั้นดินเผาขายแต่รวมกลุ่มกันผลิตเลียนแบบเพื่อจำหน่ายตั้งแต่นั้นมา ในครั้งแรกการก่อตั้งกลุ่มเป็นเพียงกลุ่มผู้สนใจ หลังจากนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ภายในชุมชนจนมีผู้ผลิตมากขึ้น กลุ่มผู้ผลิตรวมตัวกันตั้งเป็นร้านค้าจำหน่ายผลงานรวมกันได้ระยะหนึ่ง จึงเกิดปัญหาขัดแย้งกันเรื่องการตัดราคาขาย สมาชิกส่วนหนึ่งจึงไม่พอใจแยกตัวออกมาตั้งกลุ่มใหม่ เป็นกลุ่มย่อยที่ 2

สมาชิกกลุ่มที่สองนี้เป็นกลุ่มที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลัก สร้างร้านจำหน่ายใหม่ ว่างระเบียบกฎเกณฑ์ในการจำหน่ายเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอย แต่บางคนแยกไปเปิดร้านอิสระของตนไม่สังกัดกลุ่มใด ส่วนสมาชิกกลุ่มแรกรวมตัวกันสร้างร้านค้าใหม่แทนร้านเดิมที่ทรุดโทรมลงด้านเครือข่ายกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนจึงประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มที่ยึดเป็นอาชีพรองอาชีพหลัก และกลุ่มอิสระ ทุกกลุ่มดำเนินการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปในแนวทางเดียวกัน มีกฎระเบียบภายในกลุ่มคนที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่แต่ละกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งในด้านส่วนตัวและด้านการทำงาน สมาชิกทั้งสามกลุ่มจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียวเรียกว่า กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน เพื่อติดต่อประสานงานกับรัฐ โดยมีประธานที่เป็นสมาชิกในกลุ่มแรก แต่ต่อมาเกิดความขัดแย้งระยะที่สองเกี่ยวกับการบริหารงานงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ จนเกิดแนวคิดที่จะรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนกลุ่มใหม่ขึ้น

5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ชุมชนมีการสร้างงานและยืนยันว่ามีความมั่นคง สามารถสร้างรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ เกื้อหนุนครอบครัว และซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 8 สรุปกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านแก้ว

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา	1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา 1.1 วัตถุดิบ 1.2 อุปกรณ์และเครื่องมือ 1.3 ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา 2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา —	1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประกอบด้วย 1.1 วัตถุดิบ ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นส่วนมาก โดยไม่จ้างลงทุนซื้อ มีส่วนน้อยที่ซื้อจากต่างถิ่น 1.2 อุปกรณ์ – เครื่องมือ ราคาถูก สามารถสร้างเองได้ในชุมชน ไม่ใช้เครื่องยนต์หนัก 1.3 ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีขั้นตอนการผลิตที่ยึดถือตามแบบอย่างดั้งเดิม สมัยสุโขทัย 4 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมดิน 2) การเตรียมน้ำเคลือบ 3) การปั้น 4) การเผา 2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา แบ่งตามขั้นตอนการผลิตได้ 4 ประเภทคือ 1) ไม่เคลือบน้ำเคลือบ 2) เคลือบน้ำเคลือบ 3) เขียนลายได้เคลือบ 4) แกะลาย และแบ่งตามรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ 3 ประเภทคือ 1) ตุ๊กตา 2) ภาชนะ 3) เครื่องประดับอาคาร
	3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม 3.1 การทำงานต่อเนื่อง 3.2 การแบ่งงาน 3.3 การวิจัยการผลิต 3.4 การสร้างสรรคทางศิลปะ 3.5 แนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา	3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม ชุมชนเกิดพฤติกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ดังนี้ 3.1 การทำงานต่อเนื่อง สาเหตุจากคุณสมบัติดิน ขั้นตอนการผลิต การแบ่งงานกันทำในครอบครัว การจัดเตรียมวัตถุดิบและอุปกรณ์จำนวนมากทำให้ต้องผลิตอย่างต่อเนื่อง 3.2 การแบ่งงาน ชุมชนมีการแบ่งงานกันทำในครอบครัวและชุมชน ก่อให้เกิดกลุ่มทางสังคมขึ้นในชุมชน 3.3 การวิจัยการผลิต ชุมชนวิจัยวัตถุดิบเพื่อทำดินปั้นและน้ำเคลือบ อีกทั้งประยุกต์รูปทรงและลวดลายอยู่เสมอ เนื่องจากสูตรน้ำเคลือบบางส่วนยังไม่เปิดเผย และความหลากหลายของเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังมีอยู่มาก 3.4 การสร้างสรรคทางศิลปะ ชุมชนเลียนแบบ

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
		และประยุกต์รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิม เพื่อความพึงพอใจ การฝึกฝนตนเอง และตอบสนองทางการค้า 3.5 แนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนเชื่อมั่นแนวทางการผลิตแบบดั้งเดิม ในขณะที่กลุ่มสังคมนอกเสนอแนวคิดที่ว่าควรมี 2 แนวทางคือ การอนุรักษ์แบบดั้งเดิม และการให้ช่างสร้างสรรค์อย่างอิสระ เพื่อเป็นตัวแทนอุตสาหกรรมของตน
	4. พฤติกรรมทางสังคม 4.1 กลุ่มสังคมนอก 4.2 กลุ่มสังคมภายในทั่วไป 4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา 4.4 เครือข่ายทางสังคม	4. พฤติกรรมทางสังคม ชุมชนเกิดกลุ่มทางสังคมที่สัมพันธ์กัน 3 กลุ่ม คือ 4.1 กลุ่มสังคมนอก คณะสำรวจโครงการโบราณคดีเครื่องถ้วยไทยและกรมศิลปากรมีบทบาทมากด้านการสร้างศูนย์อนุรักษ์เตาเผาและเครื่องถ้วยในโลกในชุมชน จนเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน 4.2 กลุ่มสังคมภายในทั่วไป เกิดกลุ่มมีส่วนร่วมในการผลิต โดยการจ้างงาน การแบ่งงาน และกลุ่มไม่มีส่วนร่วมในการผลิต แต่มีความประสงค์จะเข้าร่วมในการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ 4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนไม่ได้ผลิตต่อเนื่องมาจากอดีต แต่มีการก่อตั้งกลุ่มจากผู้นำภายนอก และดำรงอยู่ได้เมื่อผู้นำออกนอกชุมชนแล้ว แต่เกิดความขัดแย้งทางการค้า ส่งผลให้เกิดกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม และจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน เพื่อติดต่อกับรัฐ 4.4 เครือข่ายทางสังคม ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักและอาชีพรอง และทำงานด้วยตัวเองตลอดชิ้นงาน มีการแบ่งงานกันทำในครอบครัว ไม่นิยมทำงานในโรงงาน กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาแต่ละกลุ่มทำงานเป็นอิสระ แต่

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
		มีการช่วยเหลือระหว่างกลุ่ม และรวมกลุ่มเป็นกลุ่มประจำชุมชนเพื่อติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ
	5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 5.1 การสร้างงาน 5.2 การมีรายได้ 5.4 ความมั่นคงในอาชีพ	5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 5.1 การสร้างงาน ชุมชนยึดเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริม มีจำนวนน้อยที่เลิกการผลิต และบางกลุ่มต้องการเข้าร่วมผลิต 5.2 การมีรายได้ กลุ่มผลิตเป็นอาชีพหลัก สามารถเลี้ยงชีพได้โดยไม่ต้องทำอาชีพอื่น ในขณะที่กลุ่มอาชีพเสริม จะผลิตน้อยและมีรายได้จากงานอื่นด้วย ชุมชนเป็นผู้กำหนดราคา 5.3 ความมั่นคงในอาชีพ ชุมชนเชื่อว่าการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างรายได้พอเพียงต่อการยังชีพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 กรณีศึกษา ชุมชนทุ่งไผ่

ส่วนที่ 1 : สภาพพื้นฐานของชุมชนและประชากร

1. พื้นที่และอาณาเขต

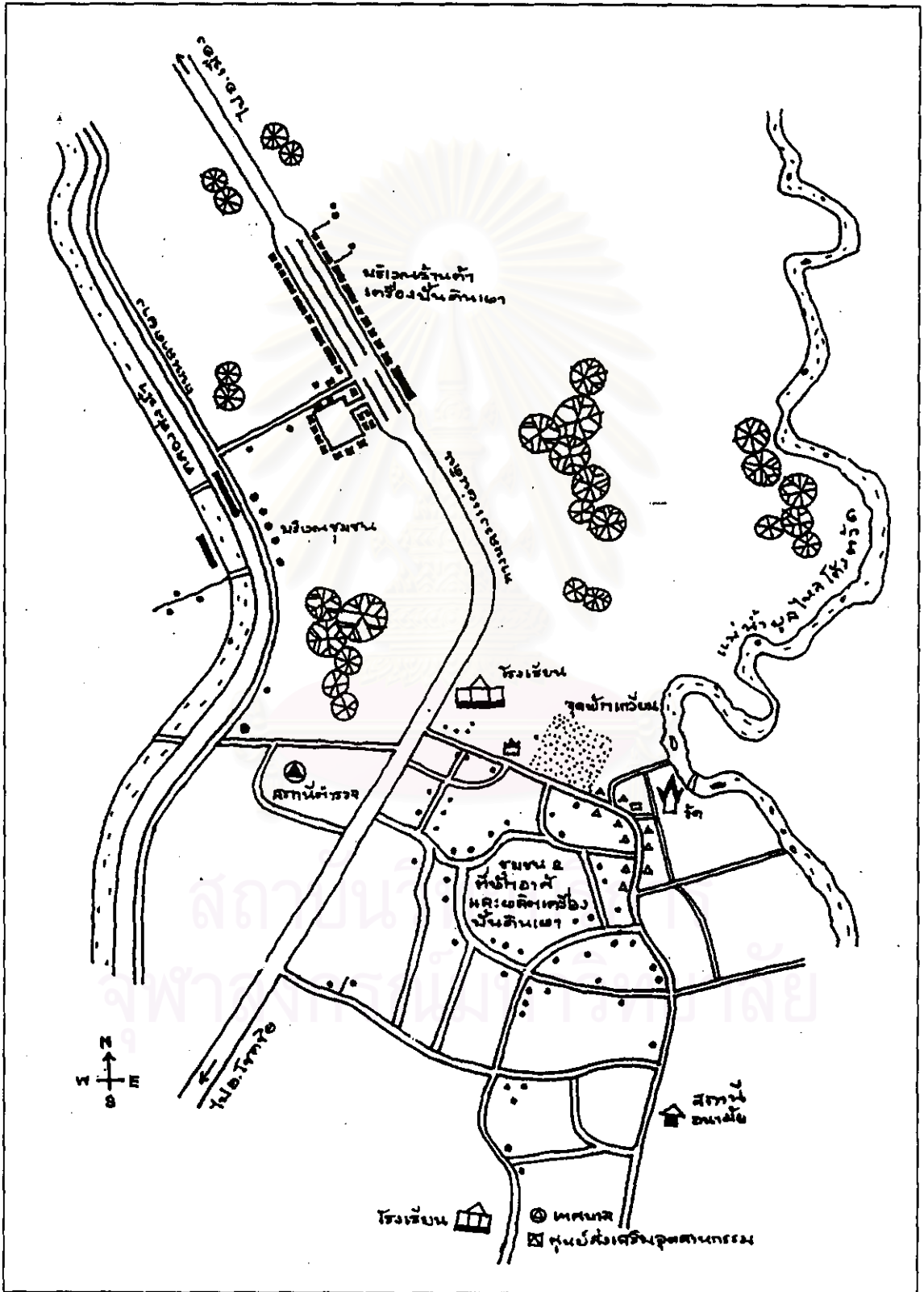
ชุมชนทุ่งไผ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 10.17 ตารางกิโลเมตร ห่างจากอำเภอเมือง 16 กิโลเมตร มีรูปร่างยาวขนานไปกับทางหลวง ด้านหน้าชุมชนอยู่ริมทางหลวง มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมือง ทิศใต้ติดต่อกับอีกอำเภอหนึ่ง ทิศตะวันออกติดแม่น้ำ และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเมือง

สภาพภูมิอากาศอยู่ในเขตพื้นที่แห้งแล้ง ปริมาณฝนน้อยมาก ประมาณ 1,181 มิลลิเมตร ต่อปี ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน จากทิศตะวันตกลาดต่ำไปยังทิศตะวันออก ความสูงเฉลี่ยประมาณ 200 เมตร จากระดับน้ำทะเล พื้นที่ชุมชนอยู่ในบริเวณขอบแอ่งรองรับด้วยหินทราย หินดินดาน และทรายแป้ง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายไม่ชุ่มน้ำ ประกอบด้วยเป็นที่ดอนสูงแฉ่ว ค่อยลาดลงเป็นที่ราบลุ่มติดแม่น้ำ จึงเกิดภาวะน้ำท่วมฉับพลันและถดถอยอย่างรวดเร็ว

แม่น้ำไหลผ่านชุมชนทางทิศตะวันออกอยู่ในระยะสมบูรณ์ (maturity stage) จะมีการไหลช้า ไม่กัดเซาะด้านต่ำแต่กัดเซาะด้านข้างจนเกิดเป็นเส้นทางน้ำคดเคี้ยว เรียกว่า ไค้งควัก (meander) เมื่อเวลาผ่านไปจะเกิดการกัดเซาะบริเวณคอคอคจนเกิดลำน้ำไหลตัดตรงไป ส่วนที่เป็นแม่น้ำไค้งจึงเกิดเป็นบึงรูปไค้งหรือทะเลสาบรูปแอก (oxbow lake) ชุมชนเรียกว่าตะกุด กุด หรือถ้ำน้ำค้วน

กุดเป็นแหล่งดินสำคัญที่ประกอบด้วย แร่เหล็ก แร่คาร์บอน ซิลิกา และเกลือ จนชุมชนดั้งเดิมยึดเป็นพื้นที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา เช่น กุดเวียน กุดตะเกียด กุดเถือคาช กุดสองกิน คลองตำแย ฟากมุต มุตหลง กุดคอนตาด กุดโชติ คลองยาว วังใหญ่ และวังซอน เป็นต้น ศิลปี รัชชนะ (นามสมมุติ) ช่างปั้นอิสระในท้องถิ่น เล่าว่า "...ตะกุดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเดิมเป็นที่ลุ่มซึ่งแม่น้ำไหลเข้าไปในฤดูน้ำหลาก พอน้ำแห้งก็ขาดกลายเป็นตะกุดที่เป็นดินเหนียว มีออกไซด์เหล็กสูง เพราะแม่น้ำมาจากภูเขาไฟที่ดับแล้ว หัดพาแร่มาตกตะกอนที่เป็นแอ่งกะทะในชุมชน..." (24 กรกฎาคม 2542)

ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนทุ่งไผ่

2. ประชากรและการดำเนินชีวิต

ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพสืบทอดมาตั้งแต่อดีต มีการเปลี่ยนรูปแบบและวิถีการผลิตตามยุคสมัย กล่าวคือยุคดั้งเดิมผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านมีได้มุงรายได้สูง เพราะมีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม และทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมเป็นครั้งคราว ปัจจุบันพัฒนารูปแบบเป็นสากล สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และมีวิถีการผลิตที่มุ่งธุรกิจมากขึ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดจากการจ้างงาน และมีการช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ ชุมชนให้ความสำคัญต่อขนบธรรมเนียมประเพณี มีการประกอบพิธีทางศาสนา เช่น การทำบุญตามประเพณีที่วัด การกรวดน้ำ การละเล่นรื่นเริง การให้ความสำคัญต่อพระภูมิเจ้าที่ โดยการสร้างศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่รวมของชาวบ้านในเทศกาลต่าง ๆ

ชาวบ้านสูงอายุส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ช่วงปัจจุบันส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ส่วนผู้ประกอบการค้าเครื่องปั้นดินเผาจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ชุมชนมีตลาดงานมากเนื่องจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในระดับโรงงานจะมีฐานะดี ส่วนชาวบ้านที่เป็นผู้ผลิตรับจ้างหรือทำงานในโรงงานจะมีฐานะค่อนข้างดีจนถึงปานกลางตามระยะเวลาในการทำงาน ประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานจะมีทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่อยู่ระหว่าง 12 - 60 ปี

การค้าขายเครื่องปั้นดินเผากระจายทั่วประเทศและต่างประเทศ ชุมชนมีเตาเผามากกว่า 112 เตา ยอดการจัดเก็บรายได้แต่ละปีประมาณ 12 - 15 ล้านบาท เป็นชุมชนพัฒนาสู่ความเป็นเมืองที่มีวิถีการผลิตเชิงอุตสาหกรรม (เทศบาลตำบล : 2542)

3. การปกครอง

ชุมชนยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาล เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและคณะกรรมการสภาเทศบาลทำหน้าที่ตัวแทนชุมชนกำหนดนโยบาย มีปลัดเทศบาลเป็นข้าราชการฝ่ายดำเนินการ ประชากรประมาณ 8,120 คน ชาย 3,990 คน หญิง 4,130 คน จำนวน 1,857 ครัวเรือน

4. อาชีพและเศรษฐกิจ

ชุมชนประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังนี้

4.1 เกษตรกรรม ชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบสูง มีแม่น้ำไหลผ่าน ชาวบ้านทำการเกษตรโดยใช้ระหัดวิดน้ำเข้ามาไว้ ส่วนที่ห่างไกลแม่น้ำอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก การทำนาส่วนใหญ่จะเริ่มในเดือนสิงหาคม และเก็บเกี่ยวในเดือนธันวาคม

4.2 พาณิชยกรรม ชุมชนมีแหล่งการค้าสำคัญ 2 แห่ง คือ 1) ร้านค้าในเขตหมู่บ้านที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ตลาดสด มินิมาร์ท ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง ร้านเครื่องปั้นดินเผา ร้านเครื่องเสียง เป็นต้น 2) ศูนย์จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาด้านนอกชุมชนที่ตั้งอยู่ริมถนนหลวง ประกอบด้วยร้านค้าประมาณ 120 ร้าน ผู้ค้าจะเช่าในอัตราค่าเช่า เดือนละ 1,500 - 2,000 บาท และค่าเช่ารายปี ๆ ละ 40,000 - 60,000 บาท

4.3 รับจ้าง ชาวบ้านจะมีอาชีพรับจ้างที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การรับจ้างตัดหินรูดละ 700 บาท ค่าขุดหินรูดละ 150 บาท ค่าปั้นและค่าแกะสลักลายประมาณ 10 - 100 บาท ตามขนาดและความยากง่าย ค่าทำสีชิ้นละ 5 - 20 บาท ค่าเผาเตาละ 500 - 700 บาท ค่าตีดินก้อนละ 1 - 2 บาท ค่านวดดินก้อนละ 1 บาท ค่าบดดินถุงละ 5 บาท (25 กิโลกรัม) นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างรายวัน เพื่อช่วยทำเครื่องปั้นดินเผาในอัตราวันละ 100 - 130 บาท ซึ่งจะมีการจ้างทั้งเด็กและผู้ใหญ่

4.4 การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนมีเขตโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษานิยมทำงานในเขตอุตสาหกรรม ซึ่งจะได้เงินเดือนประมาณ 4,000 - 7,000 บาท และค่าล่วงเวลาประมาณ 3,000 - 5,000 บาท

4.5 การผลิตเครื่องปั้นดินเผา

ชุมชนทุ่งไผ่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา 4 ลักษณะ คือ 1) เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน เช่น โอ่ง อ่าง กระดาง ไห ครก ชุมชนจะผลิตเมื่อมีคำสั่งซื้อ ยกเว้นครกที่ผลิตเป็นประจำ 2) เครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบวิธีดั้งเดิมโดยเผาอุณหภูมิสูงประมาณ 1,250 องศาเซลเซียส มีภาชนะเป็นที่ค้าจึงเรียกว่า “ของดำ” รูปแบบที่นิยมได้แก่ โคมไฟ กระเช้าแขวน กระดางนกชุก เป็นต้น 3) เครื่องปั้นดินเผาทำสีเผาเป็นกระเบื้องสีแดงแล้วตกแต่งอีกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า “ของสี” หรือ “ของพิเศษ” 4) งานศิลปะประดับอาคารสถานที่หรือประดับร่างกาย เช่น กระเบื้องประดับผนัง สายสร้อย เป็นต้น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพสำคัญในการสร้างรายได้เป็นอย่างดี ราคาจำหน่ายแตกต่างกันตามรูปแบบ ขนาด และขั้นตอนการผลิต เช่น เครื่องปั้นดินเผาที่รับมาจากช่างปั้น ชาวบ้านจะมีราคาถูก เช่น อ่างชุด 3 ใบ ขนาดสูง 20 35 และ 45 เซนติเมตร ราคา 250 บาท แต่เมื่อผ่านการทำสีแล้วจำหน่ายหน้าร้านราคาชุดละ 400 - 500 บาท สินค้ารูปแบบอื่น เช่น โอ่งมอญ ราคา 380 บาท นกชุกขนาด 60 เซนติเมตร ราคา 150 บาท โคมไฟ 45 - 65 บาท

ภาชนะขนาดเล็ก ราคา 35 - 60 บาท ขนาดกลาง ราคา 90 - 160 บาท ขนาดใหญ่ ราคา 350 - 700 บาท เครื่องแขวน 120 - 180 บาท รูปปั้นศิลปกรรม ราคา 1,000 - 1,500 บาท

5. ชุมชนวัฒนธรรม

ชุมชนทุ่งไผ่ มีการพัฒนาที่สำคัญ 2 ยุค ดังนี้

5.1 ยุคดั้งเดิม

ชุมชนมีประวัติการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเชื่อว่าพวกข้าซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยนำดินแม่น้ำมาปั้นเป็นภาชนะใช้ในครัวเรือน เช่น โอ่ง แป้น้ำดื่ม โหหมักปลาร้า และครกประกอบอาหาร หลักฐานที่ปรากฏคือบริเวณแหล่งดินที่เรียกชื่อมาทุกวันนี้ว่า "ตะกุดข้า" ชาวบ้านสูงอายุเล่าว่า "...คนก่อน ๆ เล่าว่า พวกข้ามาทำเครื่องปั้นก่อนที่หนองน้ำเลขเรียก ตะกุดข้า ปั้นพวก โอ่ง ครก โหโหมปลาร้า แต่ก่อนไม่มีฝา..." (สิงห์ ธาราสมุทร - นามสมมุติ, 31 กรกฎาคม 2542)

ต่อมาชาวบ้านเรียนรู้วิธีการผลิตจากพวกข้า เพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม เนตร ไกรแก้ว (นามสมมุติ) ช่างปั้นดั้งเดิมอายุ 79 ปี เล่าว่า "...ออกโรงเรียน ป. 1 ก็ทำเครื่องปั้นดินเผาเลย ทำแต่ครก ขายเหมาทั้งเตา เตาหนึ่งได้ 400 ลูก ๗ละ 4 สตางค์ สมัยก่อนทำอยู่ข้างวัด มีคนมาเหมาเป็นเตา ร้อยละ 4 บาท...สมัยก่อนหน้าฝนทำนา เครื่องปั้นทำยามแล้ง ทำนาเป็นหลัก ทำเครื่องปั้นเสริม..." (28 กรกฎาคม 2542) ต่อมาการค้าเครื่องปั้นดินเผากระจายไปยังชุมชนอื่น โดยชาวบ้านจะนำโอ่ง อย่าง กระถาง โห ครก บรรทุกใส่เกวียนเดินทางไปชุมชนใกล้เคียง เพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าเกษตร ช่างปั้นดั้งเดิมเล่าถึงบรรยากาศการค้าขายในช่วง พ.ศ. 2490 ว่า

"... ยังไม่มีทางรถ มีแต่ทางเกวียน ร้านค้าไม่มี ซื้อขายกันแต่ในตลาดหน้าวัด มีที่หยุดพักกองเกวียนที่หน้าตลาด ตรงศาลปู่เจ้า หรือขายหน้าเตาเลย พวกอื่นมาหยุดที่หมู่บ้านเรา เราก็ทำอยู่ที่ฟากมุด...โอ่งมอญลูกละ 5 บาท โอ่งแป้น 1.50 บาท..." (28 กรกฎาคม 2542)

สิงห์ ธาราสมุทร ช่างปั้นดั้งเดิมอีกท่านหนึ่ง อายุ 69 ปี เล่าว่า

"...ใครมีวัวมีเกวียน จะซื้อเครื่องปั้นแล้วเอาไปขายอีกต่อหนึ่ง ไปนางรอง 3 วัน 3 คืน ค่าโหนกก็หัก เลี้ยววัวไป เหมือนไปที่ขัว เกวียน 10 เต็ม ขับตามกันไป บรรทุก

โองไป 10-12 ลูก อานน้ำตามหนอง กินปลา สุนกดี เดินทางครึ่งหนึ่ง 10 กว่าวัน เข้าไปในหมู่บ้านก็แตกข้าว รู้จักคน ได้เพื่อนใหม่ตามหมู่บ้าน ทางนี้ข้าวไม่ไม่ค่อยได้ ก็ต้องไปหาแตกข้าว แลกเปลี่ยนกัน... โองถูกหนึ่งแตกข้าว 3 ปีบชายเป็นเงินบ้างถูกละ 20-25 บาท...ชายโอง โท มาตั้งแต่ราคาใบละ 5 บาท จนถึง 25 บาท..." (สิงห์ ชาราสมุทร, 31 กรกฎาคม 2542)

เครื่องปั้นดินเผาได้รับความนิยมน้อยลงหลาย เนื่องจากสินค้ามีคุณภาพดี แข็งแรง ไม่ร้าวซึม สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี จึงมีพ่อค้าคนจีน คนไทย รับไปจำหน่ายต่อทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาแพร่หลายมากขึ้น

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมจะผลิตบริเวณแหล่งดินแม่น้ำที่เรียกว่ากุด ชาวบ้านจะสร้างโรงเรือนมุงแฝกเป็นสถานที่ปั้น พื้นปูด้วยทราย และจุดเตาลงไปใต้ดินบริเวณที่เป็นดินจอมปลวก เพื่อให้พื้นดินเป็นผนังเตาและจอมปลวกเป็นหลังคาเตา แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาไม่ได้อยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงมีวิถีชีวิตยามเช้าด้วยการเดินทางไปกุดเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผา ครอบครัวยุคก่อนจะจับนั่งในสาหร่ายน้ำ ไปเลี้ยงขณะทำงานด้วย ยามเย็นจึงเดินเท้ากลับบ้านเพื่อประกอบอาหารที่เก็บมา ระหว่างทาง ผลงานปั้นก็จะหอบกลับมาบ้านเพื่อจำหน่ายให้พ่อค้าในตลาด

ภาพวิถีชีวิตชาวบ้านที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นภาพที่งดงาม มีกลิ่นไอของความเป็นชนบทที่สงบเรียบง่าย มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต กองเกวียนที่มารับซื้อแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนไม่ใช่วิถีเศรษฐกิจที่รีบเร่ง ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์ในการผลิตและการซื้อขายแลกเปลี่ยนแบบเกื้อกูลกัน ยามเดินทางไปแลกเปลี่ยนสินค้าต่างถิ่น จะใช้เกวียนเป็นพาหนะเดินทางเป็นกองคาราวาน และรอให้ทุกคนขายหมดก่อนจึงจะเดินทางกลับพร้อมกัน ไม่เร่งขายเฉพาะของตนเท่านั้น ภาพชีวิตจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน มีจิตใจร่วมกัน ไม่ต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงก่อความสุขในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ศิลป์ ชัยชนะ ช่างปั้นอิสระที่ศรัทธาในชีวิตชนบท เล่าว่า

"...สิ่งแวดล้อมเป็นชุมชนชาวบ้านจริงๆ เรียบง่าย สมถะ งดงาม เป็นวิถีที่สนุกสนาน หุดหุดแลกเปลี่ยนกัน มีการร้องรำทำเพลง การลงแขก ร่วมทุกข์ร่วมสุข ปริกษาหารือ แก้วปัญหา เป็นชุมชนที่เคลื่อนไหวมีชีวิตที่งดงาม นำศรัทธา นำเอาเขียงอย่าง ไม่ปรุงแต่ง ไม่ถูกครอบงำจากรวัฒนธรรมเมือง..." (24 กรกฎาคม 2542)

5.2 ยุคปัจจุบัน

ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านดั้งเดิมถึงจุดอิมตัวเมื่อความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านเล่าว่า พ่อมีถนนและรถยนต์เข้ามาในหมู่บ้าน กลุ่มพ่อค้านำรถยนต์มารับเครื่องปั้นดินเผาไปจำหน่ายในหมู่บ้านใกล้เคียง คัดหน้าชาวบ้านที่ใช้เกวียนในการเดินทาง เมื่อชาวบ้าน

เดินทางไปค้าขายจึงขายไม้ไคร้ได้ ประกอบกับสังคมเริ่มนิยมโองปุ่นซีเมนต์ขนาดใหญ่บรรจุน้ำได้มากกว่าโองมอญของชาวบ้าน ทำให้เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้รับความนิยมน้อยลง (มี เบ็อนแก้ว - นามสมมุติ, 3 กันยายน 2542, มั่น บวรมนตรี - นามสมมุติ, 4 สิงหาคม 2542)

ต่อมา พ.ศ. 2505 กระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เปิดการสอนวิชาเครื่องปั้นดินเผา อาจารย์และนักศึกษาคลคจนนักวิชาการจากสังคมภายนอก เข้ามามีบทบาทในการออกแบบเครื่องปั้นดินเผาจากรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นภาชนะในครัวเรือน เป็นรูปแบบใหม่ที่สนองประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น นำมาประดับอาคารสถานที่ เครื่องประดับร่างกาย และของที่ระลึกต่าง ๆ แต่กระบวนการผลิตยังเลียนแบบวิธีดั้งเดิม คือเผาด้วยอุณหภูมิสูงเป็นทีค้ำมันวาว การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นกิจกรรมยามว่าง การผลิตและการซื้อขายอยู่ในวงจำกัดที่พอเพียงต่อการดำรงชีพ กลายมาเป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์ ที่มีการจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนกึ่งอุตสาหกรรมที่มีระบบการตลาดซับซ้อน ประกอบกับการเกษตรให้ผลตอบแทนน้อยชาวบ้านจึงทำน้าน้อยลง แต่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักมากขึ้น เนตร ไกรแก้ว เล่าว่า "...ชาวบ้านแถบนี้ไม่ทำนาแล้ว หากคนทำไม้ค่อมมี มาทำเครื่องปั้นกันหมด..." (28 กรกฎาคม 2542)

ต่อมามีนักวิชาการที่ศึกษางานเครื่องปั้นดินเผาจากญี่ปุ่น เข้ามาคำเนินกิจการเครื่องปั้นดินเผาจนเติบโตเป็นโรงงานขนาดใหญ่ เริ่มทำเครื่องปั้นดินเผาที่เผาไฟฟ้าแล้วนำไปทาสีทับ โดยมีพ่อค้าของเก่าจากกรุงเทพฯ นำดินแบบมาให้ทำเลียนแบบ นักวิชาการจึงใช้ความรู้เรื่องการย้อมสีเลียนไม้มาประยุกต์ใช้กับเครื่องปั้นดินเผา แล้วผลิตออกจำหน่ายได้รับความนิยมจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ ชุมชนจึงเริ่มเรียนรู้วิธีการผลิตแบบใหม่และเลียนแบบสืบต่อมาจนทุกวันนี้

ปัจจุบันชุมชนมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่บ้าง คือ เครื่องปั้นดินเผาประเภทโอง อ่าง กระถาง ไห ที่เก็บรวบรวมโดยนักวิชาการในท้องถิ่น แต่ภาครัฐยังไม่มียบทบาทในการพัฒนาชุมชนแนววัฒนธรรม มีเพียงผู้ค้าและนักวิชาการที่เข้ามามียบทบาทอย่างมากในการกำหนดรูปแบบ วิถีชีวิตการผลิตและการค้าเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน

สรุป

ชุมชนทุ่งไม้ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูง แวดล้อมด้วยหุบเขา พื้นดินเป็นดินปนทรายจึงเกิดภาวะแห้งแล้งในฤดูแล้งและน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก มีแม่น้ำไหลผ่าน ก่อให้เกิดแหล่งดินที่เป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี ชุมชนค้าขายด้วยเกวียน ประกอบกับพ่อค้าจากแหล่งอื่นนิยมหยุดพักกองคาราวานเกวียนในชุมชน จึงเกิดเป็นภาพวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ 1) ยุคดั้งเดิม ผลิตภาชนะพื้นบ้านตามอย่างบรรพบุรุษที่ทำในยามว่างจากงานเกษตร ดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ การตลาดไม่ซับซ้อน 2) ยุคปัจจุบัน

ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบวิธีดั้งเดิม เเผาไฟสูงที่ค้ำม้นวาว พัฒนารูปแบบและลวดลายมากขึ้น และผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำทำดี มีวิถีชีวิตที่เร่งรีบมากขึ้น การทำงานกึ่งอุตสาหกรรม ระบบตลาดซับซ้อนขึ้น ชุมชนขยายตัวรวดเร็ว มีรายได้มากขึ้น มีเวลาว่างน้อยลง ปฏิสัมพันธ์ชุมชนจึงน้อยลงด้วย

ส่วนที่ 2 :: กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนทุ่งไผ่

1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนทุ่งไผ่ ชาวบ้านใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงเป็นหลัก ประกอบด้วยดินปั้นซึ่งคัดเลือกดินเหนียวและดินทรายที่มีคุณภาพดีจากภูคดิน โดยขุดหน้าดินออกประมาณ 1 ฟุต เพื่อเอาเศษกรวดทรายและรากไม้ออก แล้วใช้ดินในระยะ 80 - 100 เซนติเมตร ซึ่งเป็นดินดีเกือบคนหรือหมากทุก แต่เดิมช่างปั้นจะเลือกดินด้วยตนเอง ปัจจุบันผลิตมากขึ้นช่างไม่มีเวลาไปขุดด้วยตัวเอง จึงมีผู้อื่นไปขุดดินมาขายให้ในราคาคันรถละ 150 บาท

การผลิตจะเริ่มจากการนำดินมาตากแห้งเพื่อให้ดินร่วน โรงงานที่มีการผลิตมาตรฐานจะนำดินที่ตากแห้งไปตีดิน โดยบดให้ละเอียดด้วยเครื่องตีดิน ส่วนช่างชาวบ้านจะข้ามขั้นตอนนี้ไปเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องตีดิน หลังจากนั้นจะนำดินไปหมักโดยใช้ดินเหนียวและดินทรายผสมกันในอัตราส่วน 2 : 1 หมักในหลุมกว้างประมาณ 1 X 1 เมตร ลึก 30-40 เซนติเมตร รดน้ำให้ชุ่มทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง แล้วนำดินมานวด ขูดดั้งเดิมจะวางดินบนหนังวัวหรือไม้กระดาน ใช้เท้าเหยียบจนกว่าเนื้อดินจะเข้ากัน แล้วใช้ใบตองหรือกระสอบห่อดินเก็บไว้ในโอ่ง ปัจจุบันใช้เครื่องนวดดินรีดเป็นท่อนขนาดประมาณ 30-40 เซนติเมตร แล้วใช้พลาสติกคลุมไม่ให้ดินแห้ง

หลังจากนั้นช่างปั้นจะปั้นด้วยวิธีการที่แตกต่างกันตามลักษณะของงาน หากเป็นรูปปั้นลอยตัว ภาพประดับผนัง ตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ หรือสายสร้อย ช่างจะปั้นด้วยมือเปล่าประกอบกับใช้เครื่องช่วยเพียงเล็กน้อย หากเป็นภาชนะช่างจะปั้นด้วยแป้นหมุนซึ่งมีทั้งชนิดมือหมุนและใช้มอเตอร์ไฟฟ้า แป้นหมุนมักวางในระดับเดียวกับพื้นดินเนื่องจากเครื่องปั้นดินเผามีขนาดใหญ่ ช่างปั้นจะขึ้นรูปทรงบนแป้นหมุนด้วยการใช้หวีซึ่งเป็นแป้นไม้ทรงโค้งมนขนาดเหมาะสมมือรีดดินขึ้นมาเป็นรูปทรงกระถาง โอ่ง อ่าง ครก นกฮูก เป็นต้น และวิธีสุดท้ายคือการใช้แม่พิมพ์ วิธีนี้ใช้ผลิตงานจำนวนมาก เช่น รูปปั้นปลา โดยพิมพ์โครงร่างปลาไว้ก่อนแล้วติดเกร็ด ครีบก และหางภายหลัง

เมื่อปั้นเสร็จเรียบร้อยแล้วจะปล่อยให้ดินแห้งลงเล็กน้อยจนมีความชื้นพอเหมาะต่อการตกแต่งลวดลาย ชาวบ้านเรียกสภาพดินระยะนี้ว่าดินดี ในยุคดั้งเดิมจะตกแต่งด้วยลายลูกกลิ้งที่แกะจากไม้

รูปแบบลายไม่มากนัก เช่น ลายจุดและขีด ปัจจุบันชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาทั้งอุตสาหกรรม มีการเข้มนวดเรื่องขนาดและลวดลาย ช่างปั้นและช่างแกะลายจึงสร้างสรรค์เครื่องมือที่ทำจากวัสดุท้องถิ่นเพื่อใช้วัดขนาดและสร้างลวดลายให้ได้มาตรฐานมากขึ้นและหลากหลายมากขึ้น เช่น การขูดขีด ช่างแกะลายจะใช้เหล็กแหลมขูดขีดลายลงบนเนื้อดินให้เป็นเส้น หรือขูดเป็นร่องลึกลงไป มักใช้คกแต่งภาชนะทั่วไป หากเป็นโคมไฟหรือกระถางแขวนปลูกต้นไม้ ช่างจะใช้มีดฉลุดินให้ทะลุโปร่งเป็นลวดลาย อีกวิธีหนึ่งช่างจะใช้การปั้นแปะโคลยปั้นเป็นรูปดอกไม้ ใบไม้ ต้นไม้ ปลา เชือก หัวสิงห์ และหัวช้าง เป็นต้น ดัดลงบนภาชนะเพื่อให้เกิดลวดลายนูนขึ้น การขีดจะใช้เศษดินที่ติดมากับหวี ชาวบ้านเรียกว่า ขี้หวี นำมาผสมน้ำเป็นตัวเชื่อมเนื้อดินให้ติดกัน

เมื่อตกแต่งลวดลายเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะทิ้งให้แห้งสนิทโดยการเรียงภาชนะไว้บนโรงปั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหลังคามุงแฝกคลุมจรดพื้นดินเพื่อป้องกันลม แดด และฝน พื้นโรงปั้นเป็นทราย ป้องกันความชื้น ฤดูแล้งใช้เวลาในการผึ่งแห้งนานประมาณ 15-20 วัน ฤดูฝนใช้เวลาประมาณ 30 วัน เมื่อแห้งสนิทดีแล้วจึงนำไปเผา ยุคดั้งเดิมช่างจะเผาด้วยเตาจอมปลวกในท้องถิ่น ชาวบ้านจะหาเนินจอมปลวกบริเวณท้องถิ่นแล้วขุดเป็นโพรงด้านต่าง ใช้ดินจอมปลวกเป็นหลังคาและผนังเตา ขนาดเตาใหญ่ประมาณ 8-14 เมตร ปากเตากว้างประมาณ 2 เมตร เพื่อบรรจุโอ่งขนาดใหญ่ได้ รูปร่างเตาจอมปลวกจะคล้ายเตาตั้งถอกโลกสุโขทัย ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาโดยช่างปั้นจะเป็นผู้หาฟืนเอง ปัจจุบันไม่ใช้เตาจอมปลวกแล้วเนื่องจากน้ำท่วมเตาและดินจอมปลวกไม่คงทนต่อการใช้งาน บางเตาถูกขุดออกไปเพราะอยู่ในพื้นที่คลองชลประทาน ปัจจุบันชาวบ้านสร้างเตาก่อจากอิฐดิบในบริเวณบ้าน รูปทรงเหมือนเตาจอมปลวก มี 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ประมาณ 17 เมตร ขนาดกลาง ประมาณ 15 เมตร และขนาดเล็กประมาณ 7 เมตร และใช้ฟืนที่ซื้อจากชาวบ้านใกล้เคียงที่มีอาชีพตัดฟืนขาย เนื่องจากช่างปั้นมีงานมากขึ้นและฟืนหายากขึ้นจนไม่มีเวลาไปตัดฟืนด้วยตนเอง ชาวบ้านที่ตัดฟืนขายจะหาฟืนด้วยการประมูลไม้ที่ตายแล้วจากสวน ชาวบ้านเล่าว่า "...ชาวบ้านจากละตุม หนองกก ขี้ดุ่น ตำโรง ทำอ่าง จากนี้ประมาณ 7-8 กิโลเมตร จะประมูลสวนเก่าที่ไม้หมดอายุแล้ว ผลไม้ดก แห่งยืนตาย เขาจะตัดมาส่งขาย ในราคาคันรถละ 700 บาท..." (ศิลาปี ชัยชนะ, 24 กรกฎาคม 2542) นอกจากนี้ชุมชนยังมีการนำยางรถยนต์เก่ามาเป็นเชื้อเพลิงในการเผา เนื่องจากให้ความร้อนได้ดีและประหยัดค่าใช้จ่าย เจ้าของอุ้มภุมรดจะนำยางรถยนต์มาขายให้ในราคาวงละ 15 บาท

การเผาของชาวบ้านจะช่วยเหลือกันเผาในกลุ่มของคน การเผาจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงตุ้มไฟ ชาวบ้านจะใช้ไม้เนื้อนุ่มท่อนใหญ่ประมาณ 3 ท่อน จุดไฟวางไว้หน้าปากเตานานประมาณ 12 ชั่วโมง เพื่อเป็นการอุ่นเตาและไล่ความชื้นในดิน ช่วงนี้อุณหภูมิสูงประมาณ 50-300 องศาเซลเซียส ต่อจากนั้นจะใช้ไม้กิ่งท่อนยาวเล็กและยางรถยนต์เผาบริเวณปากเตา นานประมาณ 6 ชั่วโมง อุณหภูมิประมาณ 300-900 องศาเซลเซียส ชาวบ้านเรียกว่าเป็นช่วง

อุคเตา ช่วงสุดท้ายคือช่วงทิ้งไฟ ชาวบ้านจะใช้ไม้กิ่งและยางรถยนต์เผาภายในปากเตา นานประมาณ 6 ชั่วโมง อุณหภูมิประมาณ 900 - 1,300 องศาเซลเซียส เมื่อเผาได้อุณหภูมิที่ต้องการแล้วจะปิดเตาด้วยการนำสังกะสีหรืออิฐ ปิดปากเตา ทิ้งไว้ประมาณ 48 ชั่วโมง จึงนำเครื่องปั้นดินเผาออกจากเตา

การเผาในอุคคั้งเดิมและอุคปัจจุบันต่างก็เล็กน้อยคือ อุคคั้งเดิมจะเผาด้วยอุณหภูมิสูงประมาณ 1,280 - 1,300 องศา เมื่อเผาเสร็จแล้วภาชนะจะมีสีดำ สีน้ำตาล หรือสีน้ำผึ้ง ผิวมันวาว ไม่ซึมน้ำ ชาวบ้านจะไม่ตกแต่งด้วยสีอื่นใดอีก ในอุคปัจจุบันเผาด้วยอุณหภูมิต่ำประมาณ 750 - 800 องศา เมาออกมาแล้วเป็นกระเบื้องสีแดง ชีมน้ำ ชาวบ้านจะนำมาตกแต่งเพิ่มเติม ในระยะแรกทาดูด้วยสีฝุ่นแดงหรือเขียว แล้วทาทับด้วยยูริเทนผสมทินเนอร์ ทิ้งให้แห้งก่อนแต่งผิวด้วยสีฝุ่นค่าผสมยูริเทน ชัดให้เรียบร้อยด้วยกระดาษทรายละเอียด ระยะหลังแต่งสีด้วยการทาสีพลาสติกทาทับด้วยดินขาว ซึ่งเป็นผงดินสีขาว หมักน้ำนานประมาณ 2 วัน เพื่อให้เหมือนของเก่า ชาวบ้านจะซื้อดินขาวจากจังหวัดปราจีนบุรี ระยะเวลา 1 วัน ในราคา กิโลกรัมละ 2-5 บาท และซื้อได้ตามร้านวัสดุก่อสร้าง ในชุมชนกิโลกรัมละ 10 บาท หลังจากนั้นจะทิ้งไว้ให้แห้งก่อนขัดด้วยกระดาษทรายละเอียดหรือแผ่นขัดล้างจาน แล้วจึงทาทับด้วยสารเคลือบผิว

ในปัจจุบันสารเคลือบผิวที่นิยมมากมี 3 ชนิด คือ ไขตั่ว (wax) ใช้เคลือบทับบนสีเพื่อรักษาสีให้คงทน สีผิววาวและมันวาวน้อย ชนิดที่สองคือ น้ำมันแล็กเกอร์ (clear lacquer) ให้ความมันวาวปานกลาง มักใช้กับผลิตภัณฑ์กระถาง แจกัน ที่ใช้ในร่ม ทนทานน้ำน้อย ราคาถังละ 1,450 บาท (20 ลิตร) และน้ำมันเรซินเคลือบเงาไม้ A 100 (resin) ให้ความมันวาวมาก มักใช้กับกระถางบัว กระถางน้ำพุ มีความทนทานน้ำและแสงแดดพอสมควร ระยะเวลาในการใช้งานประมาณ 2 ปี ราคาถังละ 240 บาท เมื่อแต่งผิวเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำออกจำหน่ายต่อไป

2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาในชุมชนทุ่งไผ่แบ่งตามกระบวนการผลิตเป็น 2 ประเภท คือ ชนิดเผาไฟสูง เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เผาด้วยอุณหภูมิสูงประมาณ 1,250 - 1,300 องศาเซลเซียส ใช้เวลาในการเผาประมาณ 24 ชั่วโมง ผลิตภัณฑ์จะมีสีดำ สีน้ำผึ้ง มันวาวเป็นมุก เนื้อแกร่ง ไม่ซึมน้ำ เวลาเคาะเสียงดังกังวาล ชาวบ้านเรียกว่าของดำ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาคั้งเดิมที่เป็นภาชนะประเภทโอ่ง อ่าง กระถาง ไห และเครื่องปั้นดินเผาที่เลียนแบบวิธีคั้งเดิมแต่รูปแบบเปลี่ยนตามนักออกแบบสมัยใหม่ เช่น กระถางรูปนกยูง โคมไฟ เป็นต้น อีกชนิดหนึ่งคือเผาไฟปานกลาง เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เผาด้วยอุณหภูมิสูงประมาณ 800 - 900 องศาเซลเซียส ใช้เวลาเผาประมาณ 18 ชั่วโมง ผลิตภัณฑ์จะมีสีแดง เนื้อไม่แกร่ง ชีมน้ำ เวลาเคาะเสียงไม่ดังกังวาล ชาวบ้านเรียกว่า ของแดงหรือ

ของพิเศษ เนื่องจากเป็นแบบที่ผู้ประกอบการสมัยใหม่ออกแบบแล้วจ้างให้ชาวบ้านผลิต เมื่อเผาแล้วจะนำไปทาสีพลาสติก ดินขาว และเคลือบด้วยสารเคลือบผิว เมื่อทำเสร็จแล้วชาวบ้านจะเรียกว่าของดี

นอกจากนี้ชาวบ้านยังแบ่งเครื่องปั้นดินเผาตามรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ 5 ประเภท คือพวกรูปปั้นต่าง ๆ เช่น คน ปลา จระเข้ เต่า นก เป็นต้น ลักษณะที่สองเป็นภาชนะ เช่น กระถาง อ่าง โถ แจกัน ครก นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับสวน เช่น น้ำพุ นกชุก กระถางบัว กระถางแขวนปลูกต้นไม้ โคมไฟ อีกลักษณะหนึ่งคือเครื่องประดับสถาปัตยกรรม เช่น ภาพประดับผนัง กระเบื้องประดับผนัง และลักษณะสุดท้ายเป็นเครื่องประดับและเครื่องใช้ทั่วไป ได้แก่ สายสร้อย พวงกุญแจ สร้อยข้อมือ ต่างหู ตุ๊กตาดั้งโต๊ะ ที่เขี่ยบุหรี่ เครื่องแขวน เป็นต้น

3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม

ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลานี้เนื่องจากดินปั้นมีความแห้งไว ประกอบกับเครื่องปั้นมีขนาดใหญ่และมีการผลิตจำนวนมากในระบบอุตสาหกรรม ช่างปั้นและช่างแกะลายจะทำงานแข่งกับเวลาและทำต่อเนื่องตลอดเวลา ทำให้ช่างปั้นไม่มีเวลาในการสร้างสรรค์รูปทรงและลวดลายมากนัก ชุมชนจะลอกเลียนแบบสินค้าที่มีอยู่ในตลาดหรือแบบที่กำหนดมาจากพ่อค้า ชุมชนมีการสร้างสรรค์รูปแบบเองบ้างเพื่อเสนอให้ลูกค้าพิจารณาสั่งซื้อ ถ้าลูกค้าสั่งซื้อจำนวนมาก จะมีการผลิตจำนวนมากและลอกเลียนแบบจนแพร่หลาย ถ้าไม่สั่งซื้อจะไม่มีการผลิตแบบนั้นอีกเลยหรือผลิตน้อย ชุมชนจึงไม่ค่อยคิดสร้างสรรค์มากนัก เพราะงานประจำที่ทำตามออเดอร์ยังเป็นที่ต้องการของตลาด และผลิตต่อเนื่องจนไม่มีเวลาในการออกแบบใหม่ ชาวบ้านมักบอกว่า “คิดไปก็เสียหัว เสียเวลา ทำตามแบบเขาดีกว่า...” (รุ่ง ปิ่นแก้ว - นามสมมุติ, 2 กันยายน 2542) แต่การลอกเลียนแบบยังมีการปรับประยุกต์ลวดลาย รูปทรงให้แปลกออกไปจากเดิมบ้างเล็กน้อย อีกทั้งยังไม่มีเวลาสร้างสรรค์เรื่องดินปั้นและน้ำเคลือบอย่างจริงจัง ชาวบ้านจะใช้ประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและจากการทำงานแก้ปัญหาเป็นครั้งคราว ส่วนผู้ประกอบการรายใหญ่มีการวิจัยการใช้ น้ำเคลือบกับดินในชุมชนเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่บ้างแต่ไม่มากนัก กลุ่มผู้ผลิตที่มีโอกาสคิดสร้างสรรค์งานได้อย่างอิสระ ได้แก่ กลุ่มที่ผลิตกระเบื้องภาพประดับผนัง กลุ่มนี้มักเป็นศิลปินที่มีความสามารถทางศิลปะ ผู้จ้างมักให้อิสระในการสร้างสรรค์โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการใช้งาน เช่น การนำไปประดับศาสนสถาน เป็นต้น

ปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างกลุ่มช่างดั้งเดิมรุ่นปู่ย่าตาชายที่ผลิตแบบดั้งเดิม และกลุ่มช่างปัจจุบันรุ่นลูกหลานผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมและผลิตแบบระบายสี เนตร ไกรแก้ว เล่าว่า “...ตอนนี้รุ่นลูก ๆ ทำกัน ลูกเขยกับหลานช่วยกันปั้นกระถางแบบ

ทำที่ตั้งตามออร์เดอร์ ไม่ทำของเก่า มีแค่รุ่นผมทำครกอยู่ เพราะยังใช้อยู่ทุกหลังคาเรือน ใ้มองดู ไม่ทำแล้ว เขาไปใช้ใ้มองกัน ..." (28 กรกฎาคม 2542) ชุมชนจึงผลิตทั้งแบบดั้งเดิม เลียนแบบวิธีดั้งเดิมและแบบทำดี กลุ่มที่ผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมต้องรักษาเอกลักษณ์เครื่องปั้นดินเผา ชุมชนและยังเสนอให้มีการสร้างศูนย์ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติคุณช่าง ปั้นดั้งเดิมและเป็นการเชื่อมโยงความคิดระหว่างยุคสมัย ส่วนกลุ่มที่ผลิตแบบใหม่มีแนวคิดที่ว่า เครื่องปั้นดั้งเดิมใช้ทุนในการผลิตสูง เสียเวลาในการเผา เสียหายมากและซ่อมแซมยาก ไม่เหมือน เครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ที่ระบายสี ลงทุนน้อยแต่จำหน่ายได้ราคาสูง ใช้เวลาเผาไม่นาน เสียหายแล้ว ซ่อมแซมได้ การระบายสีเป็นการกระจายงานในชุมชน และยังเป็นที่ยอมรับของตลาด ชุมชนจึง นิยมผลิตแบบใหม่มากกว่าแบบดั้งเดิม

ในด้านแนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พบว่ากลุ่มที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มการผลิตคือกลุ่ม สังคมภายนอกซึ่งมีแนวคิดต่างกันคือ กลุ่มที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมคิดว่า ในอนาคตของเก่าจะมีราคาสูงเพราะไม่มีใครทำแล้ว ถ้าอนุรักษ์ไว้ได้จะมีคุณค่ามหาศาล ส่วน เครื่องปั้นดินเผาทำดีเป็นเรื่องของความนิยมตามยุคสมัย แต่ก็สามารถทำคู่ขนานกับแบบเก่าได้ เพื่อเป็น การสร้างงานและเศรษฐกิจในชุมชน ส่วนกลุ่มผู้ประกอบการค้าเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมไม่ เหมาะสมกับตลาดแล้ว เนื่องจากตลาดปัจจุบันเป็นการส่งออกต่างประเทศจึงต้องผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำดี ซึ่งกำลังได้รับความนิยมจากตลาดสูงมาก

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนยังก่อให้เกิดกลุ่มทางสังคม โดยแต่ละกลุ่มจะเกิดจากความ แตกต่างกันด้านทุน ผู้ที่มีทุนสูงจะตั้งโรงงานในขณะที่ผู้ที่มีทุนน้อยจะผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยการ รับจ้างหรือรวมกับญาติตั้งเป็นกลุ่มผู้ผลิตรายย่อย นอกจากนี้ความแตกต่างด้านภูมิหลังและความเชื่อ ก่อให้เกิดกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบวิธีดั้งเดิมที่เป็นดีค่า กลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาทำดี และกลุ่มผลิตงานศิลปกรรม อีกทั้งกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีขั้นตอนมาก ผลิตภัณฑ์ที่มี ขนาดใหญ่และมียอดจำหน่ายสูง ก่อให้เกิดการขายการผลิตด้วยการตั้งโรงงาน การจ้างงานอย่าง แพร่หลายเกิดศูนย์การค้าขนาดใหญ่ การใช้ทรัพยากรอย่างมาก และการอพยพแรงงานเข้ามา ในชุมชน ทำให้เกิดกลุ่มทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น

4. พฤติกรรมทางสังคม

4.1 กลุ่มสังคมภายนอก

กลุ่มสังคมภายนอกที่เข้ามามีบทบาทและสร้างพฤติกรรมทางสังคมประกอบด้วยกลุ่ม นักวิชาการด้านเครื่องปั้นดินเผาที่มาศึกษาเรื่องวัตถุดิบและขั้นตอนการผลิต กลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่

เข้ามาศึกษางานและฝึกงานโดยประสานกับทางโรงเรียนและผู้ใหญ่บ้านในชุมชน นักศึกษาที่ฝึกงาน ยังมีส่วนในการออกแบบรูปทรงและลวดลายเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน กลุ่มที่มีบทบาทโดยตรงกับชุมชนคือ หน่วยงานของรัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชนที่เข้ามาเพื่อพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา พาณิชย์จังหวัดมุ่งส่งเสริมการตลาดโดยร่วมมือกับหอการค้าจังหวัดจัดงานประจำปี แล้วเชิญช่างปั้นและผู้ประกอบการไปออกร้านสาธิตและจำหน่ายสินค้า หน่วยงานด้านการปกครองมีบทบาทในการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน โดยการจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่และภาษีอากรที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ชุมชนได้รับการพัฒนาด้านไฟฟ้า น้ำประปา ถนนคอนกรีต เป็นอย่างดี แต่ก็ยังประสบปัญหาในบางด้าน เช่น การระบายน้ำเสีย การกำจัดควันทองค่างจากการเผาเครื่องปั้นดินเผา สารพิษจากการทำเครื่องปั้นดินเผาตี ปัญหาอุทกภัย ปัญหาด้านยาเสพติดและการทะเลาะวิวาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานด้านการศึกษาคือ โรงเรียนมัธยมในชุมชนมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชน ด้วยการให้นักเรียนเป็นผู้นำชมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน การให้นักเรียนทำรายงานเรื่องภูมิปัญญาชุมชน และจ้างช่างปั้นชาวบ้านเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ในขณะที่โรงเรียนรอบนอกที่ตั้งอยู่ในเมืองมีบทบาทน้อย แม้จะมีนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ประสบปัญหาบุคลากรภาคปฏิบัติขาดประสบการณ์การทำงานกับชุมชน

ด้านหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดตั้งศูนย์ข่าวสารการท่องเที่ยวเพื่อให้คำแนะนำการท่องเที่ยว แต่เนื่องจากขาดงบประมาณจึงหยุดทำการมาประมาณ 2 ปีแล้ว มีเพียงเจ้าหน้าที่ดูแลอาคารเท่านั้น หน่วยงานต่อมาที่มีบทบาทสำคัญด้านการลงทุนคือกระทรวงอุตสาหกรรมที่เข้ามาจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 6 เพื่อพัฒนาอาชีพด้วยการจัดอบรมและให้ทุนกู้ยืมเพื่อการลงทุน ซึ่งมีผู้กู้เป็นจำนวนมากจนมีการปล่อยเงินกู้ต่ออีกทอดหนึ่งด้วย

กลุ่มที่ชุมชนให้ความสำคัญมากคือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็นประจำทุกวัน เป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชนอย่างมาก นักท่องเที่ยวมักซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็นของที่ระลึกหรือนำไปตกแต่งบ้านเรือน ส่วนใหญ่ให้ความสนใจเครื่องปั้นดินเผามากกว่าที่จะสนใจวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ด้านสื่อมวลชนในระยะแรกให้ความสนใจต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 มีการเสนอบทความด้านวัฒนธรรมชุมชนอย่างแพร่หลาย ครอบคลุมปี พ.ศ. 2535 ผู้นำที่เป็นนักวิชาการได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นแห่งชาติ สาขาการพัฒนาสังคมด้านศิลปวัฒนธรรม จึงมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางสื่อสิ่งพิมพ์กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ปัจจุบันสื่อมวลชนให้ความสนใจลดลง ไม่ปรากฏกระแสข่าวเกี่ยวกับชุมชนมากเหมือนยุคแรก

กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผา แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ค้าต่างประเทศ กลุ่มผู้ค้าส่งและปลีก กลุ่มผู้ค้าย่อย และกลุ่มผู้ค้าตั้งจร ด้านกลุ่มผู้ค้าต่างประเทศ จะทำการค้ากับสหรัฐอเมริกา เยอรมัน ออสเตรเลีย เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์

กลุ่มนี้จะตั้งทำเครื่องปั้นดินเผาชนิดดำและทำสีคร่าวละประมาณ 1,000 - 10,000 ชิ้น ราคาประมาณ 100,000 - 3,000,000 บาท การตั้งซื้อจะมีต้นแบบในการผลิต ผู้ค้ากลุ่มนี้จะจัดพิมพ์คู่มือสินค้าอย่างดีเพื่อนำเสนอลูกค้า เมื่อได้ยอดสั่งซื้อแล้ว จึงติดต่อช่างปั้นในชุมชนให้ผลิตตามต้นแบบอย่างเคร่งครัด การตั้งผลิตจะกระจายงานให้โรงงานและบ้านต่าง ๆ ตามความสามารถของช่าง แล้วจึงส่งไปบรรจุหีบห่อที่จังหวัดใกล้กับท่าเรือขนส่ง เช่น นครปฐม สุพรรณบุรี เพื่อส่งให้ลูกค้าต่างประเทศต่อไป นอกจากนี้ยังมีผู้ค้าที่เป็นชาวต่างประเทศ เช่น เม็กซิโก มาเลเซีย อเมริกา ยุโรป ที่เข้ามาสั่งสินค้าโดยตรงกับโรงงานหรือร้านค้าในชุมชน โดยไม่ผ่านผู้ค้าคนกลาง แต่ราคายังคงเดิมที่เคยส่งผ่านคนกลาง ชาวบ้านให้เหตุผลว่าต้องรักษาความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากพึ่งพาทางการค้ามานานแล้ว แต่พ่อค้าต่างประเทศมาตั้งครั้งเดียวแล้วก็หายไป

ด้านกลุ่มผู้ค้าส่งจะเช่าร้านในศูนย์จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาในราคาเดือนละ 1,500 - 2,500 บาท แล้วจะจ้างชาวบ้านผลิตเครื่องปั้นดินเผาส่งให้ลูกค้าที่นำไปจำหน่ายอีกต่อหนึ่ง กลุ่มผู้ค้าส่งมักเป็นข้าราชการในท้องถิ่น และผู้ค้าจากต่างถิ่น เช่น ชลบุรี ปักธงชัย ประโคนชัย บุรีรัมย์ ชัยภูมิ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ในช่วงแรกกลุ่มนี้จะมาเช่าอยู่อาศัยชั่วคราว แต่พอทำการค้าดีขึ้นจึงตั้งรกรากถาวรทำให้ชุมชนขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนกลุ่มผู้ค้าย่อยเป็นกลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผาที่เช่าร้านค้าจำหน่ายปลีกหน้าร้าน โดยรับมาจากชาวบ้านและจากต่างถิ่น กลุ่มนี้มักไม่มีการส่งออกจำนวนมากเพราะยังขาดตลาดไม่ได้ ในขณะที่กลุ่มผู้ค้ากลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้ค้าตั้งอยู่กลุ่มนี้จะรับเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนไปขายต่างถิ่น และรับเครื่องปั้นดินเผาจากต่างถิ่นมาขายในชุมชน ก่อให้เกิดรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลายในชุมชน จนกลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่นเริ่มตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ชุมชน จึงคิดป้ายที่หน้าร้านของตนว่า "ที่นี่จำหน่ายเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน" เพื่อบอกลูกค้าให้รู้จักเครื่องปั้นดินเผาที่แท้จริงของชุมชน

เป็นที่น่าสังเกตว่ากรมศิลปากรไม่มีบทบาทในชุมชนด้านการจัดศูนย์ศึกษาหรืออนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาในชุมชนแต่อย่างใด ส่งผลต่อการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาคั้งเดิมหรือเครื่องปั้นดินเผาที่เลียนแบบวิธีดั้งเดิมไม่กระจายสู่คนรุ่นใหม่ ดังที่นักท่องเที่ยวกล่าวไว้ว่า "...ไม่รู้ว่ามี เห็นแต่ทำของสีกัน..." (ฤดี ศคสี - นามสมมุติ, 2 สิงหาคม 2542)

4.2 กลุ่มตั้งคมภายในทั่วไป

กลุ่มตั้งคมภายในทั่วไปจำแนกตามพฤติกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีส่วนร่วมในการผลิต กลุ่มจำหน่ายวัตถุดิบและบริการ และกลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิต กลุ่มที่มีส่วนร่วมในการผลิตจะไม่ผลิตโดยตรงแต่รับจ้างช่วยเตรียมดินปั้น ช่วยเผา หรือทำสี เป็นต้น โดยได้รับค่าจ้างเป็นรายวันวันละ 120 - 130 บาท กลุ่มนี้มักเป็นชาวบ้านที่มีฐานะ

ยากจน ไม่มีทุนในการประกอบการค้า จึงรับจ้างผลิตตามแหล่งผลิตต่าง ๆ เช่น โรงงาน หรือ ตามบ้านข้างปิ่น วิทยของผู้ที่รับจ้างทำงานจะเริ่มตั้งแต่เด็กอายุ 12 ขวบ จนถึงผู้ใหญ่ เมื่อมีความชำนาญและทุนมากขึ้นจะแยกไปดำเนินกิจการเอง

ด้านกลุ่มจำหน่ายสินค้าที่เกี่ยวข้องและบริการ กลุ่มนี้จะขายดินเพื่อใช้ในการปั้นราคา รถละ 150 บาท ขายพื้นราคารถละ 700 บาท หรือขายกล่องกระดาษลูกฟูกและโฟม เพื่อใช้ในการขนส่งในราคาก่อละ 4 - 5 บาท โฟมแผ่นละ 50 สตางค์ นอกจากนี้ยังจำหน่ายขาตั้งเหล็ก เพื่อใช้เป็นขารองภาชนะจำพวกแจกัน อ่าง กระถาง และน้ำพุ ราคาแตกต่างกันตามขนาด เช่น ขาตั้งอ่าง ราคา 20 - 40 บาท ขาตั้งน้ำพุขนาด 5 - 39 ชั้น ราคา 120 - 550 บาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มให้บริการจัดส่งสินค้าซึ่งทำหน้าที่ส่งสินค้าไปต่างประเทศ โดยเรียกเก็บค่าจ้างจากผู้ค้าส่งออก การจัดส่งจะรวมกลุ่มชาวบ้านที่ส่งไปประเทศเดียวกันประมาณ 7 - 10 ราย แล้วคำนวณปริมาตรรถกล่องทั้งหมดเพื่อให้เต็มตู้บรรทุกพอดี ราคาค่าดำเนินการจัดส่งประมาณ 4,000 - 8,000 บาท

กลุ่มสัมคมภายในอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิต ได้แก่ ชาวบ้านที่ยึดอาชีพเกษตรกร ค้าขาย รับจ้างทั่วไป ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับชนบททั่วไป

4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนมีกำเนิดตั้งแต่บรรพบุรุษราว 200 ปี ชุมชนมีความเชื่อว่าชาวข่าซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเป็นผู้ปั้นเครื่องปั้นดินเผามาแต่ดั้งเดิมแล้วถ่ายทอดวิธีการผลิตให้คนไทย ต่อมามีการประสานความรู้ระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและสังคมภายนอก ทำให้รูปแบบการผลิตแตกต่างไปจากเดิมกลายเป็นเครื่องปั้นดินเผาย้อมสีและเครื่องประดับต่าง ๆ ซึ่งได้รับความนิยมทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ปัจจุบันชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผามีลักษณะการดำรงอยู่ 4 สถานะคือ ช่างชาวบ้าน ช่างโรงงาน ช่างอิสระ และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน กลุ่มที่เป็นช่างชาวบ้านประกอบด้วยทั้งช่างดั้งเดิมและช่างปัจจุบัน ช่างดั้งเดิมคือช่างที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป เรียนรู้การผลิตมาจากบรรพบุรุษ มีฝีมือในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามแบบพื้นบ้าน ได้แก่ โอ่ง อ่าง กระถาง โหลปลาไร่ ครก แต่ปัจจุบันผลิตแต่โหลปลาไร่และครก ส่วนช่างปัจจุบันจะมีอายุระหว่าง 12 - 55 ปี ที่เป็นลูกหลาน เครือญาติ หรือผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่ กลุ่มนี้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก โดยผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมเพื่อให้มีลวดลายเหมือนแต่รูปแบบและ

ประโยชน์ใช้สอยเปลี่ยนไปเป็นเครื่องประดับสวน เช่น นกยูง ปลา โคมไฟ เป็นต้น และยังผลิตเป็นเครื่องปั้นดินเผาทำดี เช่น แจกัน อ่างบัว น้ำพุ และรูปปั้นต่าง ๆ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อการผลิตรุ่งเรืองขึ้นจนเกิดโรงงานผลิตแบบกึ่งอุตสาหกรรม ช่างกลุ่มหนึ่งที่ไม่มียุทเพียงพอก็จะผลิตด้วยตัวเองจึงเข้าไปทำงานในโรงงาน แล้วผลิตตามแบบที่ตั้งจากลูกค้า ปัจจุบันมีโรงงานขนาดใหญ่ประมาณ 10 โรง ผลิตต่อการสร้างงานและวิถีชีวิตในชุมชนอย่างยิ่ง ช่างปั้นอีกสถานะหนึ่งคือช่างอิสระที่มีความรู้ทางศิลปะ จึงสนใจเครื่องปั้นดินเผาในฐานะงานศิลปกรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพเข้ามาในชุมชนภายหลัง แล้วเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากับช่างชาวบ้าน ต่อมา มีบทบาทในการออกแบบลวดลายและรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาจนเป็นที่นิยม ทำให้ช่างชาวบ้านผลิตเลียนแบบมาจนทุกวันนี้ แต่ช่างอิสระเองกลับแยกตัวออกมาผลิตงานศิลปะ เช่น รูปปั้นลอยตัว รูปปั้นประดับผนัง สายสร้อย ของที่ระลึก งานแกะสลักหินทราย และหล่อหินทราย เป็นต้น

การผลิตสืบต่อเนื่องมาจนปี พ.ศ. 2532 ช่างปั้นมีมากขึ้นจึงเกิดการรวมตัวกันเป็นชมรมเครื่องปั้นดินเผา โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน สมาชิกเป็นช่างชาวบ้านจำนวน 40 คน แบ่งหน้าที่เป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น เลขานุการ เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์ เทคนิค การตลาด และประสานงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสมัครต้องเสียค่าสมาชิกแรกเข้า คนละ 10 บาท และเก็บเงินเข้ากองทุนตั้งจะออมทรัพย์ คนละ 20 - 200 ต่อเดือน เพื่อเป็นทุนในการทำกิจกรรมและให้กู้ เดิมสะสมทุนได้ 35,000 บาท แต่ปัจจุบันคืนสมาชิกหมดแล้ว คงเหลือเพียงทุนจากงบประมาณชุมชนของรัฐ 31,000 บาท ที่ตั้งเป็นกองทุนให้กู้ในอัตราร้อยละ 2 บาทต่อเดือน และกู้ได้ไม่เกินคนละ 3,000 บาท

ต่อมามีผู้ประกอบการค้าเครื่องปั้นดินเผารายย่อยและรายใหญ่มากขึ้น ในราวปี พ.ศ. 2535 จึงจัดตั้งเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนโดยร่วมกับชมรมเครื่องปั้นดินเผาด้วย มีคณะกรรมการ 9 คน ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการค้ากับช่างชาวบ้านในการทำกิจกรรมและข้อตกลงทางการค้า ประธานคนแรกเป็นผู้ประกอบการค้า คนปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งรับหน้าที่เป็นประธานชมรมเครื่องปั้นดินเผา (สมาชิกเป็นช่างชาวบ้าน) และประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน (สมาชิกเป็นผู้ประกอบการค้าและช่างชาวบ้าน)

ความขัดแย้งในชุมชนเกิดขึ้นเมื่อการค้าขายเครื่องปั้นดินเผารุ่งเรืองมากในช่วงประมาณ พ.ศ. 2525 - 2535 ความต้องการดินค้ำมีมากขึ้นแต่ช่างฝีมือมีจำนวนจำกัด เจ้าของโรงงานจึงมีความต้องการช่างฝีมือจำนวนมาก มัน บวรมนตรี (4 สิงหาคม 2542) เจ้าของโรงงานขณะนั้นเล่าว่า "...แต่ก่อนเขาอยู่กับเค้าคนอื่น ก็หนีมาอยู่กับผม อันตรายเหมือนกัน..."

ปัจจุบันไม่มีปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มอย่างชัดเจน เพราะข้างปิ่นมีจำนวนมากขึ้น และพัฒนาฝีมือได้ทัดเทียมกัน ประกอบกับช่างและลูกค้าที่มาตั้งชื่อมักเป็นลูกค้าประจำของแต่ละโรงงาน ปัญหาการแย่งช่างจึงลดลงแต่การแข่งขันทางการค้ายังปรากฏอยู่ กล่าวคือ แต่ละโรงงานจะห้ามไม่ให้ช่างของตนไปทำงานกับผู้อื่น อีกทั้งยังมีการกักตุนวัตถุดิบ และการรักษาความลับเรื่องรูปแบบและลวดลายอีกด้วย

ด้านกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนมีปัญหาเรื่องการประสานงานกับช่างปิ่นที่มีจำนวนมากแต่ไม่มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน จึงไม่สามารถสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างสมาชิกได้เต็มที่ เช่น ปัญหาการคัดเลือกผู้แทนกลุ่มไปออกร้านจำหน่ายสินค้าตามเทศกาลต่าง ๆ ไม่มีระเบียบในการคัดเลือก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีทัศนคติไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับกลุ่ม ชาวบ้านเล่าว่า “...คนไม่ค่อยเข้าประชุม ไม่รู้จะไปทำไม เสียเวลาทำงาน เพราะคิดว่าหมู่ในใกล้ชิดจะได้ ชาวบ้านไม่มีเสียง เลือกระฆานยังเกือบกันเลย เป็นกลุ่มพอให้ได้ไปขอทางอำเภอ มีให้เห็นเป็นรูปธรรมเลย ๆ ...” (แสงอรุณ ป่อแก้ว - นามสมมุติ, 2 สิงหาคม 2542) “...งานออกร้านเท่าที่ผ่านมามีแต่คนกันเองใกล้ชิดวงในได้ไปออกร้าน คนนอกไม่มีโอกาสเลย (ประสพ มณีแก้ว - นามสมมุติ, 24 พฤศจิกายน 2542) ความขัดแย้งดังกล่าวยังไม่มีความรุนแรงมากนัก ประกอบกับแต่ละกลุ่มต้องทำงานอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีเวลามาประชุมแก้ไขปัญหาดังกล่าว

4.4 เครือข่ายทางสังคม

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนทุ่งไผ่เริ่มงานตั้งแต่เช้า ถูกศึบยจะเตรียมดิน เตรียมกระดาน เพื่อรออาจารย์มาปั้นและทำงานตลอดทั้งวันจนหมดกระดาน การทำงานจะแบ่งงานในครอบครัวอย่างชัดเจน กล่าวคือฝ่ายชายมีหน้าที่ปั้น ตกแต่ง และเผา ในขณะที่ฝ่ายหญิงและเด็กมีหน้าที่ช่วยเตรียมดินปั้น หมุนเป็นหมุน ตกแต่งลวดลายและทำสี ชาวบ้านเล่าว่า “...ผู้หญิงไม่ทำของปิ่น มีครอบครัวแล้วก็ต้องไปดูแลลูก เป็นหลักไม่ได้ งานปิ่นเป็นของผู้ชาย ผู้หญิงมาช่วย และลาย ช่วยหมุน...” (แสงอรุณ ป่อแก้ว, 29 กรกฎาคม 2542)

นอกจากนี้ช่างปิ่นจะทำงานตามความสามารถของตน กล่าวคือ ช่างปิ่นทำหน้าที่ปั้น ช่างแกะลายทำหน้าที่แกะลาย ช่างทำสีทำหน้าที่ย้อมสีและขัดเงา ช่างไม่ทำงานตลอดขั้นตอนการผลิตด้วยตัวคนเดียว เพราะการผลิตมีจำนวนมากต้องแบ่งงานกันทำให้เกิดความรวดเร็ว ช่างปิ่นเล่าว่า “...ผมจะปั้นอย่างเดียว พี่เขยจะเอาไปเผา ทำสี ขายหน้าร้าน ทำเป็นครอบครัว ถ้าทำเอง

ทั้งหมดจะเหนือย...” (แสงอรุณ ปอแก้ว, 29 กรกฎาคม 2542) “...ช่างจะทำตามแบบ
 โครตนัดแบบไหนเอาแบบนั้นไปทำ พวกคิดลายอีกพวกหนึ่ง...” (สำรวม ชำนาญปั้น - นามสมมุติ,
 5 สิงหาคม 2542) อีกทั้งช่างปั้นจะไม่เป็นผู้ขายเองเหมือนสมัยก่อน แต่จะขายส่งแก่ผู้ที่มาสั่งทำ โดยให้
 เหตุผลว่าต้องเช่าที่ขาย ไม่มีคนไปขายเพราะต้องทำงานอยู่ที่บ้าน ส่วนช่างอิสระที่เป็นช่างศิลปกรรม
 จะทำงานด้วยตัวเองตลอดชิ้นงาน เนื่องจากเป็นงานที่ตอบสนองความพึงพอใจของคน ไม่มุ่งเน้น
 การค้าที่ต้องผลิตจำนวนมาก

ด้านช่างโรงงานจะมีการผลิตที่เป็นระบบและควบคุมคุณภาพสินค้าเพื่อการส่งออกและ
 ขายในประเทศ จึงแบ่งงานเป็นแผนกต่าง ๆ คือ แผนกเตรียมดิน มีหน้าที่ตีดิน หมักดิน
 นวดดิน แผนกปั้น แผนกแกะลาย แผนกเผา และแผนกทำสีมีหน้าที่ทำสีและบรรจุหีบห่อ
 ช่างแต่ละคนจะรับผิดชอบเฉพาะส่วนงานของตน ไม่ได้ผลิตด้วยฝีมือตนเองทั้งหมด เช่น ช่างปั้น
 จะมีหน้าที่ปั้นเพียงอย่างเดียวไม่แกะลาย ในขณะที่ช่างแกะลายจะไม่ได้ปั้น และช่างเผาจะทำหน้าที่
 เผาเพียงอย่างเดียวเช่นกัน ช่างแต่ละแผนกจะได้ค่าแรงเป็นรายชิ้น เมื่อทำงานส่วนของตนเสร็จแล้วก็
 สามารถหยุดงานได้ ช่างส่วนใหญ่จะเริ่มทำงานตั้งแต่เวลา 04.00 - 17.00 น.

ชุมชนทุ่งไผ่ยังมีการทำงานระหว่างกลุ่มในลักษณะต่างคนต่างทำงานในส่วนของคน
 ช่างชาวบ้านก็ผลิตแบบดั้งเดิม หรือเลียนแบบวิธีดั้งเดิมที่ดี หรือแบบทำสี ความความถนัดของคน
 บางครอบครัวพ่อแม่เป็นช่างปั้นดั้งเดิมผลิตครกและภาชนะที่เป็นของดี ในขณะที่ลูกหลานเป็นช่าง
 ปัจจุบันผลิตเครื่องปั้นดินเผาทำสี โดยผลิตในบ้านเดียวกันและเผาเผาเดียวกัน และบางครอบครัว
 เลือกว่าจะผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว ส่วนช่างโรงงานจะทำงานตามคำสั่งซื้อของลูกค้า
 ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของโรงงานกับช่างปั้น หรือระหว่างช่างด้วยกันเป็นแบบทางเดียวคือการสั่ง
 งาน ไม่ค่อยมีการแลกเปลี่ยนความคิดในการผลิตมากนัก งานส่วนหนึ่งจะจ้างช่างชาวบ้านให้ผลิต
 โดยมีการจ้างเป็นประจำ ไม่ให้ทำงานให้กับโรงงานอื่น เนื่องจากกลัวการลอกเลียนรูปแบบ
 ชาวบ้านเล่าว่า “...ไม่รับทำทั่วไป เจ้าแกโรงใหญ่มาให้ทำประจำ ไครมาแทรกไม่ได้ เขาผูกขาด
 เราไว้ ไม่ได้เป็นสัญญาแต่เขามีงานให้เราไม่ขาด เขาขอร้องไม่ให้ทำให้ใคร เคียวแบบมีมากในตลาด
 ถ้าไม่มีของมาให้ทำ ค่อยทำกับคนอื่น...” (ทิวา บุญแก้ว - นามสมมุติ, 30 สิงหาคม 2542)

ช่างส่วนหนึ่งทำงานจนเกิดความชำนาญและมีทุนเพียงพอ มักแยกตัวออกมา
 ดำเนินการเอง ส่วนช่างที่ยังไม่มีความพร้อมด้านทุน ประสบการณ์ ความสามารถ และ
 ความรับผิดชอบงานที่เพิ่มมากขึ้น จะพึงพอใจในการทำงานที่โรงงานเนื่องจาก “...ทำงานในโรงงาน
 ไม่ต้องคิดอะไรมาก ทำงานหน้าที่เราให้เสร็จ สบายดี...” (น้อย ทุ่งแก้ว - นามสมมุติ, 6 สิงหาคม
 2542)

ด้านช่างอิสระจะทำงานเป็นเอกเทศไม่มีความสัมพันธ์กับโรงงานแต่มีความสัมพันธ์กับช่างดั้งเดิมเนื่องจากเคยศึกษาเรียนรู้ในช่วงแรกที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชน และมีความประทับใจในความเป็นช่างพื้นบ้านที่ผลิตงานด้านวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา ช่างอิสระที่ชาวซึ่งในคุณค่าเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่นและวิถีชีวิตช่างดั้งเดิม พยายามผลักดันให้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่น ซึ่งภาครัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ส่วนนี้ ศิลปิน ชัยชนะ กล่าวว่า "...ชนบทมีความสงบเรียบง่าย เอื้ออาทร ฆ่าเหลื่อพึ่งพา เป็นบรรยากาศที่มีชีวิต มีความสุข ไม่อยากให้เสื่อมหายไป... ศูนย์ศึกษาจะทำให้เขารู้ว่าประวัติศาสตร์ของเขามีค่า ควรที่จะอนุรักษ์หวงแหนไว้ เพื่อสืบทอดลูกหลานได้ศึกษา..." (สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542) การดำเนินการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวเคยมีการร่วมมือกันระหว่างท้องถิ่นและฝ่ายปกครอง แต่ไม่สำเร็จเพราะชาวบ้านต้องทำงานตามคำสั่งซึ่งจนไม่มีเวลาในการประชุม

ส่วนกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการค้ากับช่างชาวบ้าน และการติดต่อกับเทศบาล การท่องเที่ยวประจำจังหวัด พัฒนาการ หอการค้าจังหวัด เพื่อจัดกิจกรรมประจำปี การจัดสรรงบประมาณสนับสนุน และการจัดประชุมเป็นครั้งคราวเมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การขายดีราคา การเรียกเก็บเงินภาษี เป็นต้น ที่ปรึกษาชมรมกล่าวว่า "...มีปัญหาก็คือประชุมกัน ไม่มีสมัยประชุม..." (พัฒน์ ตรีการเดช - นามสมมุติ, 1 กันยายน 2542)

ปัจจุบันช่างชาวบ้านและผู้ประกอบการค้ากระจายอยู่ทั่วชุมชน ทำให้ยากต่อการรวมตัวกันทำงานในนามกลุ่ม จึงเหลือแต่ผู้ประกอบการค้าที่ยังมีบทบาทในกลุ่ม ประกอบกับผู้ค้าจากภายนอกจะติดต่อการค้ากับช่างชาวบ้านและผู้ประกอบการโดยตรง ไม่มีการติดต่อผ่านกลุ่ม ส่งผลให้กลุ่มไม่ค่อยมีบทบาทกับชุมชนมากนัก แต่ผู้ค้าจะมีบทบาทมากต่อการควบคุมรูปแบบและวิถีการผลิตของช่างปัจจุบัน แสงอรุณ ปอแก้ว กล่าวว่า "...อยากให้ชมรมมีความหมายกว่านี้ ข้อตกลงร่วมกันไม่มี ส่วนใหญ่พ่อค้าก็มาหาคนทำเลย ไม่ได้มาหาทางกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่ ทำบ้านใครบ้านมัน ต่างคนต่างขาย ชุมชนใหญ่แล้วคุยยาก..." (2 สิงหาคม 2542)

จากรูปแบบการทำงานของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มช่างชาวบ้าน ช่างโรงงาน ช่างอิสระ และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน การทำงานในแต่ละกลุ่มเกิดขึ้นเครือข่ายโดยการจ้างงานและแบ่งงานกันทำ โดยเริ่มที่กลุ่มผู้ค้าภายในและภายนอกประเทศมีคำสั่งผลิตงานจำนวนมากกับโรงงาน แล้วโรงงานจ้างงานให้ช่างโรงงานและช่างชาวบ้าน ช่างชาวบ้านจะผลิตงานด้วยการแบ่งงานกันทำตามความถนัดและช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือข่าย ในขณะที่ความสัมพันธ์ของช่างโรงงานเป็นทางเดียวจากเจ้าของโรงงาน

ส่วนช่างอิสระทำงานส่วนตัวไม่เกี่ยวข้องกับด้านการค้ากับกลุ่มโรงงาน แต่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มช่างชาวบ้านโดยยกย่องว่าเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมชุมชน และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มช่างอิสระด้วยกันเองโดยการปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำงาน

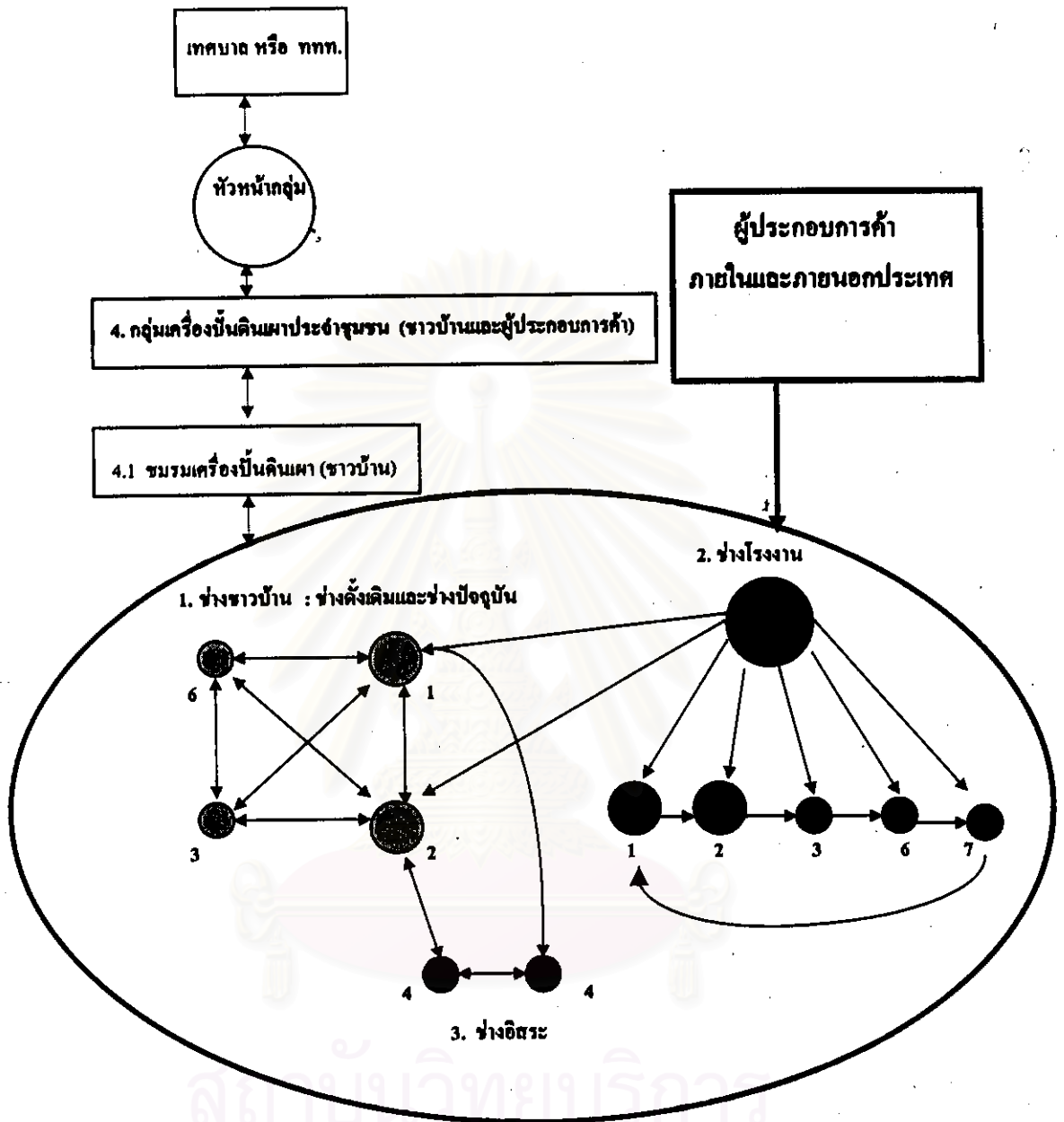
กลุ่มช่างชาวบ้านและผู้ประกอบการค้ารวมตัวกันเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน ทำหน้าที่ประสานงานกับเทศบาลในการของบประมาณสนับสนุนการจัดงานประจำปี เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการค้าเครื่องปั้นดินเผา จากความสัมพันธ์ทางสังคมและการทำงานในชุมชนดังกล่าวสามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 8 เครือข่ายการทำงานระหว่างกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนทุ่งไผ่

1 = ช่างปั้น	6 = ช่างทำสี	↔	= ความสัมพันธ์สองทางปกติ
2 = ช่างแกะลาย	7 = คนเสริมดิน	↔	= ความสัมพันธ์สองทางน้อย
3 = ช่างเผา	● (large) = บทบาทมากที่สุด	→	= ความสัมพันธ์ทางเดียวปกติ
4 = ช่างคิดโปรแกรม	● (small) = บทบาทมาก	→	= ความสัมพันธ์ทางเดียวมาก
5 = เจ้าของโรงงาน		● (small) = บทบาทมาก	● (small) = บทบาทปกติ

อธิบายภาพ

ชุมชนมีความสัมพันธ์สองทางน้อย หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ส่วนความสัมพันธ์สองทางปกติ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะแลกเปลี่ยนความคิด ช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นประจำ ไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์อื่นมากนัก ส่วนความสัมพันธ์ทางเดียวปกติ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะของการสั่งงาน มอบหมายงาน ไม่มีการแลกเปลี่ยนความคิดหรือมีแค่น้อย และไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์อื่นมากนัก ส่วนความสัมพันธ์ทางเดียวมาก หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นลักษณะการสั่งงาน มอบหมายงานและมีผลกระทบมากต่อความสัมพันธ์อื่นในชุมชน

บทบาทมากที่สุด หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ไม่เสมอภาค ฝ่ายหนึ่งมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งมากที่สุด ส่วนบทบาทมาก หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ไม่เสมอภาค ฝ่ายหนึ่งมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งมาก และบทบาทปกติ หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์แบบเสมอภาค

5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ด้านความมั่นคงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างงานและรายได้ ชุมชนทุ่งไผ่มีการสร้างงานที่เป็นอาชีพหลักในลักษณะต่าง ๆ เช่น สร้างโรงปั้นและเตาเผาเป็นของตนเอง รับจ้างในโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้ที่มีโรงปั้นเองมักมีบรรพบุรุษทำมาก่อนแล้วถ่ายทอดความรู้สืบต่อมา ส่วนผู้ที่ทำในโรงงานมักเป็นผู้ที่ยังไม่มีทุนและที่ดินเพียงพอหรือเป็นผู้ที่มาอยู่ภายหลัง ชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาเป็นการสร้างงานในชุมชนได้เป็นอย่างดี ไม่ต้องอพยพแรงงานไปต่างถิ่น ไม่ต้องมีวุฒิการศึกษาสูง "...ออกจากโรงเรียน ม.3 มาทำงานปั้นเลย งานบ้านเราหาง่าย ขอให้มื้อมือ อยู่ได้..." (รัศมี แผลงแก้ว 4 สิงหาคม 2542) "... เข้าไปทำในเขตอุตสาหกรรมไม่ได้ เขาจับวุฒิ ม.3 ม. 6 พวก ป.4 ไม่มีสิทธิ์ ต้องมาหางานทำที่นี่..." (ดวง จอยแก้ว-นามสมมุติ, 31 สิงหาคม 2542)

โดยเฉพาะการทำเครื่องปั้นดินเผาสามารถกระจายงานแก่ช่างทุกวัยได้เป็นอย่างดี เพราะเด็กสามารถระบายสีได้ แต่ไม่สามารถทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมได้ ช่างทำทีวี 12 ขวบให้ความเห็นว่า "...อายุ 12 ปี พ่อให้ออกจากโรงเรียน มาทำสี ลงโคลน ลงน้ำมัน A-100 สนุกดี..." (ครรชิต เบี้ยแก้ว-นามสมมุติ, 2 สิงหาคม 2542) "...ของทำทีวี ทำสีดี ทำให้มีงานทำ..." (แก้ว ภูมิสง่า-นามสมมุติ, 31 สิงหาคม 2542)

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริมบ้าง โดยทำงานประจำเป็นข้าราชการหรือประกอบการค้าอื่น แล้วมาทำอาชีพเสริมด้วยการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา รับจ้างแกะลาย ทำสี และเป็นผู้ค้าคนกลาง เป็นต้น ในขณะที่ผู้ผลิตและผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผาจำนวนหนึ่งที่ทนต่อการแข่งขันทางการตลาดไม่ได้จึงต้องเลิกอาชีพนี้ไป บางคนหันไปเป็นผู้หาพื้นที่ให้แก่โรงงานและช่างปั้นชาวบ้าน เนื่องจากรายได้แน่นอนกว่า การแข่งขันไม่สูงมากนัก และไม่มีการค้าราคา อีกทั้ง

ยังมีกลุ่มผู้ที่ต้องการเรียนรู้การผลิตรุ่นใหม่ซึ่งเป็นชาวบ้านในเขตใกล้เคียงที่ไม่มีงานเสริม มักเข้ามาในชุมชนเพื่อหางานทำ และศึกษาเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา

ด้านรายได้ของชุมชน สำนักงานเทศบาลชุมชนทุ่งไผ่ให้ความเห็นได้ว่า เครื่องปั้นดินเผาทำให้ชุมชนมีรายได้ มีภาษีมูลค่าเพิ่มมาก รายได้จะแตกต่างกันตามลักษณะงาน เช่น ผู้ผลิต รายใหญ่- รายย่อย ช่างปั้นชาวบ้าน ช่างประจำโรงงาน ช่างอิสระ อาชีพที่เกี่ยวข้อง และผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มผู้ผลิตรายใหญ่- รายย่อย และผู้จำหน่ายต่างประเทศจะมีรายได้สูงที่สุด "...ส่งที่อเมริกา เยอรมัน แคนาดา ปีหนึ่งจะส่ง 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งประมาณ 10,000 ชิ้น ทำตลอดปี ยอดที่ส่งประมาณ 2-3 ล้าน..." (พัฒน์ ตระการเศรษฐ, 1 กันยายน 2542) ในขณะที่ช่างโรงงานหรือช่างชาวบ้านที่ทำส่งโรงงานจะมีรายได้น้อย เนื่องจากได้ค่าจ้างตามจำนวนชิ้นงานจากผู้ผลิตรายใหญ่ รายได้จึงเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่าเสมอ ช่างโรงงานจะได้วันละ 700 - 800 แบ่งกับคนแกะลายจะได้คนละ 350 - 400 บาท ส่วนช่างชาวบ้านที่ผลิตและทำการค้าเองจะมีรายได้ปานกลาง

จากบันทึกสนามพบว่า ชาวบ้านจะเผาเครื่องปั้นดินเผาในฤดูแล้ง เดือนละ 2-3 ครั้ง ในฤดูฝน เดือนละ 1-2 ครั้ง รายได้ต่อครั้งประมาณ 10,000 - 20,000 บาท ช่างโรงงานจะได้รับค่าจ้างเป็นรายชิ้นแล้วสะสมเป็นเงินเดือนของตน ซึ่งโรงงานจะจ่าย 2 เดือนต่อครั้ง แต่สามารถเบิกล่วงหน้าได้เป็นรายสัปดาห์ ครั้งละประมาณ 500 - 2,000 บาท รายได้ช่างที่มีส่วนร่วมในการผลิต เช่น ช่างตีกระบือียง รายได้เดือนละประมาณ 4,500 บาท ช่างทำสีค่าจ้างชิ้นละ 5 - 20 บาท เดือนละประมาณ 6,000 บาท รับจ้างขายหน้าร้าน เดือนละ 5,000 บาท

ตารางที่ 9 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของช่างปั้นและผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนทุ่งไผ่

สถานภาพการทำงาน	รายได้โดยเฉลี่ย ต่อเดือน
1. ผู้ผลิตรายใหญ่	100,000 ขึ้นไป
รายย่อย	40,000 ขึ้นไป
2. ช่างปั้นชาวบ้าน	9,000 - 25,000
3. ช่างประจำโรงงาน	9,000 - 25,000
4. ช่างอิสระ : ช่างตีอุปกรณ์	30,000 ขึ้นไป
5. อาชีพที่เกี่ยวข้อง : ขายดิน	20,000 ขึ้นไป
ขายหิน	13,000 - 35,000
ขายยางรถยนต์เก่า	10,000 ขึ้นไป
6. ผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา : ในประเทศ	80,000 ขึ้นไป
ต่างประเทศ	100,000 ขึ้นไป

ตารางที่ 10 กรณีตัวอย่างต้นทุนการผลิตและการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนทุ่งไผ่

วัสดุ - ค่าใช้จ่าย	ระยะเวลาใช้งาน	ผลผลิต	ราคาตั้ง
1. ดินปั้น 12 คันรถ	1 ครั้ง	1. นกกระเช้าเล็ก 115 ตัว	35
2. ฟิน 3 คันรถ	1 ครั้ง	2. แมวกลาง 38 ตัว	45
3. ยางรถ 20 วง	1 ครั้ง	3. นกชุกกลาง 33 ตัว	45
3. ค่าจ้างปั้น	1 ครั้ง	4. ปลากลาง 111 ตัว	50
4. ค่าจ้างแกะลาย	1 ครั้ง	5. คนกางแขน 80 ซม. 6 ตัว	800
5. ค่าจ้างเผา	1 ครั้ง	6. คนกางแขน 70 ซม. 3 ตัว	700
6. ค่าจ้างขนส่ง	1 ครั้ง	7. คนกางแขน 55 ซม. 6 ตัว	600
7. ค่าภาษีเตา	1 ปี	8. คนกางแขน 40 ซม. 18 ตัว	500
		9. แมวติดแขน 80 ซม. 6 ตัว	900
		10. แมวติดแขน 70 ซม. 3 ตัว	750
		11. แมวติดแขน 55 ซม. 5 ตัว	650
		12. แมวติดแขน 40 ซม. 6 ตัว	550
		13. คนชูแขน 70 ซม. 6 ตัว	750
		14. คนชูแขน 55 ซม. 6 ตัว	650
		15. คนชูแขน 40 ซม. 6 ตัว	550
		16. คนหัวขาว 70 ซม. 18 ตัว	750
		17. คนหัวขาว 55 ซม. 6 ตัว	650
		18. คนหัวขาว 40 ซม. 6 ตัว	550
		19. อ่าง 40 ซม. 13 ใบ	100
		20. ตุ่มน้ำ 35 ซม. 7 ใบ	180
		รวม	71,430

ในด้านความมั่นคงในอาชีพ ชุมชนรู้สึกกว่าอาชีพเครื่องปั้นดินเผามีความมั่นคง เนื่องจากเป็นงานหัตถกรรม ตลาดมีความต้องการสูงโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ ประเทศญี่ปุ่นจะให้ความนิยมเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบวิถีดั้งเดิม เเผาเป็นสินค้าเพื่อใช้ประดับสวนญี่ปุ่น ในขณะที่ตลาดยุโรปและอเมริกานิยมเครื่องปั้นดินเผาทำมือที่ทำด้วยมือ ผู้ค้าส่งออกให้เหตุผลว่าชาวต่างประเทศชอบปลูกต้นไม้แต่งบ้านจึงนิยมซื้อกระถางไปปลูกต้นไม้ ประกอบกับค่าแรงในต่างประเทศแพงและผลิตโดยใช้เครื่องจักรจึงไม่ได้รับความนิยม อีกทั้งเจ้าของโรงงานยังให้ทัศนะว่างานหัตถกรรมสามารถค้าขายได้อีกนานไม่ถล่มตลาด "...ลักษณะงาน Hand made ไม่เร็วเหมือน Mass product ทำเท่าไรก็ไม่เต็มตลาดอเมริกา เราไว้ใจได้ จึงทำเรื่อยไป..." (พัฒน์ ตระการเดช)

1 กันยายน 2542) และผู้ค้าต่างประเทศให้เหตุผลว่าค่าแรงงานในประเทศต่ำ ทำให้ต้นทุนสินค้าราคาถูก ทรานโคที่ค่าแรงต่างประเทศยังสูงอยู่ ผู้ค้าต่างประเทศจะนิยมสั่งซื้อมากกว่าผลิตเอง

ด้านช่างปั้นกล่าวถึงรายได้จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาทำสีว่า สูงกว่าการทำงานด้านเกษตรกรรมเพราะมีรายได้ประจำทุกเดือน ทำมาลงทุนมากได้ผลน้อย ราคาต่ำเพราะโดนกดราคา จึงให้เช่าเพื่อนำผลผลิตมาบริโภคเท่านั้น ในขณะที่เครื่องปั้นดินเผาเป็นเรื่องความพอใจ ถ้าผู้ซื้อพอใจจะให้ราคาสูง ราคาขายจึงยังคงคุ้มทุนถ้าไม่คิดราคากันเองจนขาดทุน "...อาชีพนี้ถือว่ามันคงเลี้ยงชีพได้ ถ้าไม่คิดราคายากัน..." (รุ่ง ปิ่นแก้ว, 2 กันยายน 2542) การผลิตจึงขยายตลาดออกไปตลอดเวลา "...ตลาดดีไม่เรื่อย ๆ ขยายไปเรื่อย ทุกวันนี้ถือว่าอยู่ได้ เชื่อว่ายังอยู่ได้อีกนาน..." (แสงอรุณ ป่อแก้ว, 29 กรกฎาคม 2542)

สรุป

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนทุ่งไผ่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ดินปั้น ไม้เนื้ออ่อนที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง มีใช้วัสดุนอกท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบบ้างเพื่อใช้ในการตกแต่งสีเครื่องปั้นดินเผา เช่น สีพลาสติก ดินขาว และสารเคลือบผิว เป็นต้น การผลิตแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค ยุคดั้งเดิมและยุคปัจจุบัน ในยุคดั้งเดิมการผลิตใช้แรงงานคนและเครื่องมือแบบพื้นบ้าน เช่น การเตรียมดินโดยใช้เท้าเหยียบ เป็นหมุนที่ใช้แรงงานคน เตาเผาที่ขุดจากดินจอมปลวกในท้องถิ่น เป็นต้น ในขณะที่ยุคปัจจุบันมีการใช้เครื่องจักรกลขนาดเล็กช่วยในการผลิตให้รวดเร็วและได้จำนวนมาก เช่น การใช้เป็นหมุนไฟฟ้า เครื่องนวดดินไฟฟ้า เป็นต้น การผลิตยุคดั้งเดิมมีขั้นตอนการผลิต 5 ขั้นตอน คือ การเตรียมดิน การปั้น การตกแต่ง การผึ่งแห้ง และการเผา ส่วนการผลิตแบบใหม่จะมีการระบายสีและเคลือบผิวหลังจากการเผาแล้ว

2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนทุ่งไผ่ แบ่งตามกระบวนการผลิตเป็นชนิดไฟสูง ไฟปานกลาง และแบ่งตามรูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นประเภทรูปปั้น ภาชนะ เครื่องประดับสวน เครื่องประดับอาคาร เครื่องประดับร่างกาย และเครื่องใช้ทั่วไป

3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม

ชุมชนทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นผลมาจากคุณสมบัติดิน ขั้นตอนการผลิตในระบบโรงงานที่มีการผลิตจำนวนมากและมีขนาดใหญ่ ช่างชาวบ้านไม่มีการวิจัยการผลิตอย่างจริงจัง แต่โรงงานมี

การวิจัยน้ำเกลือบเพื่อใช้กับดินในท้องถิ่น ด้านการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ช่างชาวบ้านทั่วไปไม่มี การสร้างสรรค์ทางศิลปะ มีเพียงการประยุกต์รูปแบบและทวกลายบ้างจากต้นแบบที่ถูกค้าตั้ง ส่วนช่าง อีตระมีการสร้างสรรค์ทางศิลปะมากกว่า

ด้านแนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา พิจารณาเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิตที่ยังคง ผลิตทั้งเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านและเครื่องปั้นดินเผาเีนบ้านเดียวกัน บางบ้านผลิตของตัวอย่างเดียว , บางบ้านผลิตของตัวอย่างเดียว กลุ่มช่างดั้งเดิมยังคงด่วยทอคการผลิตสู่ถูกหถาน และกลุ่มตั้งคม ภายนอกมีแนวคิดว่าการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้งเดิมมีแนวโน้มว่าจะมีฤยค่าสูงขึ้น หายากขึ้น ในขณะที่ เครื่องปั้นดินเผาเีเป็นเื่องของความนิยมตามยุคสมัย การผลิตในอนาคตควรจะมีทั้งแบบดั้งเดิมและ แบบทำเีควบถุ่กัน

4. พฤติกรรมทางตั้งคม

ชุมชนมีพฤติกรรมทางตั้งคมโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

4.1 กลุ่มตั้งคมภายนอก

กลุ่มตั้งคมภายนอกประกอบด้วยนักวิชาการเฉพาะทางด้านเครื่องปั้นดินเผา ศึกษางาน เครื่องปั้นดินเผาตามโรงงานและโรงปั้นชาวบ้าน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา มาศึกษาและฝึกงานใน โรงงาน กลุ่มนี้มีส่วนในการออกแบบรูปทรงและทวกลายเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมี กลุ่มหน่วยงานของรัฐ ประกอบด้วย กรมการพัฒนาชุมชน มุ่งพัฒนาด้านการอาชีพเครื่องปั้นดินเผา พาณิชย์จังหวัด มุ่งส่งเสริมการตลาดให้แก่ผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผา หน่วยงานด้านการปกครอง ทำการพัฒนาชุมชนด้านสาธารณูปโภคจากภายในป่ารุ่งท้องที่และค่าธรรมเนียมอาชีพที่ส่งผลต่อสภาพแวด ล้อม และยังมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมท้องถิ่นอีกด้วย หน่วยงานด้านการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนในชุมชนที่มีนโยบายด้านการพัฒนาและการร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี มีกิจกรรมส่งเสริม การเรียนรู้และให้ความสำคัญกับการทำเครื่องปั้นดินเผา แต่โรงเรียนรอบนอกแม้มีนโยบายสนับสนุน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังไม่มืบทบาทเด่นชัด หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว มีการจัดตั้งศูนย์ข่าวสาร การท่องเที่ยว แต่หยุดดำเนินการเนื่องจากขาดงบประมาณ และกระทรวงอุตสาหกรรมที่มีบทบาทด้าน การพัฒนาอาชีพอุตสาหกรรม การอบรมอาชีพ การให้ทุนกู้ยืม

กลุ่มที่มีผลต่อการค้าในชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งคือนักท่องเที่ยวที่ซื้อเครื่องปั้นดินเผาเป็น ของที่ระลึกและใช้ประดับตกแต่งบ้านเรือน มีความสนใจชุมชนในฐานะที่เป็นศูนย์จำหน่าย

เครื่องปั้นดินเผาไม่ได้สนใจวิถีวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงกลุ่มสื่อมวลชนที่ในระยะแรกให้ความสนใจต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม แต่ปัจจุบันให้ความสนใจลดลง

กลุ่มที่มีผลกระทบต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนอย่างยิ่งคือ กลุ่มผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผา ประกอบด้วยผู้ค้าต่างประเทศและในประเทศที่ค้าส่งและปลีก ส่งซื้อเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตในชุมชน กลุ่มผู้ค้าย่อยเป็นกลุ่มค้าปลีกที่ไม่มีการส่งออกและกลุ่มผู้ค้าผู้จรที่ซื้อขายเครื่องปั้นดินเผาระหว่างชุมชน

4.2 กลุ่มสังคมภายในทั่วไป

จำแนกตามพฤติกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการผลิต ได้แก่ การรับจ้างผลิต การขายวัตถุดิบและสินค้าที่เกี่ยวข้อง การผลิตขาค้างเครื่องปั้นดินเผา และการจัดส่งสินค้า อีกกลุ่มคือกลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมในการผลิตมีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับชนบททั่วไป ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร ค้าขาย และรับจ้างทั่วไปที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบ่งออกเป็นกลุ่มอันเกิดจากปัจจัยด้านภูมิหลัง ฐานะทางการเงิน และความเชื่อในกระบวนการผลิต ได้แก่ ช่างชาวบ้าน ช่างโรงงาน ช่างอิสระ และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน กลุ่มช่างชาวบ้านจะเป็นกลุ่มที่เกิดจากการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษในกระบวนการผลิตและมีการเรียนรู้จากสังคมภายนอกบ้างในส่วนของกรออกแบบ กลุ่มช่างชาวบ้านประกอบด้วยช่างดั้งเดิมและช่างปัจจุบัน กลุ่มช่างดั้งเดิมผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน กลุ่มช่างปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก ผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิม และเครื่องปั้นดินเผาทำสี กลุ่มที่สองคือช่างโรงงาน เป็นกลุ่มช่างที่ทำงานในโรงงาน โดยนำความรู้ด้านกระบวนการผลิตดั้งเดิมผสมผสานกับเครื่องจักร มีการแบ่งงานเป็นแผนกต่าง ๆ อย่างชัดเจน รูปแบบการผลิตจะทำตามคำสั่งซื้อจากลูกค้า อีกกลุ่มหนึ่งคือช่างอิสระ เป็นกลุ่มช่างที่สนใจงานเครื่องปั้นดินเผาในฐานะงานศิลปกรรม แยกตัวออกมาผลิตงานศิลปะ นอกจากนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน ซึ่งแต่เดิมช่างชาวบ้านรวมตัวกันเป็นชมรมเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาเมื่อผู้ประกอบการค้าเครื่องปั้นดินเผาพบกับชาวบ้านตั้งเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการค้ากับชาวบ้านในการทำกิจกรรมและข้อตกลงทางการค้า ติดต่อกับหน่วยงานรัฐเพื่อจัดกิจกรรมประจำปี จัดสรรงบประมาณสนับสนุน และจัดประชุมในกรณีที่ชุมชนประสบปัญหาต่าง ๆ

ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาจนถึงยุคที่การค้าขายเครื่องปั้นดินเผารุ่งเรือง ความต้องการสินค้ามีมากแต่ช่างปั้นมีจำนวนจำกัด ผู้ประกอบการค้าต้องการช่างปั้นที่มีฝีมือมาประจำโรงงานของตน จนเกิดความขัดแย้งในชุมชน ปัจจุบันไม่มีปัญหาขัดแย้งระหว่างกลุ่มอย่างชัดเจน เพราะช่างฝีมือมีจำนวนมากขึ้นและทุกกลุ่มต่างมีงานทำตลอดเวลา ปัญหาการแย่งช่างจึงลดลง แต่การแข่งขันทางการตลาดยังปรากฏอยู่ เช่น การเก็บรูปแบบเป็นความลับ ซึ่งชุมชนแก้ไขด้วยการเลียนแบบจากสินค้าที่วางจำหน่ายตามร้านค้า ด้านกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเกิดปัญหาบทบาทไม่ชัดเจนเนื่องจากประธานงานไม่ทั่วถึง ซึ่งชุมชนมีแนวคิดอยากให้กลุ่มมีบทบาทมากขึ้น

4.4 เครือข่ายทางสังคม

ช่างชาวบ้านจะทำงานเฉพาะหน้าที่ของตน เช่น ช่างปั้นทำหน้าที่ปั้น ช่างแกะลาย ทำหน้าที่แกะลาย ส่วนช่างอิสระที่ทำงานศิลปกรรมจะทำด้วยตัวเองตลอดชิ้นงาน ในขณะที่การทำงานในครอบครัว ฝ่ายชายมีหน้าที่ปั้น ตกแต่ง เสา ฝ่ายหญิงและเด็กมีหน้าที่ช่วยเหลือด้านต่าง ๆ การทำงานจะทำเพียงชิ้นตอนใดชิ้นตอนหนึ่ง แล้วส่งต่อให้ญาติทำต่อจนแล้วเสร็จ ด้านการทำงานในโรงงาน การผลิตในโรงงานมีระบบและควบคุมคุณภาพสินค้า ระบบงานแบ่งเป็นแผนก คือ แผนกเตรียมดิน แผนกปั้น แผนกแกะลาย แผนกเผา และแผนกทำสีและบรรจุหีบห่อ ช่างแต่ละคนจะรับผิดชอบเฉพาะส่วนงานของตน ในด้านการทำงานระหว่างกลุ่ม ช่างชาวบ้านจะผลิตแบบดั้งเดิมตีค่าและแบบทำสีในบ้านเดียวกันโดยไม่มีความขัดแย้ง บางครอบครัวผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมหรือผลิตของสีเพียงอย่างเดียว

ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มช่างชาวบ้าน กลุ่มช่างโรงงาน กลุ่มช่างอิสระ และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน การทำงานในแต่ละกลุ่มเกิดเป็นเครือข่ายโดยการจ้างงาน ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของโรงงานกับช่างปั้น หรือระหว่างช่างด้วยกัน เป็นแบบทางเดียวคือการตั้งงาน ไม่ค่อยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการผลิตมากนัก ในขณะที่ช่างชาวบ้านแบ่งงานกันทำตามความถนัด และช่วยเหลือในกลุ่มเครือญาติ ส่วนช่างอิสระทำงานส่วนตัวไม่เกี่ยวข้องทางการค้ากับกลุ่มโรงงาน แต่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มช่างดั้งเดิม โดยยกย่องว่าเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มช่างอิสระด้วยตนเอง กลุ่มช่างปั้นในชุมชนและผู้ประกอบการค้ายังรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชนเพื่อประสานงานกับรัฐและสมาชิกด้วยกัน แต่ยังมีบทบาทไม่เด่นชัดนัก

5 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

5.1 การสร้างงาน

ชุมชนทุ่งไผ่มีการสร้างงานที่เป็นอาชีพหลักในลักษณะต่าง ๆ เช่น สร้างโรงปั้น และเตาเผาเป็นของตนเอง รับจ้างในโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาเป็นการสร้างงานในชุมชนได้เป็นอย่างดี ไม่ต้องอพยพแรงงานไปต่างถิ่น ไม่ต้องมีวุฒิการศึกษาสูง โดยเฉพาะการทำเครื่องปั้นดินเผาสี สามารถกระจายงานแก่ช่างทุกวัยได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพเสริม โดยการรับจ้างแกะลาย ทำสี และเป็นผู้ค้าคนกลาง ในขณะที่ผู้ผลิตและผู้ค้าจำนวนหนึ่งทนต่อการแข่งขันทางการตลาดไม่ได้จึงต้องเลิกอาชีพนี้ไป แต่บางคนยังคงทำอาชีพเป็นผู้หาวัตถุดิบให้ช่างปั้นและโรงงาน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวบ้านใกล้เคียงที่ต้องการทำงาน มักเข้ามาในชุมชนเพื่อหางานทำและเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ตลอดเวลา

5.2 การมีรายได้

ชุมชนมีรายได้แตกต่างกันตามลักษณะงาน เช่น ผู้ผลิตรายใหญ่-รายย่อย ช่างปั้น ชาวบ้าน ช่างประจำโรงงาน ช่างอิสระ อาชีพที่เกี่ยวข้อง และผู้จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุดคือกลุ่มผู้ผลิตรายใหญ่-รายย่อย และผู้จำหน่ายต่างประเทศ ในขณะที่ช่างโรงงานหรือช่างชาวบ้านที่ทำส่งโรงงานจะมีรายได้น้อย เนื่องจากได้ค่าจ้างตามจำนวนชิ้นงานจากผู้ผลิตรายใหญ่-รายย่อย รายได้จึงเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่าอยู่เสมอ ส่วนช่างชาวบ้านที่ผลิตและทำการค้าเองจะมีรายได้ปานกลาง

5.3 ความมั่นคงในอาชีพ

ชุมชนรู้สึกว่าอาชีพเครื่องปั้นดินเผามีความมั่นคง เนื่องจากเป็นงานหัตถกรรม ตลาดมีความต้องการสูงโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ และยังไม่ถล่มตลาดเพราะเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานหัตถกรรม ด้านช่างปั้นเห็นว่ารายได้จากอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาทำสีสูง ราคาขายยังคุ้มทุนถ้าไม่ตัดราคากันเอง ชุมชนมีรายได้ประจำทุกเดือนและขยายตลาดออกไปตลอดเวลา

ตารางที่ 11 สรุปกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนทุ่งไผ่

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา	1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา 1.1 วัตถุดิบ 1.2 อุปกรณ์และเครื่องมือ 1.3 การผลิตเครื่องปั้นดินเผา 2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา	1. วิธีผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประกอบด้วย 1.1 วัตถุดิบ ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นส่วนมาก ส่วนน้อยใช้จากต่างถิ่น 1.2 อุปกรณ์-เครื่องมือ ราคาถูก สร้างขึ้นเอง ผสมผสานกับเครื่องจักรกล เช่น เครื่องรีดดิน มอเตอร์ไฟฟ้า 1.3 การผลิตเครื่องปั้นดินเผา การผลิตตามแบบดั้งเดิม มีขั้นตอนการผลิต 5 ขั้นตอน คือ การเตรียมดิน การปั้น การตกแต่ง การผึ่งแห้ง การเผา ถ้าผลิตแบบใหม่จะมี การระบายสีและการเคลือบผิวหลังจากการเผาแล้ว 2. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา แบ่งตามวิธีการผลิตได้ 2 ประเภท คือ 1) ชนิดเผาไฟสูง สีดำวาว 2) ชนิดเผาไฟปานกลางแต่งด้วยสีพลาสติก และแบ่งตามรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ 5 ประเภท คือ 1) รูปปั้น 2) ภาชนะ 3) เครื่องประดับสวน 4) เครื่องประดับสถาปัตยกรรม 5) เครื่องประดับและเครื่องใช้ทั่วไป
	3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม 3.1 การทำงานต่อเนื่อง 3.2 การแบ่งงาน 3.3 การวิจัยการผลิต 3.4 การสร้างสรรค์ทางศิลปะ 3.5 แนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา	3. พฤติกรรมทางศิลปกรรม ชุมชนเกิดพฤติกรรมดังนี้ 3.1 การทำงานต่อเนื่อง สาเหตุจากคุณสมบัติดิน ขั้นตอนการผลิตในโรงงานที่มีจำนวนมากและมีขนาดใหญ่ 3.2 การแบ่งงาน ช่างชาวบ้านแบ่งงานในครอบครัวด้วยการจ้างงาน ช่างโรงงานแบ่งงานเป็นแผนกตามความถนัดของตน ส่วนช่างอิสระทำงานด้วยตนเองจนแล้วเสร็จ 3.3 การวิจัยการผลิต ชุมชนไม่มีการวิจัยการผลิตอย่างจริงจัง ให้ประสบการณ์การทำงานแก้ปัญหา ยกเว้นกลุ่มโรงงานที่มีการวิจัยเรื่องน้ำเคลือบ 3.4 การสร้างสรรค์ทางศิลปะ ช่างชาวบ้านสร้างสรรค์ด้วยการประยุกต์รูปแบบในห้องตลาดเพื่อผลทางการค้า ช่างอิสระมีการสร้างสรรค์ตามหลักการทางศิลปะ

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
		3.5 แนวโน้มการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้ผลิตส่วนใหญ่ เห็นว่าการผลิตแบบดั้งเดิมไม่เป็นที่นิยมแล้ว ส่วนการผลิตเลียนแบบวิธีดั้งเดิมซึ่งนิยมอยู่บ้าง การผลิตแบบทำสีเป็นที่นิยมของตลาด แต่กลุ่มตั้งคมภายนอกเห็นว่าควรผลิตทั้งแบบดั้งเดิม เลียนแบบวิธีดั้งเดิมและแบบทำสีเพื่อผลทางการค้า
	4. พฤติกรรมทางสังคม 4.1 กลุ่มตั้งคมภายนอก 4.2 กลุ่มตั้งคมภายในทั่วไป 4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา 4.4 เครือข่ายทางสังคม	4. พฤติกรรมทางสังคม แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 4.1 กลุ่มตั้งคมภายนอก ประกอบด้วยกลุ่มนักวิชาการ นักเขียน นักศึกษา หน่วยงานของรัฐ นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ผู้ค้าเครื่องปั้นดินเผา มีบทบาทตามความสนใจ แต่ละกลุ่ม เช่น ศึกษาดูงาน ฝึกงาน พัฒนารูปร่าง พัฒนาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จัดงานออกร้าน การให้ทุน การท่องเที่ยว และการค้า 4.2 กลุ่มตั้งคมภายในทั่วไป แบ่งตามพฤติกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็น 1) กลุ่มที่มีส่วนร่วมในการผลิต เช่น รับจ้างผลิต ขายวัตถุดิบ ช่างเหล็ก ผู้จัดการสินค้า 2) กลุ่มไม่มีส่วนร่วมในการผลิต 4.3 กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนมีกลุ่มผู้ผลิตมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชุมชนเชื่อว่าชาวบ้านเป็นผู้เริ่มปั้นแล้วชาวไทยเรียนรู้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมสืบต่อมาจนได้รับอิทธิพลด้านการออกแบบจากนักวิชาการนอกชุมชน ทำให้ชุมชนมีการผลิตแตกต่างกัน และแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ตามภูมิหลัง ความเชื่อในวิธีการผลิต และทุน ดังนี้คือ 1) ช่างชาวบ้าน ได้แก่ ช่างดั้งเดิมและช่างปัจจุบัน 2) โรงงาน 3) ช่างอิสระ 4) กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน ในระยะแรกชุมชนมีการจัดแข่งเรื่องแข่งช่างฝีมือ ปัจจุบันประสบปัญหาการแข่งขันทางการค้า 4.4 เครือข่ายทางสังคม ชุมชนมี การทำงานเฉพาะบุคคล ช่างชาวบ้านทำงานเฉพาะส่วน ไม่ทำงานแล้วเสร็จตลอดกระบวนการผลิต ในขณะที่ช่างอิสระจะทำงานด้วยตนเองตลอดกระบวนการผลิต การทำงานยังแบ่งออกเป็น 4.4.1 การทำงานในครอบครัว ฝ่ายชายเป็นผู้ปั้น

แนวคิด	ประเด็น	ปรากฏการณ์
		ตกแต่งถวดถาย เมา ผ่ายหญิงและเล็กเป็นผู้ช่วยแต่งถวดถาย ทำติ เด็กมีส่วนร่วมในการผลิตสูง 4.4.2 การทำงานในโรงงาน แบ่งการทำงานเป็นแผนก ได้แก่ แผนกเตรียมดิน ปั้น แกะถาย เมา ทำติและบรรจุหีบห่อ ได้ค่าจ้างเป็นรายชิ้น ผลิตตามรูปแบบที่กำหนด 4.4.3 การทำงานระหว่างกลุ่ม ช่างชาวบ้านจะผลิตทั้งแบบคั้งเคิมและทำติในบ้านเคียวกัน กลุ่มโรงงานผลิตเองและจ้างช่างชาวบ้านให้ทำส่งเฉพาะโรงงานคน ความสัมพันธ์ของช่างและโรงงานเป็นแบบการจ้างงาน ช่างอิสระมีความสัมพันธ์กับช่างคั้งเคิม และมีแนวคิดจัดตั้งศูนย์ศึกษาชุมชน กลุ่มเครื่องปั้นดินเผามีบทบาทไม่ชัดเจน กลุ่มเครื่องปั้นดินเผามีเครือข่ายการทำงานโดยการจ้างงานและแบ่งงานกันทำ ความสัมพันธ์เป็นแบบทางเคียวจากผู้จ้างงาน ช่างอิสระไม่เกี่ยวข้องทางการค้ากับกลุ่มโรงงาน แต่นับถือช่างคั้งเคิมว่าเป็น ผู้สร้างวัฒนธรรมชุมชน ช่างชาวบ้านและผู้ประกอบการรวมตัวเป็นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประจำชุมชน
	5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 5.1 การสร้างงาน 5.2 การมีรายได้ 5.3 ความมั่นคงในอาชีพ	5. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 5.1 การสร้างงาน ชุมชนมีการสร้างงานที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ไม่ต้องอพยพแรงงานไปต่างถิ่น ไม่ต้องมีวุฒิการศึกษาสูง โดยเฉพาะการทำเครื่องปั้นดินเผาติ สามารถกระจายงานแก่ช่างทุกวัยได้เป็นอย่างดี 5.2 การมีรายได้ กลุ่มผู้ผลิตรายใหญ่- รายย่อย และผู้จำหน่ายต่างประเทศจะมีรายได้สูงที่สุด ช่างโรงงานหรือช่างชาวบ้านที่ทำส่งโรงงานจะมีรายได้ตามจำนวนชิ้นงาน รายได้จึงเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่าผู้เสมอ ส่วนช่างชาวบ้านที่ผลิตและทำการค้าเองจะมีรายได้ปานกลาง 5.3 ความมั่นคงในอาชีพ ชุมชนรู้ดีกว่าอาชีพเครื่องปั้นดินเผามีความมั่นคง เนื่องจากเป็นงานหัตถกรรมที่ตลาดต้องการ รายได้สูงถ้าไม่ตัดราคากันเอง